

M:2

15.417

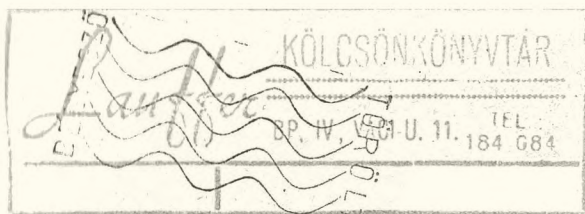
80

OSZK

387

Deledda

DELEDDA
GRÁCIA
MINT
SZÉLBEN
A NÁD

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

DELEDDA GRÁCIA

MINT SZÉLBEN A NÁD

REGÉNY

OLASZBÓL FORDÍTOTTA

KÖRÖSI SÁNDOR

Országos Széchényi Könyvtár

19389

BUDAPEST

AZ ATHENAEUM IRODALMI ÉS NYOMDAI R.-T. KIADÁSA

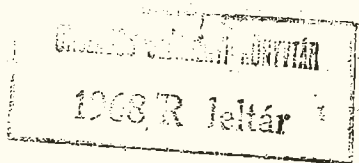
1921

(R
2)

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

M 15.417/80:2

I.

A méltóságos Pintor lányok öreg szolgálja, Efiz, egész nap a kert aljában dolgozott. Lenn, a folyó mentén ugyanis évek hosszú során át apránként, sok ügyel-bajjal egy kezdetleges töltest tákolt össze; ezt akarta ma megigazítani. Nyugovóra hajolván pedig a nap, leült kunyhója elé, a fehér *Colombi*-domb oldalának közepén húzódó kékeszöld út nádasának aljába s onnan a magasból nézegette, mit végzett reggeltől estig két keze munkájával.

Ime, itt terül el lábai előtt az estszürkületben, hallgatagon, imitt-amott vizektől csillogva, a kisbirtok, melyet Efiz inkább magáénak tekintett, mint gazdáji tulajdonának. Harmincévi ittlakás és művelés köti az ő személyéhez ezt a telket: az a két sor indiai füge, mely élő sövényként a dombtetőtől le a folyóig lépcsőzetesen, mint két szürke fal szegélyezi, olybá tűnik fel neki, mintha ott volna a világ vége és mintha *Szárdínia* szigete áldott talajának többi része már az oceánon túl feküdne.

Az öreg szolga tekintete nem kereste a sövényen túl fekvő kerteket, mert azok a földek jobbról is, balról is mind az ő gazdáái voltak egykoron:

minek a multat fecszegetni? Késő bánat, hiábavaló gyötrellem. Jobb a jövőre gondolni és Isten segítségét remélni.

Isten pedig jó esztendőt ígért. Legalább úgy látszik, mert a völgy mandula- és őszibarack-fáit virággal hintette tele. Maga a két fehér dombor között elterülő völgy meg, nyugat felé hegyek kéklő messzeségére, kelet felé a tengerre tekintve, tavaszi pompájában, helyenkint vizekkel, harasztos erdőkkel, majd virággal borítva, olyan volt, mint egy zöld fátylaktól, kék szalagoktól dagadó bölcső, vagy ha ki a folyó egyhangú mormolására ügyelne, mint a dajka dalolása mellett elszenderedő gyermek.

De már nagyon meleg napok jártak és Efiz a zuhogó esőkre gondolt, melyek a gátnélküli folyót felduzzasztják és medréből kiugrasztják, mint valami szörnyeteget, hogy maga körül mindent elpusztítson. Reméljük, igen, de ne bízzunk! Résen kell lennünk, mint a kékeszöld út fölött levő nádasnak, melynek egyes szálai a szél minden fuvallatára egymást csapkodják leveleikkel, mintha a közelgő veszedelem hírért akarnák tovább adni.

Fegyverkeznünk kell a veszedelem ellen! Ezért dolgozott ma egész nap, most pedig, hogy a sötétség beálltaig is kihasználja az időt, sásból gyékényt fonogatva, csendesen imádkozott. Mert mi is az a kis gát, ha Isten nem ruházza fel olyan erővel, hogy úgy álljon ott a víz fölött, mint a köszikla?

Tehát hét szál sás a fűzfavesszőn át és hét imádság az Úr Jézushoz és Bajgyógyító Boldogasszonyunkhoz, áldott legyen az Ő neve! Ime, odalenn az ezüstszürkület legvégső azúrkékségében mily nyugodtan áll a kis templom és körötte

a virágok, mint valami századok óta elhagyott kis falu! S mialatt itt a domb bokrai közül a hold mint valami nagy nyíló rózsza felemelkedik s a folyó partját a kutyatej-virágú kaktusz erős szaga árasztja el, Efíz gazdái is imádkoznak: Buzter, a középső, — áldja meg az Isten, mind a két kezével! — bizonyára az ő bűnös fejéről is megemlékezik imádságában és ez a tudat annyira boldogítja, hogy minden fáradságáért kárpótolva érzi magát.

A távolból könnyű léptek nesze hallik. Úgy tetszik neki, hogy ismeri: kis fiúnak gyors, könnyű lépése, vidám vagy szomorú hírt hozó anyagnak közeldése. Legyen meg Isten akarata! ő küldi a jó és a rossz híreket. De a szíve remegni kezd és repedezett fekete újjai is reszketve fonogatják tovább a hold fényében vízerekként ezüstösen csillogó sást.

A lépés zaja nem hallatszik többé; Efíz mindamellett ott marad és mozdulatlanul vár.

A hold fölemelkedett, már egészen Efíz elé állt s az est hangjai figyelmeztetik az embert, hogy napja letelt. A kakukmadár ritmikus szava, a korai tücskök cirpelése, galambok halk bűgása, mind benne van az éj hangjában; ott van a nád-zúgás sóhajtása s a folyónak mind tisztábban hangzó mormolása is; de mindenekfölött van ott valami lehellet, valami rejtelmes zihálás, mintha maga a föld sóhajtozna. Úgy van, a munkás ember napja alkonyatkor letelik, de ilyenkor kezdődik a lidércek, tündérek, kóbor szellemek különös élete. Az ősi bárócsaládból való kísértetek a kastély romjaiból leszállnak Galte falvára, oda fel, a szemhatár szélére, Efíztől balra és vaddisznótól jobbra, a rókat űzve, végigvágatnak a folyó partjain, az alacsony égerfák között fel-felcsillog a fegy-

verük s a kutyák távolodó rekedt ugatása jelzi elvonulásuk irányát.

Efíz idehallja a *pánák* (gyermekágyban elpusztult asszonyok) csattogó zajongását, amint halottak lábszárcsontjával sulykolják a ruhát és úgy rémlik neki, mintha látná, mint ugrál a mandulaerdő fái alatt a hétsüveges kobold, az *ammata-dore*, aki kincset rejt a hét süvegében és ezért az acélfarkas *vampírok* szüntelen üldözik. Ennek a halálosan vészes, kincses koboldnak a megjelenése az oka annak, miért csillog úgy a réz meg a kő a holdfényben. A gonosz szellemek után a keresztleletlen gyermekek, a fehér szellemek vonulnak fel, kik a levegőbe felrepülve, a hold mögé sorakozó, ezüstös felhőcskékké változnak át. Azután ott sűrögnek-forognak a törpék meg a *jánák*, apró tündérlányok, kik naphosszat sziklaházakban laknak, arany osztovátán aranyfátylat szőnek, óriási olajfaerdők árnyában táncolnak, hol aztán a holdsütötte hegyek ormai között paripáikat kötőféken vezetve, az óriások is megjelennek; csak ők tudják megülni ezeket a rengeteg zöld lovakat és folyton csak azt vigyázzák, vajjon a lenn elterülő mérges kutya-tej között nem rejtőzik-e sárkány, vagy valahol a mocsár homokjában nem csúszkál-e a hagyomány-emlegette *cananéa*-kígyó, mert hiába, ez a gonosz fajzat Krisztus ideje óta mai napig is él.

Ez a titokzatos tünde népség különösen holdvilágos éjszakákon tölti meg eleven élettél a dombokat és völgyeket. Az embernek nincs joga őket jelenlétével zavarni, valamint hogy a nap pályafutásának ideje alatt a szellemek is tiszteletben tartják az ember jogait. Itt van tehát a lefekvés ideje és az őrző angyalok védelme alatt immár álomra csukódhatnak szemeink.

Élfiz keresztet vetett és felállt: de még várt kuncó, hánha megjön az a valaki. Mindazonáltal helyére tolta az ajtócskával szolgáló deszkát és odafüggasztott ehhez egy nádkévékből készült nagy keresztet, ami arra való volt, hogy a manók ne kúráltassanak be ne hatolhassanak a kunyhóba.

A holdfény a hasadékokon át bevilágította a helyiséget. Szűk és alacsony szobácska volt ez, de elég tágas az olyan kicsiny és vézna emberke részére, mint ő. A náddal és sással fedett kúp alakú tetőről, mely a terméskövekből vakolat nélkül készült ciklopsfal fölött gubbaszkodott s melynek közepén a füst részére kör alakú lyuk volt bonyva, vöröshagyma-fürtök, szárított fűcsomók, pálmakeresztek és szentelt olajágak csüggtek le a mennyezetről; volt ott még egy szál festett viaszgyertya, egy harló a vampírok ellen és egy kis zenekő árpa a pánák ellen. Amint odakinn szellő mozdult, itt minden megremegett és pókhálószálak is csillogni kezdtek a hold világában. Lenn a földön a vizeskorsó, két karját széles csípőjén nyugtatva, pihent, mellette meg a felfordított lázók aludt nyugodtan.

Élfiz a gyékényen ágyat vetett magának, de nem feküdt le. Úgy tetszett neki, mintha folyton hallaná a gyermekléptek neszt; valaki bizonyosan közeledik és egyszerre csakugyan ugatni kezdenek a szomszédos telkek kutyái és mely néhány pillanattal előbb olyan volt, mintha az éjjeli hangok gépiesen lemorzsolta imádságaitól elaludt volna, a vidék egyszerre — mintha álmából riasztották volna fel — ijedős visszhanggal és rekedt ordítással telt meg.

Élfiz újra megnyitotta a bejáratot. A lejtőn, hol a törpe bab már ezüstösen hullámozott a holdfényben, valaki vagy valami törekedett fölfelé,

ő pedig, éjjel az emberi alakot is titokzatosnak látva, újra keresztet vetett. De egy jól ismert hang szólította, a méltóságos Píntor kisasszonyok háza mellett lakó gyerekek üde, de kissé lihegő hangja :

— Efizé bácsi, Efizé bácsi !

— Mi baj, Zuannántó? Jól érzik magukat a méltóságos kisasszonyaim?

— Jól, igen, azt hiszem. Csak azért küldtek, hogy mondjam meg kigyelmednek, hogy holnap jókor jöjjön fel a községbe, mert beszédjük van kigyelmeddel. Talán az a sárga levél az oka, mit Donna Noémi kezében láttam. Donna Noémi olvasta, Donna Ruth pedig fehér kendővel a fején, mint valami apáca, az udvart söpörgette, de aztán a söprűre támaszkodva mozdulatlanul megállt és hallgatta, mi van a levélben.

— Levél? Nem tudod, kitől?

— Nem én ; nem tudok olvasni. De a nagyanyám azt mondja, hogy talán Jácint ifiúrtól való, a kisasszonyok unokaöccsétől.

Úgy van, úgy ! Levél Jácint úrfitól. Bizonyára úgy lesz, ahogy a fiúcska mondotta. De azért gondolatokba merülve vakargatta az arcát és lehorgasztott fejjel reménykedett és mégis félt, hogy csalódik.

A gyerek fáradtan leült a kunyhó előtt levő kőre és miközben bocskorszíját bontogatta, azt kérdezte, nincs-e valami ennivaló.

— Úgy futottam, mint a szarvasgím ; félttem a koboldoktól . . .

Efiz felemelte olajsínű arcát — kemény volt az, mint a bronz-álarc — és mélyen árkolt, ráncos, apró, kékes szemeit a gyerekre szögezte. Ezek az élénken fénylő szemek gyermekes aggodalmat fejeztek ki.

— Megmondták, hogy reggel menjek-e vagy még az éjjel?

— Mondok, hogy holnap! Azalatt pedig, hogy kigyelmed a községben lesz, én itt maradok a kertet őrizni.

A szolga megszokta, hogy engedelmeskedjék gazdáinak és nem kérdezősködött tovább. Kihúzott a csomóból egy hagymát, elővett a tarisznyából egy darab kenyeret és mialatt a gyerek nevetve s az erős hagymaillattól egyúttal sírva, evett, tereferélni kezdtek. Végigmentek a falu minden nevezetes egyéniségén; szóba került először a plébános, azután a plébános testvére, azután a Milói, aki ennek egyik lányát elvévén, a falu leggazdagabb kereskedőjévé lett, pedig fiatal korában mint házaló narancs- és amfora-árus kezdte a pályáját. Azután a polgármester, Don Predu következett, aki az Efíz gazdáinak unokatestvére. Ő is gazdag, de nem annyira, mint a Milói. Majd Kallinára, az uzsorás asszonyra került a sor, aki szintén vagyonos, de valami titokzatosság, valami különösség van a gazdagságában.

— A tolvajok ki akarták ásni nála a falat. Hasztalan; a Kallina háza bűvös erőnél fogva sérthetetlen. Az uzsorás asszony mind csak kacag s ma reggel az udvarára gyűlt kíváncsiaknak azt mondta: »És ha be is törnek, nem találhatnak egyebet, csak hamut meg adósságot; jaj szegény fejeknek! jaj nekem, krisztusi szegénynek!« De a nagyanyám azt mondja, — s ekkor suttogóra halkította a gyerek a hangját — hogy Kallina néninek egy kis zsák aranya van a falba elrejtve.

Efíz voltaképen nem sokat törődött ezekkel a históriákkal. A gyékényen fekvé, egyik kezét a hónalja alatt tartva, a másikon meg az arcát nyugtatva, érezte, mint dobog a szíve és az út

fölött levő nádas susogásából úgy rémlett neki, mintha valami kártevő lélek sóhajtasát hallaná.

A sárga levél! Sárga, csúnya szín. Ki tudja, mi éri még jó gazdáit? Húsz év óta, ha a Pintor-ház élete egyhangúságát valami megtörte, az változatlanul mindig szerencsétlenség volt.

A gyerek is lefeküdt, de még nem volt álmos.

— Efizé bácsi, a nagyanyám máma is mesélte, hogy a kigyelmed kisasszonyai épen olyan gazdagok voltak azelőtt, mint Don Predu. Igaz? vagy nem?

— Igaz, — felelt egyet sóhajtvá a szolga. — De ilyen dolgokról máskor is lehet beszélgetni. Most aludjál!

A gyerek ásított.

— De a nagyanyám azt is meséli, hogy Donna Mária Krisztinának, a kigyelmed boldogúlt öreg úrnőjének halála óta olyan a Pintor-ház, mintha állandóan ki volnaátkozva. Igaz? vagy nem?

— Aludj, mondom, nem most kell...

— Eh, hadd beszéljem ki magam. És mért szökött meg Donna Lia, a kigyelmed kisebbik gazdája? A nagyanyám azt mondja, hogy maga tudja; hogy maga segítette a szökésben; maga kísérte el a hídig, ahol a kisasszony elbújt, míg arra nem jött az a szekér, melyen a tengerig juthatott el. Ott hajóra szállt. Az apja, Don Záme, a kigyelmed gazdája pedig ezentúl folyton kereste megszökött lányát; addig kereste, míg az öreg maga bele nem halt. Ott halt meg a híd közelében. Ki ölte meg? A nagyanyám azt mondja, hogy kigyelmed tudja...

— A te nagyanyád vén boszorkány! Te is, meg ő is, hagyjatok békét a halottaknak! — kiáltotta Efiz; de a hangja rekedt volt s a gyerek pajkosan nevetett.

— Ne haragudjék, Efizé bácsi, mert megárt az egészségének. A nagyanyám azt mondja, hogy a kobold ölte meg Don Zámét. Igaz? vagy nem?

Efiz nem felelt; behúnyta a szemét, kezével betakarta a fülét, de a gyerek hangja tovább döngicsélt a sötétben. Úgy rémlett neki, mintha a mult szellemeinek hangja volna.

És ezek a szellemek lassankint mind odagyülekeznek: áthatolnak a hasadékokon, mint a hold-sugár. Ott van Donna Mária Krisztina: oly szép és nyugodt, mint az oltárkép; ott van Don Záme, piros-pozsgás és erőszakos, mint az ördög; ott a négy leány: halvány arcukon anyjuk lelki derűjével, szemük mélyében apjuk lobogó lángjával; ott vannak a szolgák, nőcselédek, rokonok, a család barátai, az az egész had, mely elárasztja a környék bárói családja ivadékainak gazdag házát. De rájuk lehel a szerencsétlenség s a népség elszéled, mint a hold körül lévő apró felhők, ha északi szél támad. Krisztina asszony öméltósága meghalt; lányainak halvány arcán a derű kissé megfogyatkozik, a szemek mélyén levő láng ellenben megnövekedik; nő-nő, még pedig úgy, hogy Don Záme a felesége halála után mindinkább őseinek, a báróknak, zsarnoki ábrázatát ölti magára és valamint azok, úgy ő is a házba bezárva tartja a négy lányát, mint megannyi rabszolgát, azért, hogy ott várják meg, míg meg nem érkezik a rangjukhoz illő férj. És dolgozniok is úgy kellett, mint rabszolgáknak: kenyeret dagasztani, szőni, varrni, főzni, a ruhának gondját viselni és ami fő, nem volt szabad szemüket férfirra vetni, de még csak gondolni sem, különösen az olyanra, aki nem volt nekik vőlegényül kiszemelve. Évek múltak s a vőlegény nem jött meg. És minél inkább öregedtek a lányai, annál szilárdabb erkölcsi rideg-

séget követelt tőlük az apjuk. Jaj volt nekik, ha észrevette, hogy valamelyikük a ház mögött levő szűk közre nyíló ablakban áll vagy ha engedelemkérés nélkül mentek ki az utcára. Gyalázó szókat harsogva, pofozta őket és halállal fenyegette az ifjút, ha ki a szűk közön egymásután kétszer talált végigmenni.

Ő maga ezalatt a faluban ügyelgett vagy leült a plébános háza boltja elé, a kőpadra. A környékeliek nagyot kerültek, ha meglátták; annyira féltek a rossz nyelvétől. Mindenkivel veszekedett és oly írigy természetű volt, hogy ha valakinek földjére lépett, azt szokta volt mondani: »Egyen meg a pörösködés!« De a pörösködés nem a másét, hanem az ő birtokát ette meg és kevélységeért és előítéletei miatt egyszerre rettenetes szerenosis-lenség képében sujtott le reá Isten haragja. Harmadik leánya, Lia, egy éjjel eltűnt az apai házból és sokáig nem tudtak róla semmit se. A halál árnyéka nehezedett a házra: soha a vidéken úri házat ilyen csúfság nem ért; soha még jól nevelt nemes leány ily módon meg nem szökött, mint Lia. Don Záme örülteként futkosott mindenfelé; az egész környéket s a tengerpartot is végigkutatta; de senki sem tudott a leányról. Végre is maga a kisasszony írt a testvéreinek, mondván, hogy biztos helyen van és örvend, hogy bilincseit széttörte. De a testvérei nem bocsátottak meg neki, nem is válaszoltak. Don Záme zsarnoksága pedig nőttön nőtt. Eladta öröklött vagyonának megmaradt részeit, rosszul bánt cselédeivel, az egész világot panaszkodásával üntatta és mindig utazott, mert abban reménykedett, hogy valahol nyomára akad a lányának és aztán hazaviheti a tömlőcbe. A Lia szökése a becsstelenség árnyékának súlyával nehezedett az egész családra, de különösen az apára,

kit aztán egy reggel holtan találtak az országúton, a falu határán túl levő hídon. Szívszélhűdés kellett hogy érje, mert nem volt testén erőszaknak nyoma ; csak a nyakán, a nyakszirtje alatt volt egy kis zöld folt.

Az emberek azt mondták, hogy Don Záme talán civakodott valakivel és hogy bottal verték agyon ; de ez a vélemény idővel széjjelfoszlott és az a bizonyosság lépett helyébe, hogy leánya szökése miatt a szíve szakadt meg s ez okozta halálát.

Lia pedig, kinek szökése miatt testvérei, becsületüket veszítve, nem kaptak férjet, levelet írt, melyben férjhezmenetelét tudatta. Férje marhakereskedő, kivel szökése idején, utazása alatt véletlenül ismerkedett meg: *Civitavecchiában*, meglehetősen jó módban élnek és örvendetes esemény küszöbén állanak.

A nemes udvarbeli kisasszonyok ezt az újabb ballépést, a plebejussal való házasságot s az utazás alatt kötött ismeretséget nem bocsáthatták meg testvérüknek : levelére nem válaszoltak.

Némi idő múlva Lia ismét írt és hírül adta kis fiának, Jácintnak születését. A nemes udvarbeli hölgyek ajándékot küldtek kis öccsüknek, de nem írtak a fiatal anyának.

Múltak az évek. Jácint növekedett és minden húsvétkor és karácsonykor felkereste levelével nénjeit, ezek meg mindannyiszor küldtek neki ajándékot ; egyszer azt írta, hogy tanulói pályán van, másszor, hogy tengerésszé akar lenni, majd azt, hogy hivatalba lépett. Aztán tudtúl adta apja halálát, azután meg az anyját. Végül abbeli vágyának adott kifejezést, hogy meg akarja látogatni nénikéit, hogy az ő hozzájárulásukkal ott munkát keressen : a vámhivatalban levő kis tisztviselői állása különben nincs ingyére, mert

szegényes és terhes és tönkreteszi vele fiatal éveit. Pedig ő a munkás életnek kedvelője, igen, de a természetes, a szabad levegőben való életnek. Mindenfelől azt tanácsolják neki, menjen a szigetre, ahonnan édesanyja elszármazott és ott próbáljon tisztességes munkával szerencsét.

A nagynénék elkezdtek vitatkozni és mentül többet vitatkoztak, annál kevésbé egyezett a véleményük.

— Munkát akar? Dolgozni? — mondá Donna Ruth, a leghiggadtabb Pinter kisasszony. — Hisz ez a vidék még azokat sem bírja ellátni, akik itt születtek!

Donna Eszter ellenben pártját fogta unokaöccse tervének. A legfiatalabb testvér, Donna Noémi, csak hidegen és gúnyosan mosolygott:

— Talán azt hiszi, hogy itt majd uraskodhatik? Csak jöjjön, jöjjön! Mehet majd éhkoppra, a folyóra halászni...

— Édes húgom, Noémi, ő maga mondja, hogy dolgozni akar! Tehát dolgozni fog. Majd kereskedő lesz, mint az apja.

— Ehhez elébb kellett volna hozzáfognia! A mi rokonaink sohase voltak marhakereskedők!

— Új idők, új emberek, édes húgom, Noémi! Különben mai napság épen a kereskedők az urak. Nézd a Milóit, aki azt szokta mondani: Most én vagyok a galtei báró!

Noémi sötéten villogó szemekkel nevetett és nevetése jobban elbátortalanította Donna Esztert, mint testvérének minden érvelése.

Minden nap ugyanaz a história: a Jácint neve visszhangzott az egész házban és ez a név ott volt közöttük akkor is, mikor a három testvér hallgatott, mint ahogy különben a születése napjától

kezdvé úgyis ott volt mindig közöttük és ismeretlen alakja eleven élettél töltötte meg az omladozó udvarházat.

*

Efiz nem emlékezett reá, hogy valaha közvetlen részt vett volna úrnőinek megbeszéléseiben. Nem is mert volna beleavatkozni. Először, mert nem kérdezték, azután meg, hogy lelkiismeretfurdalás ne bántsa; de nagyon szerette volna, hogy a gyerek eljőjjön.

Szerette, mindig is szerette s a család tagjának tekintette.

Gazdájának, Don Záménak halála után megmaradt a három kisasszonynak szolgálatában, hogy segítségükre legyen kúszált ügyeik elintézésében. Rokonaik nem törődtek velük, sőt inkább megvetették és kerülték őket; a házi munkán kívül semmihez sem értettek és még csak örökségük utolsó foszlányát, a kis birtokukat sem ismerték.

— Még egy évig megmaradok a szolgálatukban — mondogatta Efiz sajnálkozó szívvel nézve elhagyottságukat. És megmaradt még húsz évig.

A három kisasszony az Efiz művelte birtok jövedelméből élt. A szűk esztendőkből Donna Eszter, elkövetkezvén az idő, hogy a szolgának kiadja a bérét (harminc szkúdót és egy pár bocskort évenként), szelíden így szokta volt mondani:

— Az Isten szerelmére kérlek, várj türelmesen, majd megkapod, ami téged illet.

És ő várt türelmesen és követelése évről-évre növekedett, annyira, hogy Donna Eszter félig tréfálkozva, félig komolyan megígérte neki, hogy ő lesz a birtoknak és a háznak örököse, noha mindnyájuknál öregebb volt.

Öreg volt már és gyenge, de férfi és még az árnyéka is elégséges volt a három nő védelmére.

Most ő volt az, aki a hölgyek részére jó szerencséről álmodozott. Ha legalább Noéminak akadna férje! Ha az a sárga levél oly sok balszerencse után, valami jó hírt hozna! Talán örökségnek bejelentője? Hátha éppen a Noémi kezét kéri meg valaki? A Pintor kisasszonyoknak *Sassari*-ban és *Nuoró*-ban még gazdag rokonságuk él: hátha valamelyikük el akarja venni Noémit? Még az is meglehet, hogy Don Predo írta a sárga levelet!

És íme, az öreg szolga fáradt képzeletében egyszerre más színt ölt a világ, mintha az éj sötétje hirtelen nappallá változnék: minden csupa fény, csupa vidámság; nemes úrnői megfiatalodnak, újra felemelkednek, mint az újra kisarjadt tollazatukkal ismét magasba röppenő sasok; úri házuk a mostani lerongyoltságból új életre támad és körülöttük minden-minden kivirúl, mint tavasszal a Galte völgye.

Neki, szegény öreg szolgának, pedig nem marad más feladata, mint hogy életének hátralevő napjaira vonúljon vissza ide a kertbe, terítse le a gyékényt és feküdjék le Isten nevében — a nád pedig hadd susogja fölötte az éj csendjében az elalvó föld imádságát.

II.

Hajnalban útnak indult. A gyereket otthagyta a kert őrizetére.

A faluba vivő országút fölfelé haladt. Ész lassan mendegélt, mert a mult évben megkapta a maláriát, s azóta a folytonos láztól nagyon elgyengült a lába. Minduntalan megállt s visszafordúlva, a két indiai fügefásor tömör fala között zöldelő kis birtokon legeltette a szemét. Fenn a nádas tengerzöldjéből s a kőszikla fehérségéből feketén kiütköző kunyhó meghitt, kedves fészekként tűnt szemébe. Valahányszor eltávozott hazulról, mindig ilyen gyöngéd, mélabús szemekkel nézte, ép-úgy, mint az elköltöző madár a fészket. Úgy érezte, hogy otthagyja lelkének jobbik felét, azt az erőt, melyet az egyedüllét, a világtól való visszavonultság ad. És az alacsony égerfákkal szegélyezett folyó mentén, az ingovány és szittyós földek fölött elvonuló széles országúton így fölfelé bandúkolva, úgy tetszett neki, mintha zarándok volna, ki könnyű tarisznyával a vállán, bodzafabottal a kezében, a vezeklés helye, a nagy világ felé igyekeznék.

De legyen meg Isten akarata! Haladjunk tovább! Ekkor íme egyszerre csak megnyílik a

völgy és a legmagasabb dombtetőn feltűnik a kastély romjainak rengeteg kőhalmaza. Az egyik megfeketült falból egy üres, azürkék ablak, mint a multnak szeme nézi-nézi a kelő napnak rózsaszínű fényében fürdő búskomor képet, a homokos föld szürkességétől s a szittyós helyek sárgaságától tarkálló, hullámos síkságot, a folyó zöldes erét, a fehér falvakat, melyeknek közepéből a torony úgy magaslik ki, mint bibeszár a virágból, a kis falvak fölött emelkedő kis hegyeket s a háttérben a nuorói hegységen lebegő mályva- és aranyszínű felhőket.

Efiz csak mendegél. A sokféle tündöklő nagszerűségben kis fekete pontként mozog előre. A rézsútos napsugárban az egész síkság csillogvillog; a sás minden szálában ezüstoffonál tündöklök, minden kutyatej-bokorból madárhang száll a magasba. Immár előttünk mered a Galte hegynek napsugár- és árnyék-kévéktől barázdált, zöld meg fehér kúpja, lábában pedig a régi római város omladékaiból összerakottnak tetsző Galte község.

Romokban heverő hosszú ciklopsfal-kerítések, tetőnélküli viskók, omladozó házfalak, udvar- és kerítésmaradványok, a romoknál is bússabb még ép vityillók szegélyezik a nagy terméskövekkel nyergesre kövezett menedékes utcákat; imitt-amott elszórtan heverő vulkánikus kövek azt a látszatot keltik, mintha földindulás dúlta volna fel a régi várost és szórta volna széjjel a lakosait. A nagy pusztulásban egy-egy új ház ágaskodik nagy félénken és gránátalma- és szentjánoskenyér-fák, indiai fügefá- és pálma-csoportok adnak költői színezetet a vidék szomorúságának.

De minél följebb jutott Efiz, annál inkább növekedett ez a szomorúság és betetőzésül a Monte

nevű hegy árnyában ott terültek el előtte csipkebokrok és kutyatej-cserjék között egy elhagyott, régi temető s a pízai bazilika másának romjai. Az utcákon egy lélek se volt látható, a hegy meredek sziklái olyanok voltak, mint megannyi márványtorony.

Efiz a régi temető kapuja mellett levő bejáró előtt állt meg. A két kapu csaknem egyforma volt; mindkettő előtt három töredezett, fűvel benőtt lépcsőfok volt; de míg a régi cinterem kapuján csak egy szűtte deszka szolgált szemöldökfa gyanánt, addig a három úri nő házának kapuját falazott boltív díszítette s a gerendapárkányon nemesi címer nyomai voltak láthatók: egy sisakos vitéznek a feje, kezében kardot szorító kar, alatta ez a felirat: *Quis resistit huic?*

Efiz áthaladt a széles, négyszögletes udvaron, mely épúgy nyergesre volt kövezve mint a város utcái, a szélein az esővíz levezetésére termésköbe vájt barázdával és levéve válláról a tarisznját, körülnézett, nem mutatkozik-e valahol valamegyik úrnője. Az egyemeletes ház az udvar végén épült, mögötte meg a Monte úgy állt ott, mintha az épületet nagy fehér és zöld csuklyával fedezgetné.

Három kis ajtó szolgált bejáratúl az emeletet körülfutó verandaszerű faerkély alatt, hová egy rozoga külső lépcsőn lehetett feljutni. Az eltűnt korlátot az alsó és felső lépcsőfokba vert cövekre erősített, megfeketedett kötél helyettesítette. Az erkély ajtai, kis oszlopai s a könyöklői fából voltak szépen kifaragva, de az egész régi dicsőség pusztulófélben volt és úgy látszott, mintha a megfeketült, korhadt fát valami láthatatlan nagy fúró örölné s a legkisebb lökéstől az egésznek porhalmazzá kellene összeomolnia.

Imitt-amott azonban az erkély könyöklőjén és az ép állapotban levő karsú oszlopocskákon még látható volt a faragás, a domborfaragványban körülfutó levél-, virág- és gyümölesdsz és Efiznek eszébe jutott, hogy gyermekora óta oly vallásos tisztelettel tekintett erre az erkélyre, mint a bazilikában a szószékre vagy az oltárt körülfutó korlátra.

Egy alacsonytermetű, testes nő jelent meg az erkélyen. Fekete ruha volt rajta; arcának feketés, kemény vonásait a fehér fejkendő élesen kiemelte. Kissé lehajolt, meglátta a szolgát és mandulametszetű sötét szemei örömtől csillogtak.

— Donna Ruth! jó gazdám! jó napot!

Donna Ruth fürgén lement, miközben kékharisnyás vastag lábszárai szüntelen kikandikáltak a szoknya alól. Mosolyogva közeledett, sötét pihés felső ajka alól ép fogazata villogott Efiz felé.

— És Donna Eszter? és Donna Noémi?

— Eszter a misére ment, Noémi most kel fel. Szép idő, Efiz! Hogy vagyunk odalenn?

— Jól, hál' Istennek, minden jól áll.

A konyha is a középkorból való volt: tágas, alacsony, fenn kormos keresztgerendákkal. A nagy tűzhely mellett jobbra és balra, a fal hosszában szépmívű faragott pad húzódott; az ablakrácsokat a hegyoldal festői képe zöldellett. A vöröses, pusztá falakon még látható volt az egykori-réz-serpenyők nyoma; a falból kiálló, fényesre csiszolt nagy faszögek pedig, melyekre régente a nyeret, nyeregzsákat s a fegyvert szokták volt felakasztani, talán csak az elmúlt fényes idők emlékeül maradtak ott.

— Nohát, Donna Ruth? — kérdé Efiz, mialatt

az úrnő egy rézből való kis kávéfőzőt tett a tűzhöz. De Donna Ruth fehérrel kertezett nagy fekete arcát feléje fordítva, szeme pillantásával intett neki, hogy legyen türelemmel.

— Hozz egy kis vizet, míg Noémi is lejön...

Efiz elővette a pad alól a vödört, elindult, de az ajtóból félénken visszafordult, szemeit a himbálódzó vödörre függesztve:

— A levél Jácint úrfitól jött?

— Levél? Hisz távirat...

— Jézus Mária! Csak nem esett valami baja?

— Semmi, semmi! Éredj...

Hiába lett volna a követelődzés, míg Donna Noémi le nem jön. Donna Ruth, noha ő volt a legidősebb a három testvér közt és nála voltak a ház kulcsai (egyébként rég nem volt már mit őrizniök), sohasem kezdeményezett semmit sem és felelősséget sem vállalt magára.

A kút az udvar egyik szögletét foglalta el; olyan volt, mintha ős-barlanglakók vájták volna a sziklába; nagy terméskövekből volt a kávéja és ezeken régi, törött korsókban viola meg jázminbokrok virágoztak; ezek egyike felkapaszkodott a falra, mintha onnan akarná nézni, mi történik ott künn, a nagy világban. Ide ment Efiz.

Mennyi emléket ébresztett szívében az udvarnak ez a mohval lepett, szomorú, de a viola barnás aranyától s a jázmin gyöngéd zöldjétől vidám szöglete!

Úgy rémlett neki, mintha most is látná a halvány, nádszál-karcsúságú Donna Liát, amint az erkély ablakából a messzeségbe vésző szemekkel ő is azt nézi-nézi, mi történik ott künn, a nagy világban. Így látta őt ott fönnszökése napján is. Úgy állt ott Donna Lia mozdulatlanúl, mint a

révkalauz, ki távolba meredő tekintetével a tenger rejtelmességeit vizsgálja . . .

Mily nyomasztók, sulyosak ezek az emlékek! sulyosak mint a vízzel telt vödör, melyet a kútból húz-húz fölfelé!

De fölemelvén Efiz a szemeit, látta, hogy az a magas úrinő, ki könnyed mozdulattal ott áll az erkély ablakában, fekete ujjasának kézelőit gombolgatva, nem Donna Lia.

— Donna Noémi, kis gazdám, jó reggelt! Nem jön le?

Az úrnő kissé meghajtotta fejét; aranyosan csillogó, sűrű fekete hajfonata selyemszalagként koszorúzta halavány arcát; az üdvözlést csak hosszú szempillái alól szintén aranyosan csillogó fekete szemeivel viszonzta, de nem szólt semmit és nem jött le.

Kitárta az ajtókat és ablakokat — különben se kellett attól félni, hogy a légáramlat az ablakokat becsapkodja és betöri (évek óta üresség tátongott az ablakok helyén!) és kihozott egy sárga takarót és gondosan kitergette a napra.

— Nem jön le, Donna Noémi? — ismétlé Efiz, felnézve az erkélyre.

— Mindjárt, mindjárt!

De Donna Noémi tovább is gondosan teregette a takarót és úgy tetszett, hogy késedelmeskedve szemléli előbb a jobboldali, aztán a baloldali tájképet, mindkettőnek mélabús szépségét, a folyó által barázdált, a nyárfasoroktól, alacsony égerfáktól, a savanyú szénával és kutyatejjel benőtt területektől tarkított homokos síkságot, közepén a csipkebokrok környezte feketés bazilikát, a fűvel benőtt, elhagyott temetőt, melynek zöldjéből a halottak csontjai úgy fehérlettek ki, mint megannyi százszorszép és végül a háttérben,

a kastély romjaival ékeskedő dombtetőn pihentette tekintetét.

A dombot aranyfelhők koszorúzták, a romok és a reggel bűbájossága és csendje az egész tájképre temetői nyugalmat borítottak. A vidéken még mindig a mult uralkodott; a halottak csontjai voltak a virágai, a felhők a homlokdíszze.

Noémit nem bántotta a közeli temető; kislány kora óta megszokta ezeket a csontokat; mindig csak azt látta, hogy télen a napban sütkéreznek, tavasszal meg harmatosan csillognak. Senki sem gondolt arra, hogy a csontokat onnan el lehetne takarítani. Miért is törődött volna hát vele ő? Ellenben Donna Eszter, amint lassú, nyugodt léptekkel lefelé jön a falu új templomából vezető úton (otthon mindig sebbel-lobbal jár, de a házon kívül nyugodtsággal végezi dolgait, mert nemes úrinőhöz határozottság és nyugalom illik), a régi cinterem elé érve, keresztet vet és imádkozik a holtak lelki üdvéért...

Donna Eszter sohasem feledkezik meg semmiről sem és mindent észrevesz: így mihelyt az udvarba ér, észreveszi, hogy valaki vizet merített a kútból és visszateszi helyére a vödöröt; az egyik cserép violából kihajít egy kövecskét és a konyhába belépve, köszön Efiznek és megkérdi, hogy adtak-e már neki kávé.

— Adtak, adtak, jó gazdám, Donna Eszter!

Ezalatt Donna Noémi lejött, a sürgönyt kezében tartotta, de nem nagyon igyekezett a felolvasásával, mintha ki akarná élvezni a szolgának aggodalmas kíváncsiságát.

— Eszter, — mondá, leülve a tűzhely mellé a padra — miért nem veted le a kendődet?

— A bazilikában ma délelőtt még mise lesz; oda megyek. Olvasd fel!

Ő is leült a padra, Donna Ruth hasonlóképen. Így amint együtt ültek, a három testvér rendkívül hasonlított egymáshoz; csak hogy három különböző kor képviselői voltak; Donna Noémi még fiatal volt, Donna Eszter éltes, Donna Ruth pedig öreg, de erős, nemes, derűs öregségű. Donna Eszter szeme azonban aranyos mogyorószínt mutatva, kissé világosabb volt, mint testvércié és gyermekes pajkossággal csillogott.

A szolga odaállt elejbük és várakozott; de Donna Noémi a sárga papírlapot kibontva, benézett hosszan, mintha nem bírná az írást kibetűzni és végre is ingerülten megrázta.

— Nohát, azt mondja, hogy néhány nap múlva megérkezik. Ez áll benne!

Felemelte szemét és komolyan Efiz arcába nézve, elpirúlt. A másik két nő is Efizre szegezte szemét.

— Érted? Csak úgy, minden egyéb megjegyzés nélkül, mintha hazajönne!

— Mit szólsz hozzá? — kérdezte Donna Eszter, horgolt vállkendőjén egy tűjját kidugva.

Efiz arca ragyogott a boldogságtól, élénk szemei körül a sűrű ráncok szinte sugároztak és egy cseppet sem igyekezett örömét eltitkolni.

— Szegény szolga vagyok, de azt mondom, a gondviselés jól tudja, mit csinál!

— Uram Isten, hálát adok neked! Legalább van valaki, aki megérti, — mondá Donna Eszter.

De Noémi elhalaványodott: tiltakozó szavak tolútlak ajkára. Mint eddigelé mindig, úgy most is sikerült neki a szolga jelenlétében magán uralkodnia. Rendszerint úgy tűntette fel a dolgot, mintha nem tulajdonítana jelentőséget az együgyű ember véleményének. De most mégsem állhatta meg, hogy ne vágjon vissza:

— Ehhez semmi köze a gondviselésnek: itt nem arról van szó. Itt arról van szó... — folytatá pillanatnyi habozás után — arról van szó, hogy világosan és határozottan megfeleljünk neki, értésére adva, hogy a mi házukban nincs számára hely.

Ekkor Efz kitárta mindkét tenyerét, a fejét pedig kissé hátraszegte, mintha mondaná: Hát akkor minek tanácskoznak velem? — de Donna Eszter nevetésbe tört ki és felállva, türelmetlenül emelgette vállkendője két szárnyát.

— Hát hová menjen? Talán a plébánoshoz, mint az idegenek, kik a faluban nem kapnak szállást?

— Én semmit se válaszolnék neki, — javasolta Donna Ruth, miközben kivette Noémi kezéből a sürgönyt, melyet ez idegesen hol összehajtogatott, hol meg újra kibontott. — Ha megérkezik, Isten hozta! Úgy fogadhatnók, mint valami idegent. Isten hozta a vendéget! — folytatta, mintha a kapun belépő idegent üdvözlőné. — Jól van. És ha rosszul viseli magát, még mindig ráér tovább állni.

De Donna Eszter mosolygott és a hármójuk közül legfélénkebb és leghatározatlanabb testvérré hajolva, kezével ennek térdére ütött.

— Elúzni, úgy véled? Szép dolog, kedves testvérem. És volna lelked hozzá, Ruth?

A szolga gondolkozott. Hirtelen fölemelte fejét és szívére tette jobbkezét.

— Ehhez, ha úgy fordúlna sora, itt vagyok én! — ígérte határozottan.

Ekkor szeme a Noémiével találkozott, azokkal a mély vízhez hasonló tiszta, hideg szemekkel, melyektől mindig szörnyen félt és megértette, hogy fiatal úrnője komolyan vette ígéretét. De

nem bánta, hogy ígéretet tett. Különb felelősséget is vállalt már magára életében !

*

Egész nap a faluban maradt.

A kert miatt aggódott kissé, noha a korai évszakban nem nagyon volt még ott lopnivaló, de úgy rémlett neki, hogy úrnőit titkos nézeteltérés választja el egymástól és nem akart elmenni, míg helyre nem áll köztük az egyetértés.

Donna Eszter egyet-mást helyére rakott a konyhában, azután újra eltávozott, hogy a bazilikába menjen. Efiz megígérte, hogy követi. Midőn azonban Donna Noémi visszatért az emeletre, Efiz halk hangon arra kérte Donna Ruthot, aki a tésztagép alacsony asztala mellett a földön térdelve, egy kis tésztát gyúrt, adja oda neki a sürgönyt. Donna Ruth felemelte fejét és kifelé fordított lisztes öklével kissé hátrahúzta fejkenőjét.

— Hallottad ? — mondá suttogó hangon, fölfelé, Noémi felé kacsintva. — Mindig egyforma ? Viszi magával a gőg . . .

— De igaza van ! — felelte Efiz elgondolkozva. — Ha ki nemes, Donna Ruth, az legyen nemes. Ha ércpénzt lelünk a föld alatt, eleinte azt hisszük, hogy vasból van, mert fekete, de ha megdörzsöljük, kitűnik, hogy arany . . . Az arany mindig arany marad.

Donna Ruth megértette, hogy Efiz előtt hiába mentegetné a Noémi helytelen dölyfösségét és minthogy mindig készségesen alkalmazkodott a mások véleményéhez, örömmel követte a szolga okoskodását.

— Emlékszel, milyen büszke volt apám ? —

szólott, miközben kéken erezett vörös kezeit a halavány téstába újra belemélyesztette. — Ő is így beszélt mindig. Ő bizonyára azt sem engedte volna meg Jácintkának, hogy itt kikössön. Mit szólsz hozzá, Efiz ?

— Én ? Én csak szegény szolga vagyok, de azt mondom, hogy Jácintka mégis kikötött volna.

— Az anyja fia, úgy véled ? — sóhajtott Donna Ruth és a szolga is egyet sóhajtott erre. A multnak árnya mindig ott volt körülöttük.

A férfi oly kézmozdulatot tett, mintha ezt az árnyat akarta volna eltávolítani magától és szemével a fehér téstát kinyújtó, összehajtogató és paskoló vörös kezek mozdulatát követve, nyugodtan így folytatta :

— A gyerek jóindulatú és a gondviselés majd megsegíti. De ügyelni kell, hogy meg ne kapja a maláriát. Aztán lovat kell neki venni, mert csak mi szigetlakók szoktunk gyalog járni. Majd én szerzek. A fődolog az, hogy méltóságotok egyetértsenek.

Donna Ruth hevesen válaszolt :

— Hát nincs köztünk egyetértés ? Hallottál már bennünket civakodni ? Nem mégy még a misére, Efiz ?

Efiz megértette, hogy úrnője befejezte a vele való társalgást és kiment az udvarba, de előbb körülnézett, nem beszélhetne-e valamiképen Donna Noémivel is. Csakugyan, épen most húzza be az erkélyablakból a takarót. Hasztalanul kérné, hogy jőjjön le ; fel kell menni hozzá.

— Donna Noémi, megengedi, hogy valamit kérdezzek ? Örül ?

Noémi, karjai közt vive a takarót, megállott és meglepődve nézett rá :

— Minek ?

— Hogy Jácint úrfi megérkezik. Meglássa, hogy derék egy fiú.

— Hol ismerkedtél meg vele?

— Abból látom, hogy miképen ír. Itt bizonyára boldogúlni fog. De lovat kell neki szerezni . . .

— Hát még mit? Talán sarkantyút is hozzá?

— . . . Minden azon fordul meg, hogy a méltóságos kisasszonyok egyetértsenek. Ez a fő dolog.

Donna Noémi leszedett egy szálát a takaróról és kidobta az ablaknyíláson át az udvarra. Arca elsötétedett.

— Mikor nem volt köztünk egyetértés? Eddig-
elé ez nem történt meg.

— Igaz . . . de . . . úgy látszik, méltóságod nem örül Jácint úrfi megérkezésének.

— Talán daloljak? Hisz nem a Messiás jövetelét várjuk! — mondá, miközben féloldalt haladva egy keskeny ajtón át a szomszéd szobába ment. A nyitott ajtón túl fehér szobácska volt látható, benne egy régi ágy, egy régi fiókos szekrény és egy üvegnélküli kis ablak, melyen át háttérül a Monte zöld lejtője szolgált.

Efiz lement az udvarra, leszakított egy rózsaszínű violát és két kezét a hátán összefonva, újjai közé csiptette a virágot s a lépteit a bazilika felé irányozta.

A Monte árnyékában, az üdítő hűvösségben köröskörül csend uralkodott; csak a csipkebokrok közt szökdelő cinegék trillázó éneke s a templomba gyülekezett asszonyok egyhangú imádkozása hallatszott. Efiz, kezében szorongatva a violát, lábújjhegyen lépett be s letérdelt a szószerk oszlopa mögé.

A bazilika már pusztulásnak indult; minden szürke, nedves és poros volt; a lyukas fatetőn át

részútos sugarakban ömlött be a finom por és beezüstözte a földön térdelő nők fejét, kik fekete és sötétkék ruhájukban, elefántesontszinű sápadt arccal s a legszebbeket és legkarcsúbbakat sem véve ki, mind maláriától apadt mellel és dagadt gyomrukkal azokhoz a sárgás képekhez hasonlítottak, melyek a falakon még megmaradt repedezett festmények fekete alapjából kitűnve, körülöttek díszelegtek. Az imádkozás hangja is oly vonzatott és egyhangú volt, mintha távolból, a múltból rezegne. A pap harmincadnapos gyászmisét mondott; az oltár korlátját aranyrojtos fekete posztó borította. A fehérbe és feketébe öltözött Ürszolgája felemelt kezekkel lassan megfordult; két fénysáv ott táncolt körülötte és úgy tetszett, mintha prófétai fejéből sugarak crednének. Ha a kis minisztránsgyerek kezében a csengetyű meg nem szólal, Efiz a fény és madárének ellenére azt hitte volna, hogy szellemek miséjére toppant be és a csengetyűszó is csak arra való, hogy a kísérteteket elhessegesse. De nini, hisz csakugyan itt vannak mindannyian! Ott térdepel Don Záme a családi padban és kissé arrébb Donna Lia; fekete vállkendő van rajta, arca halvány, mint az a régi kép ott a falon, mely egy pusztulófélben levő fekete erkély nyitott ablakában álló nőt ábrázol: a templomban térdeplő asszonyok mindúntalan felpillantanak rá. A Magdolna képe az s azt mondják, hogy elevenről vett festmény: a szerelem, a szomorúság, a lelkiismereti furdalás és a reménység nevetgélnek és sírdogálnak mély szemében és keserű ajkain...

Efiz nézi-nézi és úgy mint mindig, valahányszor ezt a mesgyétlen mult homályából kitekintő alakot látja, most is kóvályogni kezd a feje, mintha ő maga függne valami rejtelmes fekete

árben... Úgy tetszik neki, mintha egy előbbi, régi élet elvenednék fel emlékezetében. Úgy tetszik neki, mintha körülötte minden legendaszerű, fantasztikus életre kelne: a halottak feltámadnak, az oltársárgás függönye mögött őrzött Krisztus, kit évenként csak kétszer mutatnak meg a népnek, leszáll rejtekhelyéből és jár; a Krisztus is sovány, halavány, hallgatag; megindul s a nép követi s a nép sorai között ő, Efiz, szintén megy-megy, virág a kezében, szíve valami gyöngéd érzéstől hevesen dobogva újjong... Az asszonyok énekelnek, a madarak dalolnak; Donna Eszter, a horgolt kendőből kidugja egyik újját és ott tipeg a szolga mellett. A processzió kiindul a faluból; az egész falu csupa virág; gránátalma és vadszőlő virágzik mindenfelé; a házak mind újak, a Pintor-család kapuja új, diófából van, fényes, az erkély még ép... Minden új, minden szép. Donna Mária Krisztina él még s a selyemszőnyeggel beborított erkélyről néz le; Donna Noémi még nagyon fiatal, jegyben jár Don Preduval; Don Záme pedig, aki szintén ott van a körmenetben, úgy mutatja, mintha dühös volna, pedig valójában nagyon örül...

De a nők befejezték az éneket és egyesek már felálltak, hogy hazamenjenek. Efiz, ki fejét eddig a szószék oszlopához támasztotta; felrezen álmodozásából és követi a hazafelé lépkedő Donna Esztert.

A magasan álló nap már forró sugarakat lövel a déli hőség vakító fényében még elhagyottabbnak tetsző falucsára. A templomból jövő asszonyok, hallgatagon mint a kísértetek, eltűntek ki erre, ki arra és ismét magányosság és néma cseud uralodik a Pintor kisasszonyok háza körül. Donna Eszter a kúthoz megy, hogy egy szegfűpalántát

egy zsindelydarabkával befedjen; azután rögtön felsiet a lépcsőn, hogy az ajtókat és ablakokat becsukja. Amerre jár, csikorog a karzat és a falról és a korhadt fából csakúgy hull a hamuszínű por.

Efiz meg akarta várni, míg lejön. A napban a lépcsőfokon ülve, süvege hegyét előreahajtva, hogy kis árnyékot adjon arcára, zsebkésével egy cöveket kezdett hegyezni, hogy Donna Ruth kívánsága szerint az előcsarnokban majd földre verje. De a napban a penge nagyon csillogott; a fény bántotta a szemét, a hervadozó viola reszketett a térdén. Érezte, hogy gondolatai zavarosak és a malárialázra gondolt, mely a mult évben sanyargatta.

— Máris megjött ez az ördögadta láz?

Donna Eszter, kezében kis vázát tartva, újra lejött. Efiz odébb húzódott, hogy helyet adjon neki és előrekonnyított süvegével árnyalt fejét felemelve, ültőhelyéből megszólalt:

— Jó gazdám! Már nem megy el hazúlról?

— Hát hová mennék ilyen későn? Senki sem hitt meg ebédre!

— Valamit szeretnék mondani. Örül?

— Minek, lelkem?

Donna Eszter az anyai gyöngédség hangján szokott a szolgálával beszélni, de nem bizalmaskodva; mindig nagyon együgyű embernek tartotta.

— Annak, hogy... hogy mindannyian beleegyeznek a Jácint úrfi jövetelébe?

— Örülök, igen.

— Derék fiú. Itt boldogúlni fog. Lovat kell neki venni. De...

— De?

— Kezdetben nem szabad nagyon szabadjára eresztetni. A gyerek csak gyerek... Emlékszem, gyerekkoromban, ha valaki megengedte, hogy a

kisujját megszorítsam, mindjárt az egész kezét facsargattam. No meg aztán, a Pintor fajtabeliek, hisz tudja... Donna Eszter... büszkék...

— Ha az unokaöcsém megérkezik, Efiz, úgy beszéllek majd vele, mint vendéggel: »Úlj le, itthon vagy!« De ő meg fogja érteni, hogy ő itt csak vendég...

Erre Efiz felállott, lerázta nadrágjáról a forgácsot. Minden rendben van; de mégis valami nyugtalanság bántotta: valamit szeretett volna még mondani, de nem mert vele előhozakodni.

Lépésről-lépésre követte a nőt, levette süvegét, hogy nagyobb erővel üthesse be a cöveket a földbe, aztán megint türelmesen várakozott, míg Donna Eszter vissza nem tért, hogy vizet merjen.

— Adja ide, adja ide! — mondá Efiz és kivette a nő kezéből a vödröt. Míg a vizet húzta, folyton a kútba nézett, hogy ne kelljen gazdájának arcába tekinteni, mert a járandóságát szeretete volna kérni, de... szégyelte magát.

— Donna Eszter, nem látom a nádkötegeket. Talán eladta?

— Igen, részben eladtam egy nuoróinak, részben tetőjavításra fordítottam. Tudod, hogy a nagybőjt utolsó napján a szél lehordta a cserepet a háztetőről.

Efiz nem követelődött tovább. Hisz oly sokféleképen eligazíthatja az ember a dolgait, anélkül is, hogy fájdalmat okozzon azoknak, akiket szeret! Majd elmegy Kallinához, az uzsorás asszonyhoz. Útközben megállt, hogy köszönjön a kert őrző-tére otthon hagyott gyerek nagyanyjának. Sovány, magas öregasszony volt ez; egyiptomi arcát a fekete kendő, melynek csücskei a feje tetején fel voltak hajtogatva, négyyszögletesen keretezte;

megfeketedett köviskója előtt a lépcsőfokon ült és font. Hosszú, sárga, ráncos nyakát egy sor kaláris körítette. Két fülén soha leválni nem akaró fényes csöppekként arany fülönfüggők rezegtek. Úgy látszik, mintha megöregedvén, elfelejtette volna ezeket az ifjúkori ékszereket levetni.

— Dícsértessék a Boldogságos Szűz Mária, Pottói néni! Hogy van? A gyerek ott fenn maradt, de estére hazajön.

Az öregasszony üveges szemével jól megnézte.

— Ejnye, te vagy, Efiz? Isten áldása legyen rajtad! Nohát, kitől való a levél? Jácint úrnőtől? Ha megérkezik, fogadjátok szívesen! Elvégre is, hazajön. A Don Záme lelke ő, mert az öregek lelke új életre kel a fiatalokban. Lásd, az én unokám, Grizenda! Most tizenhat éve született, Jézus nevenapján, mikor az anyja mindjárt meg is halt. Nohát, nézd meg: nem olyan, mintha az anyja új életre kelt volna? Nézd...

És valóban ott közeledett Grizenda. A folyóról jött fölfelé, egy kis kosár fehérneművel a fején. Magas leány volt, szoknyája feltűzve, láb-szárai fényesek és egyenesek, járása olyan, mintha szarvasgím lépkedne. Hosszúkás, nedves szemei is úgy fénylettek nemes élű arcában, mint a szarvaséi. Kis keblét az ing fölött nyitva levő vállfűző egyik szegélyétől a másikig húzódó, piros szalag tartotta.

— Efiz bácsi! — kiáltotta hízogó, parancsoló hangon. És kis kosarát Efiz fejére téve, rögtön hozzálátott zsebei kikutatásához. — Édes lelkem, Efiz bácsi, én mindig magára gondolok, maga meg semmit se hoz nekem... Még csak egy szem mandulát se!

Efiz a leányka kedvességében gyönyörködve, szívesen tűrte a motozást. Az öregasszony pedig,

mozdulatlan arccal és üveges szemekkel, gondolataiba elmélyedve, édesdeden így szólt:

— Don Záme, a jó lélek, visszatér!

Erre Grizenda rémülten felpillantott. Csak most látszott, hogy szép arca és szép szeme mennyire hasonlít a nagyanyjához.

— Visszatér?

— Hagyjatok fel ezzel a mesebeszéddel! — mondá Efiz és letette a földre a leány elé a kosarat. De ez elbűvölten hallgatta nagyanyja szavait, Efiz meg, lefelé haladva az utcán, szintén az ígézet hatalmában maradt és minden ház fala mögött csak a multat látta. Ime, odalenn, a Milói szürke házának támaszkodó kőpadon, ott ül egy testes ember; bársonyruhájának gesztenyeszíne miatt még jobban szembeötlik arcának pirossága és szakállának feketesége.

Nem Don Záme az? Hogy kidülleszti a mellét! Hüvelykújját mellénye zsebébe mélyesztve, szabadon maradt vörös újjaival vastag aranyláncát sodorgatja. Egész nap ott üldögél, nézi és gúnyolja a járókelőket; tőle való féltükben sokan letérnek az útról, más utcába fordulnak és hasonlókép cselekszik Efiz is, hogy senkitől észre nem véve jusson el az uzsorás házához.

Indiai fügesövény kerítette be tömör falként a Kallina néni udvarát. Ő is font. Kistermetű asszony volt, lábát hímzett papucs fődte, harisnya nélkül. Arca kicsiny és fehér volt, ragadozó madáréhoz hasonló aranyfényű szemei a feje búbján felhajtogatott kendő árnyékában is csillogtak.

— Efiz, kedves öcsém, hogy vagy? És gazdáid, a kisasszonyok? Hát ezt a látogatást minek köszönhetem? Ül le, ül le ide, időzz kissé nálam!

A kerítésen belül álmos tyúkok csípegették szárnyuk alját, vidám kis macskák futkostak néhány rózsaszínű kis malac mellett, azután a fehér és kékes galambok, a karóhoz kötözött szamár s a levegőben röpködő fecskék azt a látszatot keltették, mintha a Noé bárkájába tévedett volna az ember. A kis ház a Milói újjáalakított régi házának háttérében épült. A Milóié magas volt, teteje új, de imitt-amott hámlik róla a vakolat, mintha az idő karmainak nyomait viselné és ingerülten támadásra készen állana az ellen, aki zsákmányát el akarja tőle ragadni.

— A kert? — mondá Efiz, az asszony mellett a falhoz támaszkodva. — Jól áll. Az idén több lesz a mandula mint a falevél. A pénzedet tehát megkapod, Kallí! Ne aggódj!

Kallína összeráncolta csupasz szemöldökét; tekintetével az orsó fonálát vigyázta.

— Lásd, nem is gondoltam rá! Ha mindenki olyan volna mint te! Az a hét szkúdó, amivel tartozol...

— Hogy az istennyila símogasson meg! — gondolta magában Efiz — négy szkúdót kölcsönöztél karácsonykor s most már hét lett belőle?

— Nohát, Kallí, — folytatá halk szóval, fejét lehajtva, mintha a kis malacokkal beszélne, kik állhatatosan a lábait szaglászta. — Kallí, adj még egy szkúdót! Így aztán nyolc lesz és júliusban, amily igaz, hogy a nap süt az égen, utolsó fillérig megadom...

Az uzsorásnő nem felelt; de végigmérte tetőtől-talpig és kinyújtott öklével füget mutatott neki.

Efiz fölugrott és megragadta az öregasszony csuklóját, mire a kis malacok s utánuk a kis macskák ijedten szétszaladtak, a tyúkok pedig a zűrzavarban mohón kapirgálni kezdtek.

— Kallí, az istennyila símogasson meg, ha nem volnának a világon olyan emberek, mint én, uzsoráskodás helyett elmehetnél piócat fogni...

— Jobb piócat fogni, mint hogy olyanoktól szívassa ki az ember a vérit, mint te, szerencsétlen! Igen, Makkabeus, odaadom a szkúdót; tized is, százat is adok, ha kell, amint hogy náladnál külföldi embereknek, az úrnőidnek, a nemeseknek s a bárók rokonainak is adok, de fűgét, azt mindig mutatok, míg csak olyan buta leszel, mint most, vagyis egészen halálod órájáig... Adok, adok...

És bement, hogy kihozza az öt ezürtlírat.

Efiz a pénzzel kezében, az asszony gúnyos köszöntéseinek kíséretében, eltávozott.

— Mondd meg gazdáidnak, a kisasszonyoknak, hogy Isten tartsa meg őket ép egészségben!

De Efiz el volt tökéelve, hogy mindent elvisel, csak hogy Jácint úrfi megérkezésekor ne kelljen pironkodnia. A fogadás alkalmára új süveget akart vásárolni és ezért lement a Milói boltjába. Még arra is elszánta magát, hogy köszönnie kell a kőpadon ülő férfinak. Don Predu volt az, úrnőinek gazdag rokona.

Don Predu félvállról, megvető fejbiccentéssel válaszolt, de azért nem tartotta méltóságán alúl levő dolognak a fülét hegyezni, hogy meghallja, mit akar a szolga vásárolni.

— Adj egy süveget, Antóni Franci, de hosszú legyen és hogy a moly még ki ne kezdte légyen...

— Nem a te gazdáid házából hoztam, — felelte a rossznyelvű Milói. — Odakünn Don Predu helyeslése jeléül köhintett, benn pedig a kereskedő felmászott a létrán.

— Minden megöregszik és minden megújulhat, mint az esztendő, — válaszolt Efiz, miközben sze-

mével a Milóinak ösztövé alakját követte, aki még most is a hazájában dívó hosszú bőrkabátot hordta.

A bolt kicsiny volt, de telidesteli, mint a tojás. A polcokon skarlátszínű szövetek piroslottak, mellettük fodormenta-likőrös butéliák zöldje csillogott; a liszteszsákok fehér hasukat a heringes-hordók fekete púpjához düllesztették s a kis üvegecskékrényben a képeslevelezőlapok meztelen hölgyei állott cukorkákra és színehagyott szalagtekercekre mosolyogtak.

Mialatt a Milói a fekete szövetből készült hosszú süvegeket a skatulyából kiszedegette és Efiz kifésztett arasszal a belső világosságukat méregette, valaki kinyitotta az udvarra szolgáló kis ajtót; a szőlővel koszorúzott háttérben széles, parasztos támlásszéken ülve egy termetes nő tűnt fel, aki oly nyugodtan fonogatott ott, mint valami régi időbeli királyné.

— Itt az anyósom; megkérdezheted, hogy nem kilenc pezzá-ba kerül-e magamnak is egy-egy ilyen süveg, — szólt a Milói, mialatt Efiz az egyik süveget a homlokára húzva és a csücskét a feje búbján előrchajtva, felpróbálta. — Ép a legjobbat választottad ki! Hiába mondják nekem, hogy együgyű vagy! Nem látod, hogy vőlegénynek való süveg ez?

— Szűk.

— Ember! mert új; csak vedd ezt! Kilenc pezza; olyan olcsón adom, mintha az utcára dobálnám ki a portékát.

Efiz levette a fejéről és gondolkozva kisimította; végre is leolvasta a boltos asztalára az uzsorás-asszonytól kapott pénzt.

Don Predu betekintett az ajtón. Az a körülmény, hogy Efiz ily fényűzésre valló süveget vesz,

a Milói anyósának is feltűnt. Fejével intve, odahívta magához a szolgát és ünnepiesen megkérdezte, hogy érzik magukat gazdái, a kisasszonyok. Elvégre is nemes hölgyek és így megérdemlik, hogy a tekintélyes egyének kellő tiszteletet tanúsítsanak irántuk; csak a jött-ment vigécek, hirtelen gazdagok, mint a veje, a Milói, lehetnek irányukban tiszteletlenek.

— Add át mindnyájuknak tiszteletemet és mondd meg Donna Ruthnak, hogy nemsokára meglátogatom. Donna Ruthal mindig szíves, jó barátságban voltunk, pedig én nem is vagyok nemes származású.

— Magának lelkében van a nemessége, — felelt udvariasan Efiz; de a nő könnyed mozdulattal megforgatta orsóját, mintegy mondván: »Hagyjuk ezt!«

— Bátyám, a plébános, is nagy tisztelettel van gazdáid, a kisasszonyok iránt. Mindig kérde tőlem: »Mikor megyünk még egyszer a hölgyekkel együtt a Bajgyógyító búcsújára?« Bizony, — folytatá, egyet sóhajtvá — fiatal korunkban mindnyájan együtt mentünk a búcsúra: minden semmiségen elmulattunk. Most úgy látszik, mintha az emberek szégyelnének nevetni.

Efiz gondosan összerakta a süveget.

— Ha Isten is úgy akarja, az idén a méltóságos kisasszonyok elmennek a búcsúra... imádkozni, de nem mulatni....

— Ennek nagyon örülök. És mondd csak, ha ugyan szabad: igaz, hogy a Lia fia megérkezik? A boltban mondták ma reggel.

Minthogy pedig a Milói az ajtó felé közeledett és nevetett valamin, amit Don Predu halkán mondott neki, Efiz méltóságos hangos szóval így felelt:

— Igaz! Épen azért jöttem a faluba, mert paripát kell részére vásárolnom.

— Nádparipát? — kérde erre, durván nevetve Don Predu. — Hát ezért voltál a Kallína barlangjában? Láttam, hogy onnan jöttél ki.

— Mi köze önnek hozzá? Öntől sohase kértünk semmit se!

— Meghiszem azt, fajankó! Nem is adnék én nektek soha semmit! De egy jó tanácsot mégis! Hagyjátok azt a gyereket ott, ahol van!

De Efiz emelt fővel kiment a boltból, a süveget a hóna alá szorította és válaszolás nélkül eltávozott.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

III.

Azonban napok, sőt egész hetek teltek el s a Pinter kisasszonyok hiába várták az unokaöccsüket.

Donna Eszter fehér, ostyaszerűen vékony, külön kenyeret süttetett, amelyet csak sátoros ünnepekre szoktak készíttetni, sőt testvérei tudtán kívül egy kosárka kétszersültet is beszerzett. Elvégre is, vendéget vártak s a vendégszeretetet szent. Donna Ruth minden éjjel az unokaöccs megérkezéséről álmodott és három óra felé, mikor a delisánsz meg szokott jönni, mindennap a kapuban leselkedett. De az idő múlt és minden változatlan maradt.

Május elején Donna Noémi egyedül maradt a házban, mert testvérei elmentek a Bajgyógyító Boldogasszony búcsújára, mint emberemlékezet óta minden évben, vezeklés céljából, — úgy mondták — de egy kissé a mulatság kedvéért is.

Noéminak sem az egyik, sem a másik nem kellett, de azért amint a napfényes hosszú délutánokon át a ház meleg árnyékában üldögélt, sóvárgó gondolattal követte testvérei utazását. Újra látta a tágas udvar magas fűvében a nagy, felfordított fészekhez hasonló, szürke, kerek kis templomot,

a körülötte kőből épült kis sátorházakat, melyekben festői tarkaságban úgy nyüzsgött a nép, mintha egy cigánytörzs lakóhelye volna, a pap számára készült sátorház fölött a durván ácsolt oszlopos kilátót, az azúrkék háttérrel, a suttogó fákat és lenn, az ezüstös fövényben csillogó tengert. Mindezekre gondolva, Noémi sírni szeretett volna, de önmaga előtt is szégyelve gyengeségét, összeharapta ajkait.

Tavasszal minden évben ily nyugtalan érzés bántotta : az élet álma újra kivirított benne, mint a rózsák a régi temető kövei között. De tudta, hogy ez csak átmeneti állapot, egy kis gyengeség, ami a nyári meleg beköszöntével elmúlik és ezért átengedte magát képzelete szabad csapongásának, mit különben nagyon elősegített a körülötte tepsedő álmos nyugalom is ; a mákvirágtól pirosleudvar, az elvonuló felhőktől időnkint árnyékba boruló Monte és a kihalt falu, melynek fele lakossága a búcsún volt.

Tehát gondolataival most ismét ott időzik a búcsújáróhelyen.

Úgy tetszik neki, mintha még kislány volna és egy májusi estén ott mászkálna a pap magas kilátójában. A hold nagy rézkorongként emelkedik ki a tengerből, minden, amit köröskörül látnunk, olyan, mintha aranyból és gyöngyökből való volna. A harmonika panaszos hangja betölti a varjútövis tűzével megvilágított udvart ; a vörös fényben a fal szürkése jól kitűnteti a műzikusnak karcsú, barna alakját, a szárd táncot járó nők és fiúk violaszín arcát. Az árnyak fantasztikusan mozognak a letaposott fűvön és a templom falain ; aranygombok, ezüstsujtások s a harmonika billentyűi csillognak a tűzfényben ; a többi elvész a holdvilágos éj gyöngyfényű fél-

homályában. Noémi emlékezetében feltűnt, hogy sohasem vett részt a mulatságban, ellenben nénjei nevetgéltek, mulattak, Lia pedig az udvar valamelyik szögletében összekuporodva mint a nyulacska, talán már akkor is szökését tervezgette.

Az ünnepség kilenc napig tartott; ebből a három utolsó nap zene- és énekszó mellett folytonos körtánczá vált. Noémi mindig a kilátón időzött; körülötte üres üvegek, törött tányérok, egy-egy zöldes alma és egy-egy ott felejtett tálca és kávéskanál csillogtak; még a csillagok is úgy rezegtek az udvar fölött, mintha a tánc ritmusa mozgatná őket. Nem, ő nem táncolt, nem nevetgált; megelégedett a mulatók nézésével, mert remélte, hogy az élet ünnepében neki is lesz része.

De az évek múltak, az élet ünnepe messzire elfordult az ő falucskájuktól és húga, Lia, hogy részt vehessen benne, megszökött a szülei házból...

Ő, Noémi, pedig ott maradt a régi udvarház roskatag erkélyén, épúgy, mint egykoron a pap kilátóján.

*

Napnyugta előtt valaki kopogtatott a Noémi egyedülléte alatt állandóan zárt kapun.

Az öreg Pottoi néni volt, aki azért jött, hogy megkérdezze, nincs-e a kisasszonynak szüksége a szolgálatára. Noha Noémi egy szóval se marasztalta, letelepedett a földre, vállát a falnak vetette, ékszerrel díszített nyakán kioldotta a kendőjét és sóvárgó hangon az ünnepségről kezdett beszélni.

— Mind odalenn vannak! Az én unokáim is! A Boldogasszony segítse meg őket! Óh, mind

odalenn vannak, az üde hűvösségben és látják a tengert...

— És miért nem ment maga is?

— Hát a házam, méltóságod? Bármily szegényes is a ház, sohasem szabad teljesen őrizetlenül hagyni: mert különben a lidérc befészkei magát. Az öregek itthon maradnak, a fiatalok elmennek!

Egyet sóhajtott, aztán meghajtván fejét, hogy magán végignézzon és keblén a kalárist megigazgassa, elmondta, hogy is volt az, mikor ő még férjével, leányával és jó szomszédasszonyaival járta a búcsút. Majd fölemelte szemét s a régi temető felé nézett.

— Mostanában úgy tetszik, mintha a szemeim előtt a halottak mind megelevenednének. Mintha a régi búcsúnapokat újra átélném. Úgy rémlik, mintha ott látnám a búcsún a méltóságod édesanyját, Donna Mária Krisztinát, amint ott ült a nagy udvar szögletében a padon. Sárga szoknyájában, hímzett fekete vállkendőjével olyan volt, mint a királyné. És a környék asszonyai úgy ültek körülötte, mintha mind a szolgája volna... Így szólt hozzám: Pottói, gyere csak, kóstold meg ezt a kávé! Mondd meg, jó-e!... Igen, ilyen alázatos volt. Óh, ezért nem szeretek én most a búcsúra járni! Úgy tetszik, mintha ott hagytam volna valamit és most már hiába keresném: nem találom meg...

Noémi a munkájára hajolva, élénken helyeselte a mondottakat: az öregasszony hangja a múlt visszhangjának tűnt fel előtte.

— És Don Záme, méltóságod? Ő volt az ünnepség lelke. Kiabált, gyakran viharok tetszett, de alapjában jó volt. Zivatar után mindig megjelenik a szivárvány. Óh, igen, épen mostanában,

a ház előtt ülök és fonok, hát egyszerre csak lódobogást vélek hallani... Igen, ő az, amint fekete lován, teli tarisznyával a búcsúra indul... Elhalad mellettem és köszön: Pottói, szállj föl mögém a lóra! Gyere, gonosz tündér!

Megindúltan utánozta az elhúnyt nemesnek hangját; azután egyszerre, gondolatainak menétét követve, azt kérdezte:

— És ez a Jácint úrfi sohasem érkezik meg?

Noémi arca hirtelen megmerevedett, mert senki-nek sem engedte meg, hogy családi ügyeibe avatkozzék.

— Ha megérkezik, szívesen látjuk, — felelte hidegen.

Midőn azonban az öregasszony eltávozott, újra felvette az előbbi gondolatok fonalát. A mult üdítőleg hatott lelkére, mert a jelen iránt jóformán semmiféle érdeklődést sem érzett.

A ház meleg árnyéka mindjobban ráborult az udvarra, a kutyatej szaga lassankint elárasztotta a síkságot, Noémi meg mind élénkebb emlékezés varázslatának hatása alatt újra átélte a Lia szökésének részleteit. Épen olyan napnyugta volt, mint a mostani; a fehér és zöld Monte ránéhezedik a házra, az ég egészen aranyszínű. Lia odafenn van az emeleti szobákban és ott hallgatagon jár fel s alá; halvány arccal, feketébe öltözve kiáll az erkélyre; fekete hajában mintha az ég azúrkékje tükröződnék; lenéz a kastély felé, azután hirtelen fölemeli nehéz szemhéjait és kitárt karokkal egész testében megrázkódik, mint mikor a fecske repülésre készül. Lejön, a kúthoz megy, megöntözi a virágokat és míg a viola édes illata elvegyül a kutyatej éles szagával, a Monte fölött megjelennek az első csillagok.

Lia felmegy, leül a lépcső legfelső fokára, kezét a karfául szolgáló kötélén nyugtatja, szeme a félhomályba mered.

Noémi emlékezetében az eltűnt testvér mindig így jelenik meg, mert így látta utoljára, midőn aznap este, kislány korában a hálósobájába menve, Lia mellett elhaladt. Mindig együtt, egy ágyban háltak, de akkor éjjel hiába várta. Várakozás közben elaludt és még most is mind várja . . .

Az események további folyamata összezavarodott az emlékezetében : az aggódásnak és rejtelmes borzalomnak órái és napjai teltek el, mint mikor valakit magasfokú láz gyötör . . . Csak az Efiz fakó, eltorzult arcára emlékszik még, aki folyton a földre hajolva nézett-nézett, mint aki elvesztett valamit és mindenütt keresi.

— Csak csendesen, egy szót se, méltóságos kisasszonyok ! — susogta ; ő maga meg szertefutkossott a faluban és mindenkit megkérdezett, hogy nem látták-e Liát ; és minden kútba belenézett és szemével a messzeséget kémlelte.

Azután hazaérkezett az apjuk, Don Záme . . .

Erre a hazajövetelre visszagondolva, a mennydörgés robaja visszhangzott Noémi emlékezetében. Olyaténképen érezte magát, mintha mennie, járkálnia kellene, hogy a lidércnyomástól szabaduljon.

Felment tehát a szobájába, ugyanabba, ahol egy időben Liával együtt aludt ; ugyanaz az aranyos festésű rozsdás vaságy volt most is a nyugvó helye. Az ágy aranyos festése is színehagyott volt már ; a levelek közé rejtőző szőlőfürtökön csak néhány szem őrizte meg az eredeti piros és a kékes színt. A szoba falai most is fehérre vannak meszelve, úgy mint régente és ugyanazok a régi nyomású feketekeretes képek lógnak köröskörül,

melyeknek értékét a házban senki sem sejtette. Ugyanaz a szüette szekrény, melynek tetején narancs és citrom áll hosszú sorban s a lenyugvó nap fényében úgy csillog, mint az érett paradicsom.

Noémi kinyitotta a szekrényt, hogy a munkáját visszategye a helyére; a nagy csendben úgy nyikorgott az ajtó sarka, mint a hegedűhúr; az immár sugártalan nap rózsaszínű fényt árasztott a kék papírral bevont polcokon levő fehérneműre.

Minden rendben volt ott: fenn néhány szakadozott hímzés, selyemszőnyegek, gyapjútakarók, melyek a hosszas használat folytán sáfrányszínűekké váltak; alább a birsalmától illatos fehérnemű és a liliomból és sásból font kosárkák, melyeknek sárgás fenekén a kezdetleges szárdművészet vázái, halai és kis bálványszobrocskái feketén rajzolódtak.

Noémi a munkáját egy ilyen kosárkába tette és azután felmelt egy másik kosárkát; ez alatt borítékba csomagolt papirköteg volt: családi iratok, üzleti levelek, hagyatékok és egy pör iratai, babonából sárga szalaggal szorosan átkötve. A sárga szalag, mely nem bírta megakadályozni, hogy a földek idegen kézre ne kerüljenek s hogy a pört az ellenfelek meg ne nyerjék, a régmúlt időkről szomorúan tanuskodó aktákhoz egy levelet is szorított, melyet Noémi, valahányszor a kis kosarat fölemelte, úgy nézett, ahogy a tenger partjáról nézi az ember a hajótöröttnak a hullámok által csendesen továbbcsapkodott hulláját.

Liának a szökése után írt levele volt.

Ezen a mai napon Noémi nem tud a visszaemlékezésektől megszabadulni: testvéreinek távolléte s a magányosságtól való ösztönszerű félelem a multba viszik vissza. Az alkonyatnak ugyanaz

a narancsszínű fényessége, a Montén lebegő kékes felhőfátylak, az est szaga : mindez a húsz év előtti érzést ébreszti fel lelkében. Ő maga is, amint szótlanul, feketén ott áll az ablak és szekrény közt a félhomályban, a múlt jelenségének tetszik, aki a régi temetőből felkelt, hogy az őrizetlenül hagyott házat meglátogassa. Rendbe szedi a hímzéseket és a kosárkákat ; a szekrényt becsukja, meg kinyitja ; az ajtaja nyikorog, mintha ő volna az egyedüli eleven teremtmény a házban.

Végre elszánja magát és kitépi az iratcsomóból a levelet ; a borítékban még egészen fehér maradt ; mintha csak tegnap íródott és eddig senki se olvasta volna.

Noémi leült az ágyra, de alig hogy a papirlapot kibontotta és félkezét a rézgömbre helyezte, valaki kopogtatott ; lenn, a kapun ; előbb egy kalapácsütés, aztán három, azután szakadatlan dörömbölés.

Noémi felvetette fejét és ijedt tekintetét az udvar felé fordította.

— A levélhordó nem lehet ; már elhaladt . . .

Az ütésektől egyre döngött a csendes udvar ; így szokott volt az apja dörömbölni, ha nem nyitottak neki rögtön ajtót . . .

Letette a levelet és leszaladt, de a kapuhoz érve, megállt hallgatózni ; úgy kopogott a szíve, mintha az ő keblét érnék a kalapácsütések.

— Uram, Jézus ! Hát lehetetlen, hogy ő legyen ! . . .

Végre kissé érdes hangon megkérdezte :

— Ki az ?

— Jó barát, — felelte egy idegen hang.

De Noéminak annyira reszketett a keze, hogy csak nagysokára tudott ajtót nyitni.

Egy munkásnak látszó fiatalember állt a kapuban. Magas és halavány volt, ruhája zöldszínű, cipője sárga, poros, a kis bajusza ép olyan színű, mint a cipője. Az ifjú a kerékpárjára támaszkodva várt. Alighogy meglátta Noémit, levette sapkáját, melynek barázdált nyoma ott maradt sűrű aranyhaján, és mosolygott, miközben hűs ajkai közt két szép fehér fogsor mutatkozott.

Noémi rögtön ráismert mandulametszetű, zöldeskék nagy szeméről. Ez a Pintorok szeme. De még jobban zavarba jött, midőn az ifjú a kapu lépcsőfokain felszökve, kemény karjával erősen magához ölelte.

— Eszter néném! Én vagyok... És a többi nénikém?

— Én Noémi vagyok... — mondá, kissé megalázva; de utána rögtön merev arcot öltött. — Nem vártunk. Eszter és Ruth a búcsúra mentek...

— Búcsú van? — mondá s eközben felvonta a lépcsőfokon a vasparipáját, melyre egy porlepte útiláda volt odaerősítve. — Aha, emlékszem már, a Bajgyógyító Böldogasszony búcsúja. No lám!

Örömmel vette észre, hogy ráismer a helyre, ahol van. Ime, itt az oszlopos előcsarnok, amelyet édesanyja annyiszor emlegetett; betolta a vasparipáját és zsebkendőjével levervén az útiládáról a port, oldozni kezdte a zsineget.

Noémi azt gondolta magában:

— Hivatnom kellene Pottói nénit, el kellene küldenem Efizért... De hogy végzem ezt el, egyedül? Oh, a nénéim bizonyára tudták, hogy meg kell érkeznie és magamra hagytak...

Ennek az Isten tudja honnan, a világ melyik tájáról idecseppent, ismeretlen embernek az ölése valami határozatlan félelmet gerjesztett benne.

De jól ismerte és ezért nem szeghette meg a vendégszeretet kötelességét.

— Jőjj be ! Mosakodni akarsz ? Majd felvisszük az útiládát ; majd elhivatom a kiszolgáló asszonyunkat . . . Most egyedül vagyok a házban . . . és nem tudtam, hogy megérkezel . . .

Azon volt, hogy leplezze nyomorúságukat ; de úgy látszik, a fiú erről is tudott, mert a kiszolgálást be sem várva, felvitte az útiládáját a szobába, melyet Eszter már rendbehozott volt részére. — a régi vendégszoba volt az, az erkély túlsó részén, — majd fesztelenül ismét lesietett és a kúthoz ment mosakodni, mint a szolgálak.

Noémi a karján vitte utána a törülközőt.

— Igen, Terranuovából jövök. Milyen út ! Szinte repül az ember ! . . . Igen, a templom előtt kellett elhaladnom, de nem vettem észre, hogy ott búcsú van . . . Igen, a falu olyan, mintha kihalt volna . . . Nagyon lezüllött, igen . . .

Noéminak minden kérdésére igennel válaszolt, de nagyon szórakozottnak látszott.

— Hogy miért nem írtam ? Az Eszter néném levele után nem tudtam, mit tegyek. Azután beteg is voltam és . . . nem tudtam . . . Az igazat megvallva, csak tegnapelőtt határoztam el magam. Egy barátom el akart utazni. Ekkor, látva, hogy a tenger nyugodt, én is útra keltem . . .

Megtörülközvé, a konyha felé tartott. Noémi követte.

— Eszter írt neki ! Ő meg úgy utazott el, mintha csak búcsúra menne.

Az ifjú leült az ősrégi padra, szemben a Monte-heggyel, mely violaszínű árnyékát a konyhába vetette ; egymásra rakta hosszú lábszárait, mellén keresztbe fonta hosszú karjait és aztán fehér

kezeivel nyomogatta. Noéminak feltűnt, hogy az ifjú zöld harisnyát hord. Valóban, férfigarisnyának furcsa szín! Azután tüzet gyújtott, miközben magában folyton azt hajtogatta:

— Úgy? Hát Eszter titokban írt neki? Hát akkor csak viselje gondját ő maga!

És valami kúsza félelem hatása alatt nem mert hátrafordulni, nem merte ezt a kissé nagyon különös, zöld meg sárga férfialakot nézni, amint ott ült mozdulatlanul a padon, mintha ezentúl már ez az ő helye volna.

De az ifjú újra elkezdett utazásáról s a néptelen hosszú útról beszélni s azt kérdezte, mennyire van Nuoro. Mert oda akar menni; ott lakik apjának egy barátja, egy malom intézője, aki állást ígért neki.

Noémi mosolyogva felállt.

— Mennyire van? Nem tudom megmondani s azt se tudom, mennyi idő alatt ér oda az ember vasparipán. Néhány óra alatt. Én régen, évekkel ezelőtt, lóháton mentem Nuoróba. Az út szép, a város szép, a levegő jó, a népe jó. Ott nincs malária, mint itt, mindenkinek módjában van dolgozni és keresni. Az idegenek ott mind meg gazdagodnak, míg idelenn úgy tetszik, mintha halottak tanyája volna...

— Igen, igen, igaz.

Noémi kiment, hogy omletthez való tojást hozzon.

— Ládd, itt még csak hús sincs mindennap; a bor meg egyáltalán elfogyott... És azt a malomintézőt hogy hívják? Ismered?

Nem, nem ismeri, de abban biztos, hogy ha Nuoróba megy, megkapja az állást.

Noémi előrehajolva, hogy az omlettet megszurkálja, haragosan és gúnyosan nevetett. Könnyű

azt mondani, hogy megkapja az állást! Mennyi várományosa van egy-egy megüresedő állásnak!

— De te otthagytad előbbi hivatalodat? — kérdezte sebtében, anélkül hogy szeméit felemelte volna.

Jácint nem felelt azonnal; úgy látszott, nagyon elfoglalta az, hogy sikerül-e az omlett, melyet nénikéje óvatosan megforgatott.

Néhány olajcsepp a parázsra hullott s az egész konyha megtelt a zsír füstjével. Azután a serpenyő nyugodtan folytatta a sistergést és Jácint így szólt:

— Olyan nyomorúságos kis hivatal! És még csak biztos se volt... Oly nagy felelősséggel!...

Nem szólt többet, Noémi meg nem kérdezett egyebet. Az a reménység, hogy Jácint hamarosan elmegy Nuoróba, jóvá és türelmessé tette. Asztalt terített a szomszédos ebédlőben, mely elhagyott és nyirkos volt, mint a pince és mentegetődzve, hogy egyebet most nem adhat, tányért váltott a vendégnek.

— Ebben a faluban kevéssel kell beérni...

Jácint erős tenyerével tördelte fel a diót és a ház mögött elvonuló nyáj csilingelését hallgatta. Csaknem éjfélszaka volt már; a Monte sötétté vált és a zöldfoltos, nedves szoba olyképen hatott rá, mintha távol a világtól, valami barlangban ülne. Az a leírás, melyet Noémi a búcsúról nyújtott, igézetként hatott rá. Kissé fáradt és álmos volt s csak nézte a nagynénjét s ez a dúshajú fekete alak, mögötte háttérként a még mindig esti fényben tündöklő kis ablakkal, amint fehér kezecskéit az asztalon nyugtatva, mélabús tekintettel ott ült előtte, önkénytelenül is eszébe jutatta mindazt, amit édesanyja honvágytól epekedve időnként elmondogatott, mert a falu olyan

személyiségei felől kezdett kérdezősködni, kik már rég meghaltak, vagy akik iránt Noémi épen-séggel nem érdeklődött.

— Hogy van Péter bácsi, a Predu bácsi? Ő a leggazdagabb, úgy-e? Mennyi vagyona lehet?

— Gazdag, igaz, de nyakas. Olyan büszke, mint a zsidó.

— Uzsorakamatra szokott pénzt kölcsön adni?

Noémi elpirúlt, mert unokatestvérékkel feszült viszonyban voltak ugyan, de mégis személyes sértésnek vette, hogy egy nemes Pintort uzsorásnak nevezzenek.

— Ki mondta ezt neked? Jaj, ne mondj ilyet még tréfából se!

— De a plébános meg a testvére valóban uzsorások? Gazdagok? Mennyi a vagyonuk?

— Ugyan, mit beszélsz? Ők se azok. Talán-talán a Milói, de igazságos kamatot szed: harminc százalékot, nem többet...

— Ez igazságos kamat? Hát akkor milyen a másik?

Erre Noémi az asztalra hajolt és suttogva szólt:

— Ezer százalékot is... néha még többet is.

De Jácint ahelyett, hogy csodálkozott volna, megtöltötte poharát és elgondolkozva azt mondta:

— Igen, az uzsora nálunk is szörnyen elharc-pódzott... Rampolla bíboros unokaöccse így ment tönkre!...

Mintán megvacsorázott, a faluba akart menni. Megkérdezte, merre van a posta és Noémi kikísérte az utcára és megmutatta a Milói háza mellett levő kis térre vezető utat.

Mihelyt Jácint eltávozott, Noémi körülnézett és lement az öreg Pottói házikójához. A kis ajtó nyitva állott, de benn minden sötét volt s az öreg-asszony, égő szilánkkal a kezében, csak Noémi

félénk hívogatására jött elő a viskóból. A vörösés felhomályban szikráztak az ékszerei.

— Pottoi néni, én vagyok! El kell küldenie azonnal valakit, hogy idehívja Efizt. Jácint megérkezett. Azután maga eljön hozzám aludni. Félek egyedül... egy idegenrel a házban...

— Mindjárt elszaladok a szomszédba és kiküldök valakit a telekre. De én nem megyek méltóságodhoz aludni, nem! Nem hagyhatom a házat a lidérc martalékaúl...

És hogy távolléte alatt a lidérc be ne léphessen, állványostúl az ajtó küszöbére tette az égő szilánkot.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

IV.

Masztixfából rakott nagy tűz lobogott a Bajgyógyító Boldogasszony templomának udvarán és megvilágította a szentély feketés falait s a körülötte levő sátorházakat épúgy, miként Noémi azt kislány korában látta.

Egy gyerek harmonikázott, de a nép, mely épen előbb jött ki a templomból a novénáról és most a vacsoráját főzte, részben meg már étkezéshez látott, nem kezdte még meg a táncot.

Még korán volt. Az alkony fénylő egén már csillagok mutatkoztak s a kilátó tornyocskáján túl a nyugati ég piros tüze csak most volt kialvófélben.

Nagy béke honolt ezen a rögtönzött falun; mintha a harmonika hangja és a sátorházakban nevetve vigadó nép zsivaja csak messziről hangzanék.

Imitt-amott, a falak mentén rakott apró tüzek mellett egy-egy varrogató asszony fekete alakja guggolt.

A férfiak, kik az ünnep előestéjén a sátorházak felszerelését elhozták volt, lovaikkal és szekereikkel már hazamentek; itt maradtak tehát az asszonyok, az öregek, a gyerekek és néhány serdülő

ifjú, kik, noha meg voltak róla győződve, hogy bűnbánat végett vannak ott, mind csak azon voltak, hogy minél jobban mulathassanak.

A Pintor-hölgyeknek a két legrégibb sátorház (évenként újak is épültek) állt rendelkezésére; a nép ajkán *sas muristenes de sas damas* volt a két sátor neve; csaknem úgy tekintették, mintha az ő saját tulajdonuk volna azoknak a gazdag ajándékoknak és adományoknak fejében, melyekben őseik a templomot a legrégibb időktől kezdve részesítették, mikor még a pízai érsekek főpásztori látogatásaik alkalmával mindig a szomszédos kikötőben léptek a szárd egyházkerület partjára és olyankor a Szentélyben misét is szolgáltak.

Itt van még a két sátor között, az udvar sarkában, a falnak támaszkodó kőpad, melyről Pottói néni beszélt, hogy ott látta ülni Donna Mária Krisztinát, amint a búcsúra gyülekezett nők úgy hódoltak neki, mint régente a hűbéresek a bárónőnek.

Most Donna Eszter és Donna Ruth ültek azon a padon, alázatosan, feketébe öltözve, mintha apácák volnának; fejükön fehér kendő van, kezüket a kötény alá dugják és Noémira gondolnak, aki távol van és Jácintra, aki szintén messze van tőlük.

Az ő vacsorájuk nagyon egyszerű volt: tejleves, ami nem duzzasztja a gyomrot, amitől az ember gondolkodása tiszta és fényes marad, mint a tavaszi ég boltja. De azért Donna Esztert néha-néha végigfutja a lelkiismeret mardosása, egy titkos, csaknem vétkes tette. Jácintka... a titokban írt levél...

Mellettk, a földön ülve, két karjával térdeit karolva át, Grizenda hangosan nevetett s a harmonikázó gyereket nézte. Rokonai, kik a búcsúra

elhozták, a szomszéd sátorban a földre terített tarisznyáról vacsoráltak. Egyikük egy puha kacsóival folyton kapkodó kisbabát igyekezett álomba ringatni, a másik meg a leányt hívta :

— Grizenda, virágom, gyere, egyél legalább egy darab lepényt ! Mit mond majd a nagyanyád ? Hogy éhen hagyunk veszni ?

— Grizenda, nem hallod, hogy hívnak ? Fogadj szót ! — mondá Donna Eszter.

— Oh, édes Donna Eszter ! Nem kívánom én az ételt . . . csak a táncot !

— Zuannántó ! Gyere enni ! Nem látod, hogy a te muzsikálásod olyan mint a szél ? Elkergeti a népet.

— Várj, míg a tömlők megtelnek és akkor majd meglátod ! — mondá az uzsorás asszony a Pinter-hölgyek sátrától jobbra eső kis ajtón kilépve és fogát körmével piszkálva.

Ő is megvacsorázott már és hogy az időt hiába ne töltse, a tűz fényénél lonni kezdett.

Ekkor ő, a méltóságos kisasszonyok, a leány és az asszonyok hozzáfogtak szokásos társalgásukhoz : valaminthogy otthon évközben mindig a búcsúról beszéltek, úgy most a faluról kezdtek beszélgetni.

— Nem tudom, hogy hagyhatta őrizet nélkül a házat, Kalli néni. Mit ? — mondta egy magas leány, ki a kötényc alatt a tisztelendő úrtól a Pinter kisasszonyoknak egy köcsög tejet hozott ajándékba.

— Natólia, édes kis szívem ! Én nem hagytam a házamban olyan kincseket, mint a te gazdád, a plébános úr !

— Csak a fejt, hogy meg ne sajtuljon ! Hát csak adja ide ízibe a kulcsokat ! Hazamegyek, felkuta-

tom a házát, azután megszököm és vígan élek a nagy városokban.

— Azt hiszed, a nagy városokban jól élnek az emberek? — kérdezte Donna Ruth elszomorodva. Donna Eszter meg, ki a tejesköcsögöt ezalatt kiürítette és most fél *pezza** borraival együtt Natóliának visszaadta, keresztet vetett, mondván:

— *Libera nos Domine!*

Mindketten ugyanarra a dologra gondoltak, a Lia szökésére, Jácint megérkezésére és meglepődve hallották a Grizenda halk hangú megjegyzését:

— De hisz a városiak mindig falura vágynak?

A nép az udvarra kezdett gyülekezni; a sátrak kis ajtajában megjelentek az asszonyok, szájukat kötenyükbe törölték, s azután elfogdoszták a gyerekeket, hogy lefektessék őket.

A Grizenda rokonainak egyike odament a harmonikás gyerekhez és egy négyrét hajtott lepényt nyújtott neki.

— Egyél, drága kincsem! Mit mond majd a nagyanyád? Hogy nem adok neked enni?

A gyerek kinyújtott nyakkal leharapott a lepényből egy falatot és folytatta a harmonikázást. De senkinek sem akaródzott a táncot megkezdeni, elannyira, hogy Grizenda és Natólia, kiket bántott az asszonyok közömbössége; már-már sértető szókat mondogattak.

— Persze! Ha nincs férfi, nem tudtok mulatni.

— Csak legalább a Donna Ruthék szolgája, Effi, volna itt. Nektek az is elég volna.

* Huszonöt centesimo.

— Olyan öreg, mint a pízai bazilika ! Mit csináljak Efizzel ? Már akkor inkább száraz kóróval ugrálok.

De egyszerre a tisztelendő kutyája, a kilátón állva, ugatni kezdett, majd vonítva lefutott, kirohant az udvarból, a nők pedig abbahagyták a csipdelődzést és kimentek az utcára, hogy körülnézzenek. Két férfi jött a széles úton fölfelé ; egyik egy kis tevéen, a másik előregörnyedve egy nagy sáskán ült, melynek szárnyaiból lefelé és fölfelé ágaztak a lovas lábai. De amint feljebb jutva, közelebb értek, a tűz fénye megvilágította rejtelmes alakjukat ; az első lovas Efiz volt egy tarisznyákkal és párnákkal púposan megrakott lovon, a másik egy idegen férfi, kinek az udvaron madárként végigröpülő vasparipája vörös fényben csillogott.

Grizenda annyira magán kívül volt, hogy talpra ugorva, a falhoz kellett támaszkodnia ; a harmonika is abbahagyta a zenélést.

— Édes Donna Eszter ! Az unokaöccse !

A hölgyek reszketve felálltak és Donna Eszter, a kis kecske mekegéséhez hasonló vékony hangon szólt :

— Jácintka ! . . . Jácintka ! Kisöcsém ! De nem káprázat ez ? Csakugyan te vagy az ?

A fiatalember előttük szállt le a vasparipáról és zavartan nézett körül. Csak annyit tudott magáról, hogy nénje száraz kezébe fogja az ő kezét és hogy a fekete fal árnyképei közt megpillantotta Grizenda halavány arcát s drágagyöngyszínű szemét.

Az asszonyok csakhamar mind körülötte voltak ; nézegették, kezükkel megtapogatták, kérdezték ; testük melege izgatta ; mosolygott,

úgy érezte, mintha saját népes családja körébe érkezett volna és elkezdte mindnyájokat ölelgetni.

Egyik-másik asszony visszahökkent; volt, aki nevetésre fakadt és felemelte fejét, hogy megnézzé.

— Arra tifelétek ez a szokás? Donna Eszter, Donna Ruth! Az ifiúr összetéveszt bennünket önökkel! Azt hiszi, hogy mindnyájan a nagynénjei vagyunk!

Efiz ezalatt behordta az üres sátorba a ló hátáról leszedett párnákat. A szűk ajtócskán csak oldalvást menve fért be. Grizenda segítette, a fal hosszában beépített kőpadon elhelyezte a párnákat, kisöpörte a szobácskát, megvetette az ágyat. A szomszéd sátorból meg áthallatszott, amint Jácintka tisztességtudóan, csaknem félénken felkelgetett a nénjei kérdésére.

— Igen, úgy van, Terranuovából kerékpáron! De hát az is valami? Szinte végigrepül rajta az ember! Ilyen egyenes és néptelen úton egy nap alatt be lehetne járni az egész világot! Igen, Noémi néni sóbálvánnyá vált, mikor meglátott. Bizonyára nem várt és azt hitte, hogy talán eltévesztettem a kaput.

Grizenda szívét az ifjúnak minden szava és idegenszerű hanglejtése különösen meghatotta. A messze földről jött fiatalembernek arcát tulajdonképen nem is látta még jól, csak magas termete és sűrű, tűzfényű aranyhaja tűnt szemébe. És máris néminemű féltékenységet érzett, mert Natólia, a pap cselédje besurrant a hölgyek sátrába és beszélgetett a vendéggel.

Milyen szemtelen ez a Natólia! hogy a vendégnek tessék, gúnyolódva beszélt még a sátrak-

ról is ; pedig ezek voltaképen szent dolgok, mert keresztény hívek laktak bennük és a templomhoz tartoznak.

— Még Rómában sincsenek olyan paloták mint itt ! Csak nézze ezeket a függönyöket ! A pókok szőtték, ingyen, Isten nevében !

— És az egereket nem is számítja ? Ha érzi Jácintka úrfi, hogy éjjel a lábát kapirgálják, ne gondolja, hogy én vagyok !

Grizenda az ajkába harapott és kopogtatott a falon, hogy elhallgattassa Natóliát.

— Aztán van itt kísértet is. Hallja ?

— Ej ! csak egy nő kopogtat ! — mondá egyszerűen Donna Ruth.

— Kísértetek, egerek és nők, nekem az mindegy, — felelt Jácint nyugodtan.

És Grizenda, odaát, a kőfalon túl, hangos nevetésbe tört ki. Úgy hallgatta az ifjúnak szavát, mint előbb a harmonika hangját és nevetett örömeiben, pedig voltaképen nagy kedve lett volna sírásra fakadni.

*

A hölgyek szegényes sátrában mindnyájan örültek. Valami ünnepies öröm volt ez.

— Mintha csak álom volna, — mondta Donna Eszter, mialatt vacsorával szolgált unokaöccsének.

Donna Ruth fénylő szemekkel folyton a fiút nézte. Efiz még a tarisznyából egy hordócska bort húzott elő és munkájában meghajolva, mosolygott gazdáira.

Jácint a falba épített, hol asztal-, hol úgyként szolgáló padon ülve, evett. Neki is úgy tetszett, mintha álmodnék.

A Noémi részéről tapasztalt hideg fogadtatás alkalmával úgy érezte, hogy idegen környezetbe jutott; de most, hogy nagynénjei oly gondoskodva sűrögtek körülötte, hogy a szolgáló úgy mosolygott rá, mint egy kis gyermekre, a lányok meggyöngéden és sóvárogva néztek rá, az a meleg érzés hatotta át, hogy mégis csak övéi közé jutott. A harmonika zenéje folyton hallatszott, a tűz fényénél látta a táncolók árnyékát és úgy képzelte, hogy élete folyása ezentúl mindig ilyen, vagyis fantasztikus és vidám lesz.

— Alkalmazkodni kell, — mondta Efüz, a Jácint poharát teletöltve. — Lám, miért mondják, hogy a víz bölcs? mert mindig annak az edénynek a formáját veszi fel, melybe töltik.

— Úgy tetszik, a bor is!

— Úgy van, a bor is! Csakhogy a bor néha forr és kifut; a víz pedig nem.

— A víz is, ha tűzre teszik, — mondá Natólia.

Ekkor Grizenda beszaladt a sátorba, karon ragadta a szolgálót és kivonszolta az udvarra.

— Eressz el! Mi bajod?

— Mert az idegennel szemben tiszteletlen vagy!

— Grizé! A tarántula csípött meg, vagy megbolondultál?

— Igenis, úgy van és ép ezért most táncolni akarok.

Néhány nő odahelyezkedett mára a harmonikás köré; megfogták egymás kezét, hogy a táncot megkezdjék. Vállfűzőjük gombjai csillogtak a tűz fényében, árnyaik kereszteződtek a szürkés talajon. Kézfogással lassan sorakoztak és a tánc kezdő lépéseit jelezve, emelgették a lábukat; de merevek és határozatlanok voltak; úgy látszott, mintha támogatniok kellene egymást.

— Látszik, hogy hiányzik a gyámfa! Nincs ember köztünk! Legalább Efizt híjjátok ide! — kiáltotta Natólia és minthogy Grizenda még mindig csipkedte a karját, rákiáltott: — Jaj, csípjén meg a darázs! Ővele szemben is tiszteletet tanúsítsak?

De Efiz a kiáltásra, ritmikus léptekkel, karjait kecsesen himbálva, megjelent, mint valami igazi táncos. Énekelt is hozzá:

— *A sa festa . . . a sa festa so andatu . . .**

Grizendához érve, karonfogta, beállt a táncosnők sorába és úgy látszott, hogy jelenléte csakugyan lelket önt a táncba: a nők lába fürgébben mozgott, a párok mind hajlékonyabban összefogódtak, csusztató lépéssel lejtettek, majd hirtelen felemelkedtek, az arcuk örömtől csillogott.

— Itt a gyámfa! Rajta, bátran!

— Rajta! Rajta!

Mintha valami bűvös fonal kötötte volna össze a nőket és ez öntött volna illedelmes, tüzes izgalmat tagjaikba. A sor görbülni kezdett, lassankint körré formálódott: időnként egy-egy nő érkezett, elválasztott két egybefonódott kezet, beállt a sorba és így szépen megnövekedett a táncosok fekete és vörös koszorúja s az árnyaknak velük együtt mozgó rojtozata. A lábak mind szaporábban mozogtak és toppantásukkal verdesték a földet, mintha mozdulatlanságából akarták volna felserkenteni.

— Rajta! Rajta!

A harmonika is vigabban és serényebben szólt. Örömkialtástól, csaknem vad kurjantásoktól.

* A búcsúra . . . a búcsúra mentem . . .

visszhangzott az udvar, mintha lelkesebb és nagyobb gyönyört nyújtó élvezetet akarnának a zenéből kierőszakolni.

— Csuhaj! Hajaha!

Mindenki odaszaladt a mulatozókat nézni; Grizenda észrevette amott az udvar háttérében a két nénike fehér kendője között Jácint aranyhaját.

— Efiz komám! Táncoltassa meg a keresztfiát! — szólt Natólia.

— Az már aztán gyámfa!

— Ha a templom mellé állítanák, azt hinné az ember, hogy torony!

— Hallgass már Natólia, te eleven pergőtűz!

— Jobban beszél a te szemed, mint az én nyelvem, Grizé!

— Hogy a tűz eméssze el a szemed pilláját!

— Hallgassatok már lányok és táncoljatok!

— *A sa festa . . . a sa festa so andatu . . .*

— Csuhaj! Hajaha! . . .

A kurjongatás nyerítésként rezgett a levegőben; a tánc élvezetétől felhevülve, a szoknyák sötét vonalában a lábszárak s a hullámzó piros szegély alól előtűnő kis lábak mind szaporábban mozognak.

— Don Jácint! Gyűjön ide!

— Rajta! Rajta!

— Gyűjön ide! Gyűjön ide!

A nők mosolyogva mind az udvar lábja felé néztek. Szájuk szögletében felcsillant foguk fehérje.

Jácint, mintegy menekülve a két öreg nő fogásából, futásnak eredt, de az udvar közepére érve, határozatlanul megállt. Ekkor a táncoló nők köre megnyílt, újra egy sorba tárult és mint

a gyermekjátékban szokás, elébe ment az idegennek, körülvette, megfogta, bezárta.

Grizenda és Natólia közé helyezve, magas teremével, mindnyájuktól elütő külsővel, olyan volt, mint a táncolók gyűrűjének ékköve. Grizenda a kezecskéjét kissé reszketve, egészen átengedte, míg Natólia kemény, meleg újjai erősen egybefonódtak az övéivel, mintha szerelmes pár volnának.

*

A pap is kijött a sátrából, kopasz csecsemőéhez hasonló nyugalmas, piros arcával körültekintett, azután odament és leült a Pintor kisasszonyok mellé.

— Szép fiú az unokaöccsük, Donna Ruth!

Kivette ezüst burnótszelencéjét, megrázta, kinyitotta és tenyerén odanyújtotta előbb Donna Eszternek, majd Donna Ruthnak, végül még Kallinának is. Országos Széchényi Könyvtár

— Szép fiú, Donna Eszter, de ügyelni kell rá.

Felemelte reverendáját, hogy a burnótszelencét visszategye a zsebébe. Majd kék zsebkendőjét, miután csücskével leverte melléről a burnótport, összehajtotta és összegöngyöltette.

— Donna Eszter, szemmel kell tartani! Különben, mi tagadás, mi is táncoltunk, mikor még szárnyakat éreztünk lábunkon. De hát mit művel méltóságod?

Donna Eszter sírt örömeiben, de úgy mutatta, mintha tüsszentene.

— Bors van a maga burnótjában, Paská főtisztelendő úr!

*

Mindnyájuk közt Efiz volt a legboldogabb. Az üres *muriszténák* egyikében egy rakás fűvön heverve, úgy tetszett neki, mintha még táncolna és Jácintban gyönyörködnék. Ő is úgy mosolygott Jácintra, mint a lányok. Ime, a »gyerekek« alakja az ő életében is a legjobb helyet foglalta el, épúgy, mint a táncolók füzérében.

És visszament gondolatban egészen addig a pillanatig, midőn gazdái házába rohant, hogy Liának fiát lássa. Milyen pillanat volt ez! Oly nagy volt öröme, hogy nem is emlékszik rá, mit mondott, mit cselekedett. Csak azt látja maga előtt, amint Noémi hidegen, de mégis nyugtalanul nyomon követi és titkolódzva mondogatja :

— Menjetek el, menjetek a búcsúra . . . Menjetek, ott várnak benneteket !

És elküldte őket ; arca csak a búcsúzás alkalmával derült ki a kapuban, melyet gondosan bezárt mögöttük.

A kis birtok alatt haladva el, kissé megálltak. Efiz a szerelmes gyöngédségével mutatott a dombra, a nádas aljában lévő kékeszöld útra, hol a lenyugvó nap sugaraiban a nád rózsaszínű fényben hajladozott és a zöldben meglapuló kunyhóra.

— Én itt lakom egész éven át. És méltóságod majd meglátogat, ha a veteményeket és gyümölcsöt a faluba kell vinni . . . De a paripája nem bírja el a nyeregzsákot ! — folytatta szemét félig lehúnyva, mert a kerékpár kápráztatta.

— Én elmegyek Nuoróba ! — felelte Jácint és végigmérte tekintetével a birtokot, lentől egészen a felső részéig, mint valami eleven személyt.

— De néha onnan is meglátogat majd. Mielőtt megkezdődik a nagy melegség, azután meg ősszel, nagyon kellemes ott fenn az árnyékban. Hát még éjjel! A hold mindig velünk van, mintha hitestársunk volna. A görögdinnye olyankor idelelni a kertben úgy tündöklök, mint a kristály-üveg.

— Igen, néha majd eljövök látogatóba — ígérte Jácint és könnyedén, mint a madár, leugrott a gépről.

És még ő maga indítványozta, bizonyára Efiz beszédének hatása alatt, hogy tekintsék meg a kis birtokot.

És lennhagyva a lovat, hogy kedve szerint tépdesse az élősvény lombját, megsejlelték a telket.

Efiz végigvezette új kiskaszárját a gáton, melyet ő éveken át, a maga prehisztórikus módján ideépített. Az ifjú csodálkozva nézegette a kis ember összehordta szikladarabokat, azután meg őt magát, hogy az alkotmány nagyszerűségét annál inkább méltathassa.

— Mindezt egyedül? Erős munka! Nagyon erős lehelel fiatal korodban!

Efiz elpirult.

— Úgy van, erős voltam! De hát az ösvény! Azt is magam készítettem!

Az ösvény kígyózva halad fölfelé; ezt is apró falak támasztották alá, mint ahogy a telek árok-útjait és terraszait is töltések tartották: türelmes és szilárd munka, mely a barlangépítő ősapákat juttatta az embernek eszébe.

Mind följebb haladva, minden szélesebb lépcsőfokon megálltak és megfordultak, hogy a kis ember munkájának szemléletébe merüljenek. A

jövevény gyermekes kíváncsisága nagyon mulattatta a szolgát.

— A folyó télen árad meg?

— Mi ez? — kérdezte egy-egy cserjének lombját előhuzgálva.

Nem ismerte se a bokrokat, se a fűveket; nem tudta, hogy a folyók tavasszal szoktak kiönteni! Ime, itt van a borsóval bevetett pászta: a pettyes hüvelyben már fejlődik a halvány mag; itt vannak a nedves barázda mentén a sulyos termésű paradicsom élősövényei; itt egy darab szántóföld, mintha csupa nárcisz teremne rajta, pedig burgonya; itt a szellő fuvallatától liliomként rezgő apróhagyma-ágak, itt a fényes zöld hernyóktól barázdált kelkáposzta. A fehér és sárgás pillangóknak egész fellege röpköd ide s tova; ahol leszállnak, borsóvirágnak nézné az ember. A szöcskék felpattannak és visszahullanak mint szelcsapkodta falevelek, a virág himporától aranyos méhek az élősövény hosszában döngicsélnek. A mákvirág hosszú sora lángvörös színben csillog a bab egyhangú zöld pásztájában.

A telek élősövény-fala árnyának növekedtével illatos, mély csend ereszkedett le; minden forró és feledéssel teljes volt a világnak ebben a sűrű bokros-lombos indiai fügetől határolt szögletében, elannyira, hogy az ifjú, a kunyhó elé érve, kinyújtózkodva a fűre heveredett és az volt a kívánsága, hogy ne folytassák az utazást.

A dombtetőn levő nádak közt fátyolszerű fehér, puha májusi felhők vonultak; nézte az ég szétfolyó azúrkékjét; úgy érezte magát, mintha selyemfüggönyös szép ágyban feküdne.

Látta, hogy Efiz kinyitja a kunyhót, az ajtóból visszafordul és bohókás kézmozdulattal maradásra

inti, majd a háta mögött tartogatva valamit, visszatér és szemével hamiskásan kacsinva, leterdel. Avagy csak álmodott talán?

Feliült, átkarolta térdét és kissé kérette magát, míg a szolga kínálását, a sárga borral telt kicifrázott lopótököt, elfogadta. Aztán ivott belőle: ambra-illatú, édes bor volt és így, a lopótök keskeny szájából, valóságos gyönyörűség volt inni.

Efiz nézte, térden állva, mint aki oltár előtt imádkozik; ő is ivott és nagy kedve lett volna sírni.

A méhek a lopótökre szálltak; Jácint a fűből, lábai mellől egy szál zabot tépett ki és földre szeggezve tekintetét, azt kérdezte:

— Hogy élnek a néném?

A bizalmas közlések ideje állott be. Efiz a lopótökkel jobbra-balra mutogatva, szólt:

— Nézze, méltóságod! Az egész völgy, ameddig a szem ellát, az ön családjáé volt. Hatalmas emberek voltak! A nagy birtokból nem maradt egyéb, csak ez a kis telek; de olyan az mint a szív, mely az öregek keblében is dobog. Ebből élnek.

— De milyen nyakas ember volt az én nagyapám! Ő tette tönkre a családot...

— Ha ő nem lett volna a világon, méltóságod se született volna!

Jácint hirtelen felemelte szemét, aztán meg rögtön lesütötte. Kétségbeeséssel telt szem volt az.

— Minck meg születni?

— Hát bizony csak azért, mert Isten úgy akarja!

Jácint nem felelt; csak lesütötte szemét; de a szemehéja úgy rezgett, mintha sírás környékezné. Majd szelíden, szemét behúnyva, újra ivott, Efiz meg keresztbefont lábakkal a földre telepedett s egyik lábafejét két keze közé fogta.

— Nem szereti, hogy eljött, Don Jácint ?

— Ne szólíts engem Dönnak, — felelte erre az ifjú. — Nem vagyok én nemes ! Nem vagyok én semmi se ! Tegezz engem, úgy mint én téged. Hogy örülök-e ? Nem. Azért jöttem ide, mert nem tudtam, hova menjek . . . Ott, arra, annyi az ember . . . Ott, hogy az ember boldogúljon, rossznak kell lenni. Ezt persze nem érted. Annyi ott a gazdag . . . De az ember is annyi . . .

Kinyújtotta hosszan a kezét és ujjai mozgató-sával jelezte a tömeg nyüzsgését ; Efiz mind csak saját lábára nézett és gyöngéden, szánakozva susogta :

— Jaj, én édes lelkem !

És szeretett volna leborúlni az elhagyott »gyereke«-re és megmondani neki : Itt vagyok én ! Ézentúl semmiben sem lesz fogyatkozásod ! — de nem bírt egyebet tenni, csak odanyújtotta neki a lopótököt, mint ahogy az anya a síró gyermekének odanyújtja a mellét. *Könyvtár*

— Tudjuk bizony itt is, milyen gyalázatos az a világ ! De itt máskép van ; itt is lehet ám boldogúlni. Majd elmondom, hogy csinálta a Milói . . . Egy szép napon megérkezett, mint a fészek nélkül maradt madár . . .

De Jácint kelleetlenül félregörbítve ajkát, lecsüggesztett fővel, szomorúan hallgatta, majd hirtelen hasra feküdt s a fűvön könyökére támaszkodva, arcát tenyerébe rejtve, ingerülten rágsálya a zabkalászokat.

— Ha tudnád ! De hogy is tudhatnád ? Van Rómában egy herceg, akinek annyi a földje, mint Szárdínia egész szigete és egy másik, aki magától lett olyan nagy úrrá, hogy országos csapás alkalmával nagyobb összeggel adakozik mint a király.

— Szárdíniában is van egy barát, kinek naponkint háromszáz szkúdó a jövedelme ; — mondta Efiz alázatosan ; majd hangosabban is megismételte : — mondom, háromszáz szkúdó, érti, méltóságod ?

Ő méltósága nem látszott meglepettnek. De kis vártatva megkérdezte :

— Hol van ? Meg lehet vele ismerkedni ?

— Gallúra tartományban, Kalangianusban lakik.

Nagyon messze van az. És Jácint, szórakozott tekintettel, újra a kontinens nagyurainak mesés gazdagságáról, kicsapongó életéről és pazarlásáról kezdett beszélni.

— És megelégedett emberek ezek ? — kérdezte Efiz szinte ingerülten.

— Hát mi meg vagyunk elégedve ?

— Igen, méltóságos uram ! Igyék, igyék és ne csüggedjen !

Jácint ivott, Efiz meg a lopótökbben maradt csöppeket a fűre csurgatta : a méhek rögtön el-lepték és köröskörül szelíd zsongás támadt.

*

De a Bajgyógyító Boldogasszony búcsújára való megérkezés után megelégedettnek látszott a gyerek. Megölelte nénjeit s a többi nőket, jólakott és táncolt, mint a mesebeli pásztorok. Most alszik és horkol. Efiz ép előbb látta a falba épült ágyon ; látta, hogy vékony szemhéján még így is áttetszik szemének azúrkék színe ; látta a vánkos fehérségén vörösen fénylő haját és hogy úgy fekszik ott ökölbe szorított kézzel, mint az álmodó gyermek. Jácint égve hagyta a földön a

lámpát. Efiz lehajolt, hogy eloltsa és elgondolta, hogy a Pintorok mind ilyenek: takarékossgal és veszéllyel nem törődnek.

Nohát talán jobb is annak, ki nem törődik vele! Ő is hanyatt feküdt és ökölbe szorította kezét. A tető résein át csillagok rezegtek és ez a rezgés s a tücskök szünetlen cirpelése teljesen azonosaknak tetszettek.

Érezhetővé vált az égerfák s a putnokfű szaga. Minden a rezgő csendbe merült, mint a folyóvíz belsejében. Efiz visszaemlékezett azokra a rég elmúlt estékre, a táncra, az éjjeli dalolásra és Donna Liára, ki az udvar szögletében úgy gubbászkodott, mint az az ifjú fogoly, ki kötelékeit rágcsálja, hogy szökését lassan-lassan előkészítse.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

V.

Hajnalhasadtával visszavitte Efiz a lovat a faluba és elbeszélte Noémi kisasszonynak az előbbi esti mulatságot. Noémi nyugodtnak látszott; de midőn a szolga eltávozott, hogy hazamenjen a telekre, utánaszaladt a kapuba és lelkére kötötte, hogy harmadnap múlva jöjjön fel megint, mert eleséget küld a testvéreinek.

Harmadnap Efiz visszatért és hogy ne kelljen ismét a kölcsönlőért fizetni, hátára vette a nyeregzsákot és elindult gyalog.

A levegő lehűlt; a nuorói hegyek felől erdei szellő fujdogált, végigfutott a folyó mentén elterülő pázsiton és a vízzel együtt a tenger felé igyekezett.

A telekhez érve, Efiz a homokos dinnyeföld szélén lévő égerfa alatt megpihent és a széles dinnyelevelek közt tekergő indákat szelíd kígyónak nézve, ismét annak a rég kialakult érzésének hatalmába került, hogy fűben-fában állati élet rejtőzik. És beszélgetett velük, mintha megértenék; szépen kérte mindnyájukat, hogy ne törjenek le, ne száradjanak ki, nőjjenek szépen és hozzanak sok gyümölcsöt, mert ez a kötelességük. De az országút felől valami zaj hallatszik.

Kövér, fekete lován gögösen és súlyosan ülve, Don Predu a sövény mögött halad el. Efizt meglátva, megállt. Szokatlan dolog volt; eddig ezt soha meg nem tette.

— Mi lesz azzal a nyeregzsákkal? Babot loptál?

Efiz tisztességtudóan felállt.

— Az eleséget viszem a méltóságáéknak. Hát méltóságod hova megy?

Don Predu is odaigyekezett, ahová ő. Virágokkal hímezett általvetőjéből kiérzett a plébánosnak baráti ajándéknak szánt manduláspite szaga és kilátszott a borral telt nagy, fonatos üveg ibolyaszín nyaka.

— És te gyalog akarsz menni, fajankó? Hát már lónak is felhasználnak? Add ide azt a nyeregzsákot, majd elviszem én. Nem szököm meg, ne félj! Ha bizonyos akarsz benne lenni, ugorj fel magad is a hátam mögé, te fajankó!

Efiznek erre a hallatlan leereszkedésre szeme-szája elállt; először egy darabig kérette magát, még azt is megvárta, míg Péter úr fenyegetőzni kezdett s csak ekkor emelte a mozdulatlanul álló nagy lóra a nyeregzsákját, azután ő maga is felszökött és mind csak azon igyekezett, hogy könnyűvé tegye magát.

— No, most megizzad majd a méltóságod lóva!

— Az ördög vigyen el, ha van a vidéken ennél erősebb ló. Egész hegyet rakhatsz rá, azt is elviszi. Látnod, úgy megy, mintha nyereg se volna rajta. De mondd meg, mit keres itt az én csavargó unokaöcsém?

— Miért csavargó? Tisztviselő volt.

— Mi volt a hivatala ? Megolvasni, hányat ütött a toronyóra ?

— Sőt ellenkezőleg, jó hivatala volt. A vámházban. De bizonyos, hogy olyan helyen sok pénz kell, hogy az ember megélhessen. Ott olyan urak élnek, akiknek nagyobb birtokuk van mint egész Szárdínia szigete, és van egy, ki nagyobb alamizsnát osztogat mint a király.

Don Predu csaknem megpukkadt a nevetés vágyától : halk, durva kacagás tört ki belőle.

— Aha ! hát így vagyunk ? Már a te fejed is széllal bélelt ?

— Miért beszél így, Don Predu ? — mondta Efiz méltósággal. — A gyerek őszinte, jó és nincsenek gonosz szenvedélyei : nem dohányzik, nem iszik, nem asszony bolondja. Itt boldogulni fog. Ha akarja, rögtön van állása Nuoróban. Aztán meg pénze is van a bankban.

— Megolvastad, fajankó ? Jaj, Efiz, hitemre mondom, kenyér helyett maszlaggal etetnek téged. Mondd meg, mennyivel tartoznak már neked nemes gazdáid ?

— Semmivel se tartoznak. Én vagyok az ő adósuk mindazért, amim van.

— Csitt, mert különben beledoblak a folyóba ! Hallgass ide ! Ti most folytatjátok majd az adósságcsinálást, hogy a gyereket eltarthassátok. Pénzt vesztek majd fel Kallinától, hogy az ördög ott sülyessze el, ahol van. El fogjátok adni a telket. Vésd eszedbe, hogy én akarom megvenni. Ha idejében nem értesítesz ; ha úgy tesztek majd, mint más alkalommal, hogy ugyanis feleáron adjátok másnak, ahelyett hogy nekem szólnátok, ki annyit fizetek érte, amennyit igazán megér : figyelmeztetek, Efizé, elvágom a gégédet. Most hallottad, ehhez tartsd magad !

A beszélő mögött ülő ember lihegett a felindulástól. Sokkal nagyobb teher sulya nyomta, mint a nyeregzsák, melytől Don Predu meg akarta szabadítani.

— Istenem, Jézusom! miért beszél így, Don Predu, mintha szegény unokatestvéreinek legnagyobb ellensége volna?

— A manóba az unokatestvérekkel és széllel bélelt fejükkel! Ők bántak velem mindig úgy, mintha ellenségük volnék. Hát legyen ellenségeskedés! De te, védj eszedbe, Efiz, a telket én akarom megvenni...

Ez az út mindvégig kínszenvedés volt Efizre nézve. Midőn megérkezvén, lesiklott a ló hátáról és lehúzta a nyeregzsákját, fáradtabb volt, mint ha gyalog tette volna meg az utat.

Az udvarban a megszokott kép tárult eléje. Űrnői ölbe rakott kézzel a padon ültek; Kallina font, meztelen lába szalagesokros cipőbe volt bújtatva; a sátrakban asszonyok kávéztak, csucsujgatták a gyereket és fenn, a kilátón, az ég aranyos alapszínében Paskále tisztelendő állt és kék zsebkendőjével integetve, köszönt.

— Mulatnak? — kérdezte Efiz és letette a nyeregzsákot gazdáinak lába elé. — Hát ő?

— Mindig táncolunk, — felelte Donna Eszter; Donna Ruth meg felállott, hogy a holmit elrakja.

Az uzsorás asszony megindúltsággal szólott Jácintról.

— Milyen kedves ifjú! Szükszavú, de olyan édes, mint a méz. Úgy mulat, mint a gyermek, és ha bejön hozzám, az árpakenyeremből is eszik. Nini, ép most jön Grizendával a forráskútról!

A távolban, a kis erdő zöldjéből előtűnve, láthatók voltak már; az ifjú magas, ruhája zöldszínű, a leány kicsiny, fekete ruhában; mindegyiküknek csillogó vödör volt a kezében; a vödrök néha összécértek, a víz átömlött egyikből a másikba, összefolyt és lecsurgott. Úgy látszott, hogy ez az érintkezés kedvükre volt, mert lesütött fővel folyton a vödröket nézték és nevettek.

Efiz sejtett valamit. Felment a paphoz, hogy átadja neki azt a kis kosár kétszersültet, melyet egy parasztasszony küldött neki és a magasból csakugyan meglátta, hogy Don Predu, amint a forráskútnál megittatta lovát, utóléri Jácintot és Grizendát és lehajolva mond nekik valamit. Mindhárman nevettek, a leány lehajtott fővel, Jácint a ló nyakát veregetve.

— Efiz, — szólt a pap, miközben zsebkendőjével melléről a burnótport verte le, — megérkezett Don Predu. Legalább egy kis emberszólásban is lesz résziünk. A ti Jácintotok derék gyerek! minden reggel ott van a misén, este meg a novénán. Jól nevelt, kedves fiú! De kérlek, ügyeljete rá!

A tisztelendő szolgálói kifutottak a sátorházból, hogy Don Predu tarisznýait lesegítsék; a sátrakból a sápadt arcú asszony nép kiállt a kis ajtóba, a kutya pedig egypár vakkantás után a ló orra felé magasra ugrált, mintha meg akarná csokolni.

— Lassan, asszonyok! — mondta Don Predu. — Van valami a tarisznýákban, ami tönkre megy mint ti, ha hozzányúlnak....

— Nyúljon hozzá az istennýila, Don Predu! — szólt átkozódva Natólia, de egyúttal epedő tekintetet vetett a gazdag úrra: hátha meghódít-

hatná? Óh, ha ez sikerülne! Ezzel bosszút állhatna Grizendán, ki az idegent teljesen magának foglalta le.

Grizendát viszont — úgy látszik — felizgatta a Don Predu megérkezése.

— Lássá, — szólt halkán Jácinthez, míg az udvaron végigmentek, — ez, a maga nagybátyja, ez tud mulatni meg költekezni a búcsún. Nem olyan örökkön búskodó mint maga! Ha száz líra van nála, odadobja a száz lírát, csak így, ni!

Az újját kissé belomártotta a vödörbe s a vizet a Jacint arcába fröcskölte. Az ifjú tovább is vágyakozó édes tekintettel mosolygott rá, miközben rózsás ajkai közt fehér fogait mutatta, mintha meg szeretné harapni a leányt.

— Száz líra? Mi az? Én elköltöttem egy éjjel ezret is és nem mulattam...

Grizenda letette a vödröt a padra és azután odarohant a szopósbabához, aki fekvőhelyéről rámosolygott és lábacskaival a levegőben kapálódzva, piszkos kacsóival folyton a saját lábát akarta megfogni. Grizenda a csecsemő combját halmozta el csókjaival, ajkát a gyöngye húsba mélyesztve, ott, ahol rózsá- meg ibolyaszínű vonalak barázdáltak; majd fölemelte magasán, újra lebecsátotta a földig, megint fölemelte, megnevetette és erősen a keblére szorítva kivitte.

Odakünn Jácint széjjelvetett lábakkal ült s a két kezét középen lógatva, Kallinára figyelt, aki meghívta, hogy jöjjön vele tejbe főtt babot enni. Halkán beszélgettek, mintha fontos dolgot tárgyálnának, de Donna Ruth megjelent az ajtóban, kezében szép kövér, fehér báránycsont és kékes vesét tartott és kiszólt:

— Efiz jöjjön ide nyársat faragni ! Jácint, eredj, hívd ide !

Erre Grizenda elszaladt rögtön a szolgálért, hozzádörzsölődött mint a kis macska és odanyújtotta neki a csecsemőt, hogy csókolja meg.

— Jaj, de boldog vagyok, Efiz bácsi ! Éjjel megint táncolunk ! De nézze csak a kisgazdáját : úgy látszik, Kallinának udvarol !

Efiz gyöngéd szeretettel ránézett ; odatekintett Jácint felé és látta, amint az szerelemmel és vágygyl telt szemeit a leányra emeli, szívében pedig áldotta a fiatalokat. Csak mulassatok, szeressétek egymást ! ezért van a búcsú ; az ünnepnapoknak úgyis hamar vége szakad . . .

*

A fal árnyékában ülve, elkezdte a nyársat faragni ; az asszonyok körülötte nevetgélve mulattak. Jácint hallgatag volt mint mindig és az udvart sikongással és panasszal betöltő harmonika hangjára látszott figyelni. De megjelent Natólia és csípőjét ringatva, hangosan jelentette :

— Jácint úrfi a gazdám és Don Predu szívesen látják ebédre !

Az ifjú gondosan leporolta térde alatt a nadrágját és aztán felállt. Donna Eszter követte szemével és hosszan nézett a kilátó felé, hol a poharak s az ezüstitálak a Natólia kezében tükörként csillogtak ; az a gondolat, hogy a gazdag unokatestvér is ügyet vet szegény öccsükre, boldoggá tette.

Az asszonyok ki nem fogytak a Jácint magasztalásából ; az uzsorás nő hüvelyk- és mutatóujja

közt vonva a fonalat és térdén forgatva az orsót, szokatlan lágysággal szólt :

— Ilyen szelíd ifjút még sohasem láttam. És milyen szép ! A báró-öshöz hasonlít . . .

— Kihez ? A rég elhalálozott báróhoz, ki még most is él és kísért a kastélyban ?

De Donna Ruth az ajkához emelte a mutató-ujját ; nem jó a búcsún halottakról beszélni.

— Nem kísértet az ! úgy-e Grizé ? eleven az és mozog a keze. Hogy ki ? Hát Don Jácintka !

De Grizenda, a falhoz támaszkodva, miközben a karján levő csecsemő az inge gombjait harapdálta, szintén a kilátót, a csillogó ezüstitálcát nézte ; szeme époly elvarázsoltnak tetszett, mint a nagyanyjáé, midőn holdvilágos éjeken a folyó felé haladó lidércek elvonulását kémleli.

*

Harmadnap újra visszatért Efiz. Ez alkalommal nem jött egyedül ; a falubeliek csaknem mind eljöttek a búcsúra ; az asszonyok tortákkal megpakott tálat, vagy piros szalaggal összekötözött tyúkokkal telt kosarat hoztak a fejükön.

Úgy látszott, hogy a búcsú ünnepe az egész völgyre kiterjed.

Mikor Efiz megérkezett, az udvar már hemzsegett a néptömegtől. Itt szekerek sorakoztak, melyek fölé a nap égető sugarai ellen zsákokból és lepedőkből hevenyésztek ernyőt, ott a templom árnyában, kis asztalok mellett sütemény- és borárosok sűrögtek-forogtak.

A koldusok hosszú sora az ösvény mentén örködött ; úgy ültek ott gubbaszkodva, két-két bokor közé ékelődve, föld- vagy zöldesszínű arccal,

némelyek szörnyű fehér szemekkel, mások piros sebekkel, kékes kelevényekkel, lenyúzott csupasz mellel, vagy élőfa égett ágához hasonló fekete-foltos karokkal és ujjakkal, mintha odarajzolták volna őket a kékes tejszínű látóhatárra. De az ösvényen túl zöld pázsiton pihent meg az ember szeme; legelésző lovak és csikók élénkítették ott a tájképet.

A harmonika hangja mindenüvé elhatott. A pattogó, érzékies nóta táncolni való kedvet ébresztett, de néha panaszosra vált, mintha befáradt volna a vigadásba, mintha visszasírná a múltó örömet és a világ hiúságán búsodnék: ilyenkor úgy tetszett, hogy még az öszvérek bús-komor szeme is bánatos honvággal telik meg.

Efiz, a nuorói parasztok csoportjához érve, egy pillanatra megállt: a sátrak előtt hosszú sorban ülő asszonyok skarlátszínű vállfűzője vöröses fényt vetett a fal árnyékára. Az asszonyok az énekes mise megkezdődését várták.

De a mise késlekedett. A papok fenn, a kilátó alatt nevetgéltek; Natólia ezüst tálcája, kékes-feketén csillogva, folyton jött-ment.

Efiz üresen találta a sátorházat; gazdái a templomban voltak. Elindult, hogy felkeresi őket, de egy borúrus előtt elhaladva, egyszerre csak azon vette észre magát, hogy Don Predu, a Milói és Jácint veszik körül és három sárga pohár emelkedik arca felé.

— Igyál, fajankó!

— Nekem még nem lehet. Még korán van.

— Soh'sincs korán egészséges embernek. Vagy beteg vagy?

Don Predu vállon ütötte, de olyan erősen, hogy Efiz előre bukott, a bor kilottyan a poharakból

és ráömlött. Hát, ha Isten is úgy akarja, legyen ! Letörülgette kezével a ruháját és ivott ; és meglepődve és örömmel látta, hogy Jácint kiveszi a pénztárcáját és odaad az árusnak egy ötvenlírás bankjegyet. Dícsértessék az Úr neve ! mert ez annak a jele, hogy a fiúnak csakugyan van pénze. Különben az egész nap vígságban telt el ; a nők vígsága tartózkodó, csaknem mélabús volt, mert a férfiak, hangos mulatozásuk közepett, bizonyos nemtörődömséggel bántak velük.

Az egyik sátorban a környék népköltői gyűltek egybe. Körben ültek a földön, keresztberakott lábakkal. Középuított egy félakós fonatos butykos állt ; efelé fordultak mind, mint valamely bálvány felé. A költők a líbiai háborúra pro és kontra nyolcas verseket rögtönöztek. Jó sokan voltak és egymást felváltva sorban énekeltek. Körülöttük férfiak és gyermekek tolongtak. Némelyikük időnkint előrehajolt, hogy a földről felvegyen egy pohár bort.

— Igyál, ördögadta !

— Egészségedre !

— Hogy erőben, egészségben, száz esztendeig, minden évben meglátogathassuk ezt a búcsút !

— Igyál, akasztófa címere !

A görög arcélú és homéroszi hősök módjára öltözött Masala Szerafino költő — Bulteiből való volt — így énekelt :

A török nem fogja magát megadni,
Sőt az új küzdelemért lelkesedik,
A felbőszült, bátor arabok pedig
Támadnak s nem fognak megfutamodni.

A poharak kézről-kézre jártak. Néha egy-egy nő félénken megállt az ajóban.

Egy középkori trovatórénak öltözött, szép vörshajú ifjú, a dualki Giordano Gergely, mindkét kezével végigsimította és a nyakára lehúzta hosszú haját, és sirató asszonyok panaszos melódiájára csaknem zokogva így énekelt:

Elég, már én többet nem mesélhetek,
Amit tudok, emlékezetből mondom.
Jó olaszok, győzzetek minden fronton,
Egész Afrika legyen a tietek!
Jó egészségben mind hazatérjetek,
Szentek védelmezzenek minden ponton!
És örökös vitézi hírnévvel
Érkezzetek haza egészséggel!

Taps és harsány kacagás volt a közönség részéről a válasz; megindultság fogta el őket, de azért mindnyájan nevettek.

Majd a templom árnyékában Amerikáról és a kivándorlókról hallotta Efiz a parasztok másik csoportját beszélgetni.

— Amerika? Aki bele nem kóstol, nem tudja, mi az. Messziről nézve, azt hinnéd, szelíd juh és csak arra vár, hogy nyírd meg; de közelről beléd harap, mint a veszett eb.

— Úgy van, testvér! Én félig telt tarisznyával mentem ki s azt hittem, majd teli tarisznyával jövök haza; hát üresen hoztam vissza!

Egy magas, sovány, a bárói uradalomból való zsellér — olyan fekete volt az arca, mint az araboké — Efizt egy pohár borral kínálta meg és közben háborús élményeivel mulattatta.

— Bizony, — mondta, folyton a saját kezére nézegetve — letéptem egy ördögimádó szírusinak a copfját. Megfogadtam volt, hogy letéptem;

szőröstül-bőröstül, mindenestül. És le is téptem. Vakúljak meg, ha nem igaz. Elvittem kapitányomnak; úgy tartottam a fejbőrét a kezemben, mint egy fürt szőlőt; a fekete vér úgy csöpögött róla, mint a fekete szőlőszem leve. Kapitányom azt mondta: Derék fiú vagy, Konzinu!

Efiz, a harasztosban tépett damaszkusi rózsával kezében, csendesen hallgatta. A virág szárával keresztet vetett magára és szólt:

— Ezt meg kell gyónnod, Konzi! Embert öltél!

— A háborúban nem bűn. Nem orozva tettem. Bizony nem!

Erre vitatkozni kezdtek, de Efiz mind csak a rózsájára szegezte szemét és mintegy önmagával beszélgetve, így szólt:

— Életet kioltani csak Istennek szabad.

De abba kellett hagynia a vitát, mert Donna Eszter messziről intett neki, hogy menjen oda. Ebéd ideje volt. Jácint a tisztelendőhöz volt hivatalos és mindenki azon igyekezett, hogy kellemes társaságban egyék. A sátrakból pecsenyeillattal terhes füstfelhők szálltak a magasba.

Az udvar legnyugalmasabb zuga a Pintor kisasszonyoké volt. Sátrukban ülve, Efizzel együtt báránypecsenyét ettek és a távollevő Noémiről, azután meg Jácintról s a tisztelendő úrról vidáman, rosszindulat nélkül beszélgettek.

— Az első napokban — mondta Donna Ruth, három egyenlő részre osztva egy kis tortát — mindig arról beszélt Jácint, hogy Nuoróba megy, mert ott biztos állása van. Most meg, két nap óta nem szól róla.

— De hisz két napja jóformán nem is látjuk; mindig Don Predu kompániájával van.

— Hadd mulasson ! — szólt Efiz.

Kívül, az ajtó előtt, a kövön Kallina szokatlan módon tétlenül üldögélt, Grizenda meg mellette, a kis babával ölében, szemét halványan és szomorúan a pap kilátójára szegezte.

Jácint jól mulat odafönn ; róla teljesen megfeledkezett. Grizenda úgy érezte magát, mintha pusztaság szélén, délibábot szemlélve, kuporogna a földön.

Efiz kijött és megszólította :

— Miért nem mulatsz?

A leány a csecsemő kis főkötőjén megigazította a szemmel verés ellen való sárga szalagot ; két szeme könnybe lábadt.

— Számomra már mindennek vége !

A sátorból rokonai hívták :

— Grizenda, gyere ! Mit mond majd a nagyanyád, hogy így lefogytál? Majd azt hiszi, hogy koplaltattunk.

— Hej, más falatot kíván az ő szíve, — mondta Kallina Efizhez, miután intett neki, hogy kerüljön beljebb a sátorba. — Jer, Efiz, igyál egy pohárka édes bort. Tudod, kitől kaptam ajándékba? A te kispapától. Olyan jó az a fiú, mint a falat kenyér ; és kedves, barátságos ; de hallod-e, meg kell neki mondani, hogy Grizenda nem hozzá való !

— Hadd mulassanak ! Búcsún vagyunk !

— Ide vezeklés kedvéért jön az ember, nem pedig azért, hogy vétkezzünk. A Grizenda rokonai minden jóval csetnénk a leányt, de azzal nem törődnek, hogy éjjel-nappal hol jár Don Jácinttal.

— Hát az én úrnőim? Nem veszik észre?

— Azok? Olyanok, mint a templomban a fából

faragott szentek. Néznek, de nem látnak. Rájuk nézve a rossz nem létezik.

— Igaz ! — válaszolta Efiz. Ivott egy pohárkával, de szomorúság fogta el. Lassú léptekkel eltávozott és lefeküdt a szabadban egy masztixfa alá.

Onnan nézte, hogy a magas fű a harmonika egyhangú dallamát követi hullámozásában s a lovak oly mozdulatlanul állnak a napon, mintha csak odafestették volna őket a szemhatár égszínkének zománcára.

A távoli hangok itt belevesztek a csöndbe, az emberi alakok a fényben elmosódtak. De íme egy bokor mellett egy női alak tűnik fel ; egy férfialak utóléri és annyira közeledik hozzá, hogy árnyékuk egybeolvad.

Efiznek borzongás fut át a hátán ; letépett egy szikfűszálat és annak szárát rágicsálva, irigységnélkül nézte, mint ölelkezik Grizenda és Jácint. Isten áldja meg őket és árássa el őket mindig, úgy mint most, a nap melegével és fényességével.

Délután még elevenebben lüktetett a búcsún az élet. A férfiak már nem maguk körében mulattak ; a nőket táncba cipelték s a rézsútos nap-sugarak a méhkasként zsongó udvart rózsaszínbe vonták.

Napnyugtával a nép a templomba gyülekezett ; az ezernyi hang egybeolvadva szállt föl, épúgy, mint künn a cserjék illata. Efiz, egy szögletben térdelve, szokásos fájdalmas önkívületi állapotába esett. Melléte Grizenda, mereven térdelve, mintha a faragott szentek egyike volna, szerelemtől bánatosan énekelt.

Az esthajnal pirossága, melyet csak az oltár

körül tört meg a viaszgyertyák fénye, vérszínű fátyollal borította be a tömeget; de a fátyol lassankint megfeketült s csak a viaszgyertyák aranyfénye világította meg. Ámbár a pap már elvégezte a könyörgéseket, a tömegnek nem akaródzotta templomot elhagyni; folytatták az éneklést: egyik templomi ének után a másikba kezdtek. Olyan volt ez, mint a tenger távoli mormogása, mint az est közeledtekor erdőben a szél zendülése: az ősrégi nép volt ez, mely az első keresztyének egyszerű könyörgésének éneklésével indult el és ment-mendegélt a sötét úton, fájdalomtól és reménytől mámorosan a távoli, elérhetetlen fény irányában.

Efiz két kezébe temetve az arcát, énekelt és sírt. Grizenda a viaszgyertyák lángocskáit visszatükröző, harmatos szemével maga elé nézett; ő is énekelt és sírt. És egyiknek gyötrelme ép olyan volt, mint a másiké; és mindkettőjüknek gyötrelme egy volt annak az egész népnek a gyötrelmével, mely úgy, mint a szolga, a mult szenvedéseit hordozza emlékezetében s úgy, mint a leány, a fényességgel telt jövőről álmodozik: ez a gyötrelme a szerető szív gyötrődése.

Azután egyszerre csend állott be.

Zuannantóni, türelmetlenül várva, hogy harmonikáját újra megszólaltassa, sapkájával kezében elsőnek ugrott fel. De a templomajtóban hirtelen megállt; kinézett és elkiáltotta magát. Mind odafutottak, hogy mi az. A megújult hold volt, mely az udvar falát érintette peremének aljával és úgy látszott, mintha át akarna mászni a kerítésen.

Vacsora után újra kezdődött a tüzek körül az éneklés és kurjongatás ; még Don Predu is táncolt. Mindazok a nők, kik Don Predunak, mint legkíváncsiabb férjjelöltnek, közeledtét lesték, boldogságtól sugároztak.

Csak Jácint nem táncolt. Az uzsorásnő mellett ülve, halaványan és fáradtan kezeit lógatta. Ezalatt Efiz az asszonyok beszédét hallgatta, akik azon vitatkoztak, ki költött és ki mulatott aznap legtöbbet. Egyikük azt mondta :

— Don Predu.

— Nem, Don Jácint. Háromszáz líránál többet költött. De gazdag. Azt mondják, van egy ezüsbányája. De milyen jó kedve volt !

— Mindenkinek italát kifizette ; még azét is, akit nem ismert.

— Miért?

— Nagyszerű ! hát csak azért, mert akinek van miből, az költekezik.

Efiznek jól esett ezt hallania, de kissé mégis nyugtalankodott. Jácint mellé ült és elmondta, mit fecsegnék az asszonyok.

— Ezüsbánya? Jól fizet az is, de nem úgy, mint a kőolajbánya. Ismerőseim közül egy úriasszony megálmodta, hogy egy letört úrnak földjében itt meg itt petróleum van. Az az úr akkoriban már a kétségbeesés határán volt ; már öngyilkosságra gondolt. Az úriasszony álma arra készítette, hogy a megjelölt helyen kutatókat ásatott s most olyan gazdag, hogy egy nőnek havonként húszezer lírát adhat . . .

— Miért nem vette el azt, aki a petróleumját megálmodta? Vagy annak már volt ura? — kérdezte Efiz, elgondolkozva.

A nők táncoltak. Grizendának csaknem kigyulladt az arca és úgy nevetett, mint akit a búcsú élvezete mindenkinél jobban megmámorosított. Efiz meglökte a Jácint térdét és suttogó hangon szólt:

— Méltóságod... azt mondják... nézze, ez a leány... hisz jó, de szegény. Aztán meg árva is...

— Elveszem, — felelte Jácint, de lesütötte szemét és úgy tetszett, mintha álmában beszélne.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

VI.

A drágaság idején, vagyis az árpa aratását megelőző hetekben, midőn a nép, gabonakészletét fölélvén, uzsorához folyamodik, az öreg Pottoi néni piócát ment fogni. A folyónak a Pintor kis-asszonyok telke mellett, a Galambok dombja alatt levő öbölszerű hajlása volt a kedvelt helye.

Órákhosszat mozdulatlanulült ott egy égerfa árnyában, meztelen lábait az arannyal érezett, zölde, átlátszó vízben áztatva. Egyik kezével a homokon egy butéliát szorongatott, a másik kezét meg úgy tartotta, hogy két ujját nyakékéhez illesztette.

Időnkint lehajolt egy kicsit, megnézte a vízben hullámozó nagy, sárgás lábait, egyiket kihúzta, nedves lábszáráról levett egy odatapadt fényes, fekete bogyót, beletette a butéliába és egy nádszállal lenyomta. A bogyó a butélia vizében meghosszabbodott, összehúzódott, gyűrűalakot öltött: a bogyó pióca volt.

Egyszer, június közepe táján Pottoi néni felment egészen az Efiz kunyhójáig. Nagy hőség uralkodott, a fátyolozottan kék égbolt alatt a völgy már mindenfelé egészen sárga volt.

A szolga a nádas árnyékában malária-láztól remegő ujjaival gyékényt font. Midőn az öreg-

asszony, a butéliát ölében tartva, melléje ült, alig emelte fel fátyolozott szemét és megadással várakozott, mintha tudná már, mit akar az asszony nála.

— Efiz, te férfi vagy és őszintén beszélhetsz velem. Mi a szándéka a kisgazdádnak? Eljár a házamba, leül, azt mondja a gyerekeknek: Harmonikázzál! (Tőle kapta a harmonikát ajándékba.) Azután így szól hozzám: Majd elküldöm magához Eszter nénémet, hogy ő kérje meg számomra a Grizenda kezét; de Donna Eszter nem jelentkezik s egy szép napon magam mentem oda. Donna Noémi fogadott. Mikor bementem, még élő alak voltam, de mire kijöttem, annyi gyalázó szóval illetett, hogy félholtan támolýogtam. Hazatérve, Grizenda is rám támadt tiszteletlenül, mert nem akarja, hogy én a kisasszonyokhoz, gazdáidhoz járjak. Most már nem tudom, Efiz, mitévő legyek. Nem mi hittuk be a fiút és nem is az utcáról; magától jött. Kallina azt mondja: Kergesd ki a házból! Hát ő vajjon kikergeti, mikor hozzá megy?

Efiz mosolygott.

— Oda bizonyára nem szerelmeteskedni megy...

Ekkor az öregasszony indulatosan felemelte a fejét; úgy látszott, mintha vastag inaktól feszülő nyakát a szokottnál jobban kinyújtaná.

— Hát az én házamba talán szerelmeteskedni jön? Nem; Don Jácint tisztességes fiú. Még csak kezét se érinti meg Grizendának. Mint jó keresztények, az egybekelést várva, szeretik egymást. Mondd meg nekem, lólokra, Efiz, mi a szándéka! Irgalomból mondd meg! meghalt gazdádnak lelkére kérek.

Efiz gondolkodóba esett.

— Igen, egy este, a búcsún, azt mondta nekem : »Elveszem !«... Lelkemből szólva azonban azt hiszem, nem teheti.

— Miért? Ő nem nemes.

— Ismétlem, asszony, nem teheti, — szólt még nyomatékosabban Efiz.

— Ami a pénzt illeti, van neki elég. Nem is nézi, mennyit ad ki. És a te meghalt gazdád, mikor fiatalkoromban, az öreganyám életében, nálunk üldögélt, azt szokta volt mondani : »A szerelem köti a férfit a nőhöz s a pénz a nőt a férfiúhoz«.

— Ő mondta? Így mondta? Kinek?

— Nekem. Hátsüket vagy? Igen, nekem mondta. De én akkor tizenöttestendő, ártatlan leányka voltam. A nagyanyám kikergette a házunkból Don Zámét és férjhez adott Piras Priamuszhoz. Az én Priamuszom erős ember volt. Volt neki egy éles, árhegyű ösztökéje ; ezt odatartotta a szemem elé s így szólt : »Látod? Ha Don Záme rád néz s te visszanézel rá, ezzel vágom ki eleven testedből a szemed világát !« Így múlt az idő. De a halottak visszatérnek: Mikor Jácintka úrfi ott ül a zsámolyon és Grizenda mellette, az ajtó küszöbén, úgy rémlik, mintha én ülnék ott a boldogult Don Záméval...

Mikor Pottoi néninek esze elkezdett így a multban kalandozni, akkor az ember nem várhatta be elbeszélésének végét. Efiz, ezt tudva, únottan-fáradtan hazaküldte.

— Eredj, Isten hírével! Szerezz te is egy jó ösztökés embert az unokádnak!

Az öregasszony — immár tudván, hogy a fiú a búcsún egy este azt mondta : »Elveszem !« — megnyugodtan távozott. Efiz egyedül maradt az est hamuszínű gőzfátyolából felemelkedő s most vele farkasszemet néző vörös holddal. De valami

nyugtalanságot érzett: a félálomban, melybe az egész völgy belémerült, úgy tetszett neki, mintha a víz csobogása lázokozta fülzúgás volna s mintha a tücskök énekelve szüntelen jajgatnának.

Nem, az az élet, melyet Jácint él, nem a becsületes, istenfélő ifjak élete. A hozzáfűzött nagy remények napról-napra foszladoznak és valóságos nyugtalanságnak adnak helyet. Csak költekezik és nem szerez; pedig a legmélyebb kút is kimerül, mondta magában Efiz, ha mindig csak merítenek belőle.

Estenden Jácint néha lejött a telekre, hogy a gyümölcsöt és kerti veteményeket a faluba vigye, melyeket aztán nénéji eladogattak otthon, titkon, mintha lopott jószág volna, mivelhogy nemes nőkhöz nem illik zöldségárulással foglalkozni. Ez volt Jácintnak egyedüli hasznos munkája; a többi időt a faluban imitt-amott henyélve töltötte. De már jön is az ösvényen fölfelé; poros vasparipáját úgy vonszolja maga mellett, mint a kutyt. Olyan lihegéssel érkezik meg, mintha a világ túlsó végéről jönne; a kezében levő csomagot már messziről odadobja a szolga lábai elé s azután ledől a földre és kinyújtózkodik, mintha meghalt volna.

De az arca is olyan halavány és az ajka is olyan szürke, mint a holttesté. A bal vállát remegés rázza, úgy hogy Efiz ijedten von elő a zsebéből egy üvegesövecsét, abból két pasztilla kinint tenyerébe ejt és Jácintnak szájába dugja.

— Nyeld le! Lázas vagy!

Jácint lenyelte a pasztillákat és a földön fekve, kétoldalt kezével szorongatta a fejét.

— Jaj, de fáradt vagyok, Efiz! Úgy van, lázam van: úgy van, megkaptam! Mit tegyen az ember, hogy ezen az átkozott vidéken meg ne

kapja a maláriát? Milyen vidék! — folytatta fáradtan, önmagában beszélve. — Itt meg kell halni; itt meghal az ember...

— Kelj föl! — szólt Efiz, föléje hajolva. — Ne maradj ott! az esteli levegő ártalmas.

— Hagyj itt megdöglöni, Efiz! Hagyj! Milyen meleg van! Sohase láttam még életemben ilyen meleget. *Nálunk* legalább, mikor fürdőzés ideje...

Mit feleljen neki, hogy megnyugtassa? Azt talán: »Hát miért nem maradtál ott?« Nem. Efiz sokkal nagyobb részvéttel volt a lábai előtt fetrengőnek nyomorúsága iránt, semhogy így beszélhetett volna.

— Mit csináltál ma? — kérdezte halkan.

— Hát mit csináltam volna? Nincs itt semmi dolog! Lejönni ide, elhozni a kenyeret, megint felmenni, felvinni a zöldséget! Hát *ők*, akik hármasban úgy élnek, mint megannyi múmia? Noémi nénikém azouban ma kissé nyugtalankodott, mert Eszter néném velem beszélve, azt mondta, hogy nem bírja az adót összezsugorgatni. Hát világos! Miattam nagyobb a költségük, de tőlem viszont nem fogadnak el semmit! Azt feleltem Eszter nénémnek: »Ne búsúljon, majd elmegyek én az adószedőhöz!« Erre Noémi nénikém úgy felpattant, mint a fúria. Olyan volt a szeme, mint a dühös macskának. Soh'se hittem, hogy olyan mérges. Végezetül, hozzám fordulva, azt mondta: »Te pedig a pénzeden, ha van, végy Grizendának még egy harmonikát!« Hát mi rossz van abban, Efiz, ha ahhoz a leányhoz járok? Hova menjek, ha oda nem? Péter bátyám a kocsmába visz, pedig tudod, hogy nem szeretem a bort; a Milói azt akarja, hogy kártyázzam vele (Igy gazdagodott ő meg!), én meg nem szeretek kártyázni. Odamegyek hát a leányhoz, mert jó és mert az

öreganyja mulattató dolgokat mesél. Hát mi rosszat cselekszem ezzel én? mondd! mondd meg!

Holdvilágtól fényes, szelíd szemével, könnyörgően feltekintett Efizre. Ez meg a csomagból kivette a kenyeret, de nem bírt enni; valami mély aggodalom szorongatta a torkát.

— Semmi rosszat! A leány azonban jó ugyan, de szegény és nem hozzád való.

— A szerelem nem ismer se szegénységet, se nemesi címet. Hány nagyúr vett már el szegény lányt! Mit tudsz te ehhez! Sok-sok angol lord, sok-sok amerikai milliomos vett már el cselédet, tanítónőt, énekesnőt... Miért? mert szerelmes volt. Pedig azok gazdagok: ők a konzerv-, réz-, petróleumkirályok! És ki vagyok én hozzájuk képest? Hát a nők? Az orosz és amerikai hercegnők kihez mennek? Nem szegény artistákba, vagy a kocsisukba, inasukba szeretnek belé? De te, hogy tudhatnád mindezt?

Efiz egy darab kenyeret szorongatott a kezében és úgy tetszett neki, mintha emlékektől gyötört szívét nyomorgatná.

— És még azt mondják, hogy hisznek Istenben! Az ám! Hát mért nem engedik meg, hogy elvegyem azt a leányt, akit szeretek?

— Hallgass, Jácint! Ne beszélj így róluk! Ők a javadat akarják.

— Hát akkor ne akadályozzanak meg abban, hogy családot alapítsak. Ha kell, Grizendát a házukba viszem és ő segíteni fogja őket. Ők már öregek. Én majd dolgozom. Elmegyek Nuoróba, veszek sajtot, marhát, gyapjút, bort, még tűzifát is; igen, mert most, a háborús időben, mindennek nagy az értéke. Elmegyek Rómába s felajánlom az árut a hadügyminiszternek. Tudod, mennyit lehet ezen keresni?

— De, a tőke?

— Ne törődj vele! az van! Csak *ők* hagyjanak békén! Nem azért jöttem én ide, hogy hasznot húzzak belőlük vagy hogy az *ő* rovásukra éljek. Őh, de Noémi nénikém szörnyű! — erre arcát két kezébe rejtve, fájdalmasan sóhajtott. — Őh, Efiz, úgy el vagyok keseredve! Aztán úgy szégyenlem, hogy olyan szegények. Olyan kínos néznem, mint árusítgatják titokban a krumplit, a körtét, az almát a kis gyerekeknek, kika szoldót markukban szorongatva, csendesen surrannak be az udvarba és suttogva kérnekalmát vagy krumplit, mintha lopott jószágról volna szó. Szégyenlem ezt a dolgot, igen! Ennek véget kell vetni. Ha engem cselekedni engednek, *ők* ismét azok lesznek, akik voltak. Ha Noémi nénikém tudná, mennyire szeretem, nem tenne ilyet...

— Jácint! Adj kezet! Derék fiú vagy! — mondta Efiz megindultan.

Elhallgattak, majd kis vártatva Jácint ismét megszólalt, vékony, szelíd hangon, mely a holdfényes nagy csöndességben úgy rezgett, mintha gyermekhang volna.

— Efiz, te jó vagy. Elmondok neked valamit, ami egy barátommal történt meg. A vámházban volt alkalmazásban velem együtt. Egyszer egy gazdag nyugalmazott révkapitány — kövér, jó ember, de olyan gyanutlan, mint a gyermek — bejött a hivatalba, hogy lefizessen valamit. A barátom azt mondta neki: »Hagyja itt a pénzt és jöjjön vissza később, mert a nyugtatványt még a hivatalfőnek is alá kell írnia!« A révkapitány ott hagyta a pénzt. Barátom átvette s elszaladt valahová egy negyedórásckára: ott játszott, vesztett s azután visszatért a hivatalába. Midőn később a révkapitány ismét megjelent és nyugtatványát

kérte, barátom azt felelte, hogy ő semmit se tud se róla, se a pénzéről. Erre a révkapitány tiltakozva a főlebbvalókhoz rohant, de nem volt nyugtatványa s így mindenki kitessékelte. Barátomat mindazonáltal kidobták a hivatalból... körülbelül négy hónapja... Igen, igen, farsang volt, emlékszem már, aznap este a táncba is elment; kereste a kábulatot; ivott; éjfél tájt már egy fillér se volt a zsebében. A táncból távozván, a fasorban egy padra dülve, összeesett; tüdőgyúladást kapott. Elvitték a kórházba. Mikor onnan lefogyva, elgyengülve kibocsátották, nem volt se lakása, se kenyere. A kikötőparti boltívek alatt töltötte az éjszakákat, köhögött, rossz álmok gyötörték: mindig a révkapitányról álmodott, aki folyton kergette... mint a mozi-jelenetekben. Egyszer egy este csakugyan megjelent a révkapitány, ki mindenütt kereste s végre a boltívek alatt ráakadt. Az ifjú eleinte azt hitte, hogy most is álmodik; de amaz elmondta, hogy régóta keresi. »Tudom, — úgymond — hogy amiatt a pénz miatt elvesztette hivatalát, de rámnézve nagyon fontos, hogy a főlebbvalói és az egész világ megtudja az igazságot. Magára nézve is jobb: mondja meg, lélekre: átadtam azt a pénzt, vagy nem?« — Barátom azt felelte: »Igen.« — Erre a révkapitány így folytatta: »Próbáljuk meg a dolgot eligazítani. Én nem kívánom az ön romlását: jőjjön hozzám, a lakásomra! itt a címem; jőjjön holnap s majd elmegyünk a főlebbvalóihoz.« — »Jól van!« De a barátom sem a következő nap, sem azután nem ment el. Félt, nagyon félt. És aztán nagyon rút idő volt és ő nem mozdult onnan. Köhögött; egy zsákhordó hozott neki időnkint kis meleg tejet. Milyen idő volt az! Istenem, milyen idő! — mondogatta Jácint és fölemelte

fejét, hogy körülnézzen, mintha arról akart volna meggyőződni, hogy az éjtszaka csakugyan nagyon szép.

Efiz, könyökét térdére s arcát tenyerére támasztva, úgy hallgatta, mint a gyermek a mesét.

— De egyszer aztán mégis elszántam magam és elmentem . . .

Mély csend. Mindkét férfi arcára árnyék borúlt, mindketten lesütötték szemüket. Jácintnak válla görcsösen rázkódott; de, mintegy szabadulni akarván a rángatódzástól, fölhúzta a vállát, meg rázta és kemény hangon így folytatta :

— Úgy van, megértetted, énrólam, magamról van szó. Elmentem a kapitányhoz. Nem volt ott hon, de a szobalány, egy halk hangon beszélő, sápadt leány, azt mondta, várjam meg az előszobában. A szoba csaknem egészen be volt sötétítve, de emlékszem, hogy midőn egyszer egy ajtó kinyílt, a pirosszínű padló úgy fénylett, mintha vérrel mosták volna fel. Órákhosszat vártam. Végre hazaérkezett a kapitány; a feleségével jött, aki ép olyan vastag volt, mint ő, ép olyan jóságos, mint ő. Olyanok voltak, mint két óriásgyerek; nevetésük harsogó láрма volt. A kapitányné, hogy jobban megnézghessen, kinyitotta az ajtó- és ablaktáblákat; én köhögtem és ásítóztam. Eszrevették, hogy éhes vagyok és híttak, menjek be az ebédlőbe. Felálltam, erre még emlékszem, de visszaestem ültőhelyemre és fejemet bevágtam a ládapad támlájába. Egyébre nem emlékszem. Mikor magamhoz tértem, ágyban feküdtem, az ő lakásukban. A szobalány ezüsttálcán egy csésze húslevest hozott és nagy tisztelkedve szólt hozzám. Egy hónapnál hosszabb ideig maradtam ott; Efiz, érted? Negyven napig. Ápoltak és azon voltak, hogy ismét álláshoz jut-

tassanak ; de nehéz dolog volt nekem állást szerezni, mert akkor mindenki tudta már a történetemet. Különben magam is messzire, a tengeren túlra vágyakoztam. Hogy mennyit szenvedtem az alatt az idő alatt, azt senki se tudja : a kapitányt, a feleségét, a szobalányt mindig látni álmomban ; valóban látom őket, most is, itt, előttem. Ők jók voltak hozzám, de azért én mégis a föld alá szeretnék sülyedni, hogy soh'se lássam őket többé. És a dologban az a legrosszabb, hogy nem mehettem el a házukból. Ott ültem bambán, mozdulatlanúl és hallgattam a kapitánynét, amint szünet nélkül beszélt, beszélt, vagy a cselédet, aki soha egy szót se szólt. Együtt ültem a kapitányékkal az asztalnál, hallgattam, amint tréfálkoznak vagy érdekemben tervezgetnek, mintha a saját fiuk volnék és mindez oly kínos volt rám nézve, oly lealázottnak éreztem magam és mégse mehettem el. Egyszer aztán a kapitányné, látva, hogy tökéletesen meggyógyultam, megkérdezett, mi a szándékom jövőm tekintetében. Azt mondtam, ide akarok jönni a nagynénémhez, akiről már említettem volt, hogy jó módban vannak. Akkor megvették számomra a hajójegyet és megajándékoztak egy vasparipával. Láttam, itt az ideje, hogy elbúcsúzzam ; elutaztam és ide jöttem. Mintha testem és lelkem felszabadúlt volna, különösen kezdetben ! De most, nénikéim házában, megint úgy vagyok, mint akkor, ott . . . és nem tudom . . .

Valami gúnyolódó kiáltásféle hasította át a két férfi feje fölött a nádas-út csendjét ; Jácint meglepetve felugrott, mert azt hitte, hogy valaki végighallgatta elbeszélését és kineveti ; de aztán látta, hogy egy kis hosszú, szürke alak, egy másik, még sötétebb és rövidebbtől követve, szinte re-

pülve szökdel egyik harasztosból a másikba s aztán hirtelen eltűnnek, úgy, hogy még annyi ideje se marad az embernek, hogy követ ragadva, megdobja őket.

Efiz is felállt.

— A rókák, — mondta suttogva. — Hadd fussanak; szerelmeteskednek. Néha koboldnak vélné az ember. Láttad, milyen hosszúak? Úgy falják az éretlen szőlőt, mint az ördög...

Jácint ezalatt csendesen újra leheveredett a földre; de most már nem beszélt. Efiz meg nem tudta, mit mondjon; vajjon megkérje-e, hogy folytassa elbeszélését, vajjon vigasztalja-e, vajjon helyeslőleg vagy rosszalólag tárgyalásába bocsátkozzék-e annak, amit hallott. Hát ezért volt ő egész nap oly szomorú! Lám, lám, milyen a világ sorja! De hát mit is mondjon? Tulajdonképen jó, hogy a rókák üzekedése elhallgattatta Jácintot; de azért valamit mégis csak kellene mondani.

— Hát... az a kapitány? Látszik, hogy okos ember; tudja, hogy a fiatalság... a fiatalság... hibázhat... S aztán, ha ki még árva is! No kelj fel! Eszel valamit?

Bement a kunyhóba és egy vöröshagymát hámozgatva, ismét visszajött. Jácint mozdulatlan, csüggeteg maradt; talán meg is bánta vallomását és nem mert többé megszólalni.

A vöröshagyma szaga belevegyült a körülötte lévő fűvek, szőlő és szárcsagyökér illatába; a rókák visszarohtak. Efiz vacsorázni kezdett, de a kenyér ízét keserűnek érezte. Kétszer-háromszor is belefogott, hogy valamit mondjon; de nem bírt szólani, nem bírt megszólalni; úgy tetszett neki, hogy az egész csak álom. Végre is megrázta

Jácintot, megkísérelte fölemelni és gyöngéden szólongatta :

— No, gyere be ! Most járványos a láz . . .

De mintha bronzzá vált volna az ifjúnak elnyújtózva heverő nehéz teste, nem lehetett a földtől elválasztani.

Efiz bement a kunyhóba, de sokáig nem húnyta be szemét és álmában is az a gondolat kínoztta, hogy Jácint elbeszélését fejtegetnie kell és nem tudja, hogy és miképen : helyeslőleg vagy rosszalólag-e ?

— Azt kell neki mondanom : Nohát, jó az Isten, majd csak megsegít ! Majd megigazúlsz ! Elvégre is csak gyerek voltál, árva . . .

De azután Noémiről álmodott, aki szigorú szemmel nézett rá és összeszorított fogakkal sutogva azt mondta :

— Látod ? Milyen jóféle ?

Arra ébredt, hogy valami nagyon nyomja a szívét. Noha sötét éjtszaka volt, felkelt, de Jácintnak csak hült helyét találta.

*

Jácint napokig nem mutatkozott, úgy hogy Efiz már nyugtalankodni kezdett ; a zöldség meg az alma is halomba gyűlt már a kunyhó árnyékában és senki se jön, hogy elvigye.

Don Predu, kinek a tenger felé nagy birtokai voltak, esténként erre szokott hazalovagolni. Ha ilyenkor meglátta a szolgát, újjával unokatestvérei földjére mutatott, aztán megérintette vele a saját mellét ; ami azt jelentette, hogy a birtok eladását várja és azt, hogy az ő tulajdonába menjen át. De Efiz, megszokván ezt a némajáté-

kot, köszönt s aztán kezével és fejével mind csak azt jelezte : Nem, nem, nem.

Jácintnak vallomása után azonban mind nagyobb nyugtalanságot érzett, valahányszor Don Predut látta. Úgy látszik, a szokottnál is gúnyolódóbb.

Egy este megvárta a sövény mellett és megkérdezte :

— Instálom, Don Predu, nem látta a kiskaszármat? A multkoriban este, hogy kijött, lázas volt s most aggódom miatta.

Don Predu lóháton ülve, szokásos erőltetett modorában, zárt ajakkal, pukkadózó orcával nevetett.

— Tegnap este láttam a Milóival kártyázni. Még hozzá veszített is!

— Veszített! — ismételte Efiz tétovázva.

— Amint mondd! Hát csak nem nyerhet mindig?

— Nekem azt mondta, hogy sohasem jár szik...

— És te hiszel neki? Nem mond az egy igaz szót, még ha agyonütöd se. De azért nem rossz fiú: kimondja a hazugságot, csakúgy, mint a gyermek, mert azt hiszi, hogy igaz.

— Valóban mint a gyermek...

— Csakhogy olyan gyermek, akinek mindegy foga megvan már! És hogy tud rágni! Megrágja majd ezt a kis telket is. Efiz, el ne felejtsd: ha vevő kell, itt vagyok én! Mert különben olyan verést...

Efiz ijedten tekintett fel rá; a lóháton ülő testes embert az esthajnal pirosságában vészmadárnak, a félelmetes éjtszakai szörnyetegek valamelyikének nézte.

— Jézusom, szabadíts meg minket, Bajgyógyító Boldogasszonyunk, gondolj ránk...

Don Predu már eltávozott, midőn Efiz utána szaladt és almával és zöldséggel telt nehéz kosarat nyújtott fel neki.

— Don Predu, küldje ezt a cselédjével a kisasszonyaimnak! Én nem hagyhatom magára a kertet... és Don Jácint nem jön...

Az úr előbb meglepetve nézett rá; majd jóakaró mosoly játszadozott húsos ajkain. Fölémelte egyik lábát és azt mondta:

— Nézd csak, itt van még hely.

Efiz belecsusztatta a kosarat a nyeregzsákba és míg Don Predu tovább lovagolt, ő visszatért kunyhójához. Félte, hogy kikap a gazdaitól; tudta, hogy súlyos dolgot, talán hibát követett el, de nem bánta. Valami rejtelmes kéz ösztökelte és az volt a meggyőződése, hogy a felsőbb hatalmak sugalmazásából véghezvitt cselekedetek jó cselekedetek.

Késő estig várt Jácintra.

A telehold fehérbe vonta a völgyet; oly világos volt az éjszaka, hogy a fűszál árnyéka is látszott. Oly erős volt a fény, hogy ez éjjel a kísértetek nem is mertek előjönni, a víz csobogása is egészen rendes volt; nem kísérte a *pánák* ruhasúlykolásának messzehangzó csattogása. A kísérteteknek is nyugtuk volt. Csak a szolga nem bírt aludni. Jácintnak és a révkapitánynak történetére gondolt és végtelen édes és szomorú érzés hatotta át szívét.

E világon többé-kevésbé mindnyájan bűnbe esünk, előbb vagy utóbb. Tehát? Nem bocsátott meg a kapitány? Miért ne bocsátanának meg a többiek is? Óh, ha kölcsönösen mindenki meg-

bocsátana felebarátjának! A világnak nyugta lenne; minden világos és nyugodt volna, mint ezen a holdfényes éjtszakán.

Felkelt és körüljárta a telket. Bizony, a fehér kis ösvényeken még a virágok árnyéka is tisztán látszott; az indiai fügefák levelein a szörszálakat az árnyék tövisökké nagyította és lenn a folyóban, ahol a víz nyugodt volt, csillagok ragyogtak.

De mi az? A sövény mögött, az égerfák közt valami árnyék mozog; alaktalan, fekete, ezüstlábú állat; a homok csikorog alatta; most megáll.

Efiz lefutott; szinte repült.

— Te vagy? Te vagy az? De megijesztettél!

Jácint, maga után vonva a vasparipáját, szótlanul követte; de a kunyhó elé érve, ismét teljesen elhagyta magát, ledőlt a földre és fájdalmasan nyögve mondta:

— Efiz, Efiz, nem bírom tovább... Mit csináltál? Mit csináltál?

— Hát mit csináltam?

— Magam se tudom. Péter bátyámnak a cselédje egy kosár almát meg zöldséget hozott s azt mondta, hogy te adtad át a gazdájának. Ruth néni meg Noémi nénikém voltak otthon; Eszter néném az estéli ájtatosságon volt; átvették a kosarat, megköszönték a cselédnek s még borra-valót is adtak neki. De azután Noémi nénikém hirtelen elájult. Ruth néni azt hitte, hogy meghalt és kiabálni kezdett. Elfutottak Eszter nénémért; ez rémülten hazarohant; első ízben történt, hogy ő is mérges pillantást vetett rám és azt mondta, azért jöttem, hogy őket sírba vigyem. Oh, Istenem, Istenem, jaj Istenem! En a Noémi nénikém arcát ecettel mosogattam

és sírtam, édesanyám emlékére esküszöm, sírtam, de azt se tudom, miért. Noémi nénikém nagysokára magához tért és kezével intett, hogy távozzam. Azt mondta: Jobb volna, ha meghalt volna, hogy ne kellett volna a mai napot megélnie. Én megkérdeztem: »Miért? Miért? Noémi nénikém, miért?« Ő azonban csak intett a félkezével, hogy távozzam, a másikkal meg a szemét takarta be. Mily kínszenvedés! Efiz, miért is jöttem én ide! Miért?

A szolgálta nem tudta, mit feleljen. Most látta már, mily hibát követett el azzal, hogy a kosarat Don Predura bízta; azon gondolkodott, hogyan tehetné jóvá, de nem látta a módját és nem tudta, miért; és ismét úgy érezte, hogy a gazdái szerencsétlenségének súlya teljesen őreá nehezedik.

— Légy nyugtón, — szólt végtére — holnap felmegyek a faluba és mindent eligazítok.

Ez Jácintba újra lelket öntött.

— Meg kell mondanod a nénéimnek, hogy nem az én tanácsomra bíztad meg Péter bátyámat a kosár átadásával. Ők azt hiszik, hogy így történt. Azt hiszik, különösen Noémi nénikém, hogy én csak azért, hogy őket bosszanthassam, Péter bátyámmal jó barátságban akarok élni. Én mindenkivel jó barátságban vagyok; hát miért ne lennék épen Péter bátyámmal? De nénéim azt is tudják, hogy ő meg akarja venni a telket. Hát mi bűnöm van nekem ebben? Hisz nem én akarom eladni!

— Senki se akarja eladni. Minek is beszéljünk ilyen dologról? De te, édes lelkem, te... te, a multkor este ezt mondtad, meg azt mondtad; aranyhegyeket ígértél, hogy így meg úgy bol-

doggá teszed a nénéidet ; tegnap este meg elmentél kártyázni . . .

— Kártyán gyakran nyer az ember. Én pedig épen az *ő kedvükért* nyerni akarok ; nem, nem akarok többé terhükre lenni. Inkább meghalok . . . Lásd, — folytatá suttogva — most, a mai jelenet után, úgy érzem magam, mintha most is a kapitány házában volnék . . . Isten engem, Efiz !

Efiz iszonyattal hallgatta ; úgy érezte, hogy ismét ennek a családnak tragikus végzetével áll szemben ; ő pedig ehhez a családhoz úgy hozzá van tapadva, mint a moha a kőhöz és most nem tudja, mit mondjon, nem tudja, mit csináljon.

— Oh, — mondá Jácint, mélyen sóhajtva — de az szent, hogy innen elmegyek ; nem várom meg, míg elkergetnek. A nénémiben, különösen Noémiben nincs irgalom. De nem bánom : nem bocsátott meg az édesanyámnak ; hát hogy bocsátana meg nekem ? De én, de én . . .

Lehajtotta fejét s a zsebéből egy levelet vett ki.

— Látod, Efiz ? Tudok mindent. Ha Noémi nénikém ez után a levél után nem bocsátott meg édesanyámnak, hogy lehetne jó lelke ? Te tudod, mi van benne, ebben a levélben, hisz te hoztad Noémi nénikémnek. Én meg most elvettem : megérkezésem napján a nénikém ágyán hevert ; néhány sort már akkor elolvastam belőle ; ma pedig kivettem a szekrényből . . . Az enyém ; az édesanyámé ; az enyém . . . Nem méltó rá, hogy ott heverjen, ez a levél . . .

— Jácint ! Add ide ! — mondta Efiz, a levél után nyúlva. — Nem a tied ! Add ide ! Majd visszaviszem én a kisasszonyoknak.

De Jácint a levelet két tenyere közé téve, szorosán tartotta és csak a fejét rázta. Efiz el akarta

tőle venni: könyörgött, mintha a legnagyobb jótéteményért esedeznék.

— Jácint, add ide! Majd visszaviszem, visszateszem a szekrénybe. Majd beszélek velük, helyreállítom a békét. Te várj itt rám! De add ide a levelet!

Jácint ránézett. Válla remegett, de szemei hűvösek, csaknem kegyetlenek voltak. Ekkor Efiz felugrott, kezével vállára nehezkedett és egy szót sziszegett a fülébe:

— Tolvaj!

Jácint, mintha saskeselyű támadt volna rá, széjjelvette két kezét és a levél leesett a földre.

VII.

Hajnal hasadtakor Efiz a faluba igyekezve, elindúlt.

Minden bokorban fülemüle szolt; az egész völgy arany színű volt, — azúrkékes arany szín a csillogó ég visszfényétől. Imitt-amott egy-egy halász alakja látszott, mintha megkettőztetve oda volna festve a zöldelő partra s a fehér kavics között levő pocsolyák zöldjére.

Efiz, noha jó korán érkezett a faluba, az uzsorás asszonyt már a kövér kis malacok s a csókolódzó galambok között fonással elfoglalva pillantotta meg; köszönt neki és intett, hogy később majd visszajön; de az asszony az orsóval visszaintegetett, hogy ő várhat, nincs sietős dolga.

Feljebb haladva, Pottoi nénit pillantja meg, aki egy köcsög tejet visz a gyerekeknek reggelire. Efiz tovább akart haladni, de az öregasszony elkezdett hangosan beszélni s Efiznek meg kellett állnia, hogy végighallgassa.

— Nohát, mit vétettem neked? Amiért a gyerekek szeretik egymást, nekünk, öregeknek, gyűlölködnünk kell?

— Sietek, komámasszony!

— Tudom, gazdáidnak házában folytonos per-patvar van. De én nem vagyok oka. Én a dolog-ban mindenképen csak vesztes vagyok. Jácint úrfi azt kívánja, hogy Grizenda maradjon otthon, ne járjon meztélláb és ne menjen többé mosni. Hát nekem kell a cseléd helyett is dolgoznom; de szívesen teszem, mert a gyermekek boldog-ságáról van szó...

— Uram Jézus, segíts! — sóhajtott a magában Efiz. — Hagyjon békén, Pottói néni. Könyörög-jön Krisztushoz, könyörögjön Bajgyógyító Bol-dogasszonyunkhoz...

— A baj gyógyító szere bennünk van, — felelte határozottan az öregasszony. — Szív kell hozzá, semmi egyéb...

— Szív kell hozzá, — ismételte Efiz maga-ban, még akkor is, midőn a nemesi udvarba ért. Csupa napfény és csend volt az udvar; a kút mellett a jázmin, a régi temető aranyos pázsitjá-ban a halottak csontja virított. A Monte-hegy zöld és fehér csuklyájával vette körül a házat; egy történeti jelenetekkel kifaragott kis oszlop leesett az erkélyről s úgy feküdt a kavics között, mint valami tűzijáték-kígyónak a maradványa. Minden csupa csend volt.

Efiz belépett és azonnal meglátta, hogy a Don Preduval küldött kosár majdnem üresen áll már a padon, ami annak a jele, hogy a zöldsé-get eladták; csak a sárga szentiváni alma volt még meg. Ezért úgy tetszett neki, hogy talán csak álmodott. Leült és megkérdezte:

— Hol vannak a többiek? Mi történt?

— Eszter misére ment, Noémi odafenn van, — felelte Donna Ruth és tovább darálta a kávé-t.

Ezután, míg hugai meg nem érkeztek, egy szót se szólt többé; Donna Eszter a horgolt vállkendő-

ből kikandikáló újjal, Noémi halványan, szótlanúl, kéken erezett, félig lebocsátott szemhéjakkal.

Efiz nem mert rájuk nézni. Tisztességtudóan felállt, midőn a kisasszonyok a padon helyet foglaltak és csak miután Donna Eszter megkérdezte : — Efiz, tudod, mi történik ? — csak akkor emelte fel szemét és látta, hogy Noémi oly vizsga tekintettel nézi, mint bíró a vádlottat.

— Tudom. Én vagyok az oka. De jó szándékkal tettem.

— Te mindent jó szándékkal teszel. Az volna még csak szép, ha rossz szándékból tennéd ! De eközben . . .

— Hát tulajdonképen nem bíztam ellenségre. Elvégre is a mi népünk, rokon !

— A te néped a te haláloed, Efiz !

— Nohát, nem fog többé megtörténni !

— Elutazott ? — kérdezte erre felindultan Donna Eszter.

— Hogy elutazott-e ? Don Predu ? Hová ?

— Ki beszél itt Don Preduról ? Én arról a szerencsétlenről beszéltem . . .

Efiz ránézett a kosárra.

— Én Don Predura mondtam . . . azért, amit tegnap cselekedtem.

Noémi mosolygott ; de ez a mosolygás a száját és félszemét a bal füle irányába görbítette .

— Efiz, — szólt szigorú hangon — mi Jácintról beszélünk. Mikor arról volt szó, hogy hozasuk ide, te azt mondtad : »Ha úgy fordúlna sora, hogy rosszul viselkednék, itt vagyok én ! Én leszek az, aki elküldöm.« Mondtad ezt, vagy sem ?

— Mondtam.

— Hát akkor váltsd be az ígéreted. Jácint tönkretesz bennünket.

Efiz egy pillanatra lesütötte a fejét; elpirúlt, de szégyelte, hogy pirúl és hirtelen összeszedve lelki erejét, azt kérdezte:

— Szabad egy szót szólanom? Ha helytelenül szólnék, mintha semmit se mondtam volna.

— Beszélj!

— Én úgy látom, hogy a gyerek nem rossz. Eddig rosszul vezették. Szüleit a ránézve legszerencsétlenebb időben vesztette el; szegény olyan árván maradt itt, mint az út szélére kitett kisgyerek és aztán rossz útra tévedt. Vissza kell vezetni a jó útra. Most itt a faluban nem foghat semmihez se; láz gyötri, unatkozik, ezért elmegy kártyázni és szerelmeskedni. De jószándékú és jól nevelt ifjú. Volt eset rá, hogy megfélemlített volna a méltóságokkal szemben tartozó tiszteletről?

— Nem volt... — tört ki Donna Eszterből és Donna Ruth is intett a fejével, hogy nem. De Noémi, a két kezét lassan ökölbe szorítva és Efiz felé nyújtva, haragosan így szólt:

— Amióta megjött, minden cselekedete irántunk való tiszteletlenség. Megérkezett, anélkül hogy megkérdezett volna bennünket... Amint megérkezett, barátkozni kezdett mindazokkal, akik bennünket ócsárolnak. Azután Galte falva legrosszabb fajtájából való leánnyal kezdett szerelmeskedni. Olyannal, aki mezítláb jár a folyóra! Az úrfi mindaddig henyc életet élt és mint magad mondod, rossz szenvedélyek rabja. Ha ez nem tiszteletlenség velünk szemben, családukkal szemben, hát akkor mi? Mondd meg magad, őszintén...

— Igaz, — szólt Efiz helyeslőleg. — De ismétlem, még gyerek. Gyámolítani kellene, foglalko-

záshoz kellene juttatni. Aztán még valamit szeretnék mondani...

— Csak beszélj! — felelt Noémi, de olyan kicsinylő hangon, hogy szinte megfagyott a vér az Efiz ereiben. Mindazonáltal nekibátorodott:

— Azt hiszem, jó volna ránézve, ha saját csáládja volna. Ha igazán szereti azt a lányt... hát miért ne engednék meg, hogy elvegye?...

Noémi felugrott s mivel lábai a felindulástól reszkettek, a padhoz támaszkodva kiáltotta:

— Megfizetett, hogy így beszélj?

Erre Efiz merészen rátekintett Noémira; száját keserű nyál öntötte el s ebből csak egy válasz fakadhatott volna: »Nem szoktam hozzá egyáltalán, hogy fizetést kapjak«; de lenyelte a választ és a nyálat, már csak azért is, mert észrevette, hogy Donna Eszter megrántja a Noémi ujjását, Donna Ruth meg elhalványodva, könnyörgő tekintettel néz rá, a szolgára és mert látta, hogy a jelenlevők mind maguktól is kitalálták a választ és jól tudják, hogy ő nem olyan szolga, akit meg lehetne fizetni, vagy jobban mondva, szolga ugyan, de olyan, akit a világ minden kincsével se lehetne kellőképen megfizetni. De hogy valamit mégis válaszoljon, haragtól remegve így szólt:

— Donna Noémi! Méltóságod olyasvalamit mond, amire nem is gondolt! Az unokaöccsüknek nincs arra való pénze, hogy engem megfizessen és ha volna pénze, mind kevés volna!

Noémi újra leült s hogy reszketését leplezze, két kezét a térdére nyugtatta:

— Ami a pénzt illeti, az van neki! Nem az övé ugyan, de azért mégis van!

— Honnan? Ki ad neki?

Három csodálkozó szempár szegeződött Efizre ; Noémi ismét gúnyosan mosolygott, de Donna Eszter félkezevel lefogta a testvére kezét és szelíd hangon szólt :

— Kallinától veszi kölcsön a pénzt. Azt hittük, te is tudod, Efiz ! Kallinától uzsorára veszi fel a pénzt ; néhány váltóját Predu is aláírta, mert kis birtokunkra fáj a foga. Érted ?

Efiz megértette. Lecsüggesztett fővel, behúnyt szemmel, ólomszínű, fakó arccal, rémülten állt ott ; kezét hol kinyitotta, hol összkölbe szorította és nem bírt válaszolni.

— És ők azt hitték, hogy én tudok róla ? Hogyan ? ... és miért ? ... — kérdezte önmagától.

— Igen, — felelte Noémi kegyetlen szigorúsággal. — Azt hittük, hogy tudsz róla, sőt, hogy barátnődnél, Kallinánál, jótállást is vállaltál érte ...

— Az én barátnőmnél ? — kiáltotta, szemét ijedten kinyitva. Mindent vörösnek látott. Még néhányszor fölkiáltott, de azt se tudta, mit mond és süvegét kezében lobogtatva, elfutott, mint aki tüzet meggy oltani.

Azon vette magát észre, hogy az uzsorás asszony kisudvarában van.

Minden csupa béke volt ott benn, mint a Noé bárkájában. A fehér galambok korallszínű lábacskaikkal a kisajtó gerendapárkányán álldogálva turbékoltak ; az ajtó fekete árnyékára a párkányt koszorúzó szőlőág aranyos füzért rajzolt ; ebben a keretben ült és fonogatott az uzsorásnő ; meztelen lábacskajának hegye kis hímzett papucsba volt bujtatva, fejére a felhajtogatott kendő vetett árnyékot.

Az Efiz gyötrődő felindulása megzavarta a hely békéjét.

— Mondd meg rögtön, hogy áll a Don Jácint ügye !

Az uzsorásnő felhúzta csupasz szemöldökét és nyugalmasan Efizre tekintett.

— Ő küldött ide ?

— Küldött ám a hóhér, hogy mentül előbb akasztana fel ! Beszélj, még pedig rögtön !

Fenyegető mozdulattal megállította az orsót ; a nőt félelem fogta el, de nem mutatta.

— Az úrnőid küldenek tehát ? No jól van, mondd meg nekik, hogy nem kell aggódniok. Ráérnek még fizetni ; nem sietős. Mindössze négyszáz szkúdót adtam a gyerekeknek. Már a búcsún kezdte a kölcsönvételt. Nem akart szegénységével hozzátartozóira szégyent hozni. Azt mondta, hogy a kontinensről pénzt vár. Don Predu aláírásával ellátott váltót nyújtott át. Hogy tagadhattam volna meg a kérését ? Azután amikor megint eljött, azt mondta, hogy a kontinensről érkezett pénzt elvesztette, mert a Milóival kártyázott. Azt mondtam neki, elviszem a váltót. Don Preduhoz ; akkor megijedt és új váltót hozott, melyet Donna Eszterrel iratott alá. Ekkor tehát újra adtam neki pénzt. Hogy tagadhattam volna meg a kérését ? Te nem tudtál minderről semmit se ?

Kallina újra fonáshoz látott.

Efiz meg volt semmisülve. Eszébe jutott, hogy Donna Eszter annak idején titokban levelet írt Jácintnak, hogy csak jöjjön ; meglehet, hogy titokban váltót is aláírt neki. Hogy fogják ezt kifizetni ? Úgy rémlett neki, mintha nem bírná tagjait megmozdítani, mintha lábszárai megdagadtak volna és ólomsúlyként helyezkednék el bennük

a lefutó vér, üresen hagyva a szívét, a fejét és elernyedte kezeit. Hogy fogják ezt kifizetni?

És az uzsorásnő font és a galambok turbékoltak s a tyúkok csőrükkel kapkodták a napon nyújtózkodó kis malacok rózsás hasáról a legyeket. Az egész világ nyugodt volt, csak ő gyötrődött kínosan.

— Hát nem tudtad? Én azt hittem, hogy a pénznek egy részét ők, a kisasszonyok tartják meg, hogy abból téged is kifizessenek. Sőt már Don Jácintnak is majdnem azt ajánlottam, hogy vonjuk le az összegből azt a tíz szkúdót, amivel nekem tartozol, de — hitemre mondom — aztán meggondoltam a dolgot; ha azonban a váltót megújítva, az egészet egy számlára akarjuk tenni...

Efiz megfeszítette az erejét, hogy tagjait megmozdítsa; letépte a fejéről a sapkáját és örült kétségbeesésében elkezdte vele a nő arcát csapkodni.

— Hah! átkozott teremtés!... jaj! hogy a hóhér kötözzön fel!... jaj! hát így jársz te el velünk?...

A kis udvarban nagy zenebona támadt; a galambok a háztetőre repültek, a macskák a falra kapaszkodtak; csak az asszony hallgatott, hogy oda ne csődítse a népet, de lehajolt, hogy az ütések kikerülje és félreugorva, hátrálva, az orsóval védekezett és mikor benn volt a konyhában, az ajtó mögött levő kuckóba futott, megragadott két kezével egy vasrudat és hátát a falnak támasztva, mint Nemezis a buzogánnyal, félelmetesen visszafordult.

Ekkor ő szorította visszafelé az embert, sutogva, fenyegetően mondván:

— Hordd el magad, gyilkos! Takerodj...

Az ember hátrált.

— Hordd el magad! Mit akarsz tőlem? Hát én kereslek fel talán benneteket? Mindnyájan idejöttök hozzám, mikor az éhség vagy a gonosz szenvedélyek hajtanak benneteket. Eljött ide Don Záme, eljöttek a lányai, eljött az unokája. Te is eljöttél, gyilkos! És amikor pénzre van szükségetek, akkor szelidék vagytok, de aztán vadakká váltok, mint az éhes farkas. Hordd el magad...

Efiz az ajtóban volt; a nő nyomon követte.

— Sőt, most már azt is megmondom, hogy mivel így bántok velem, nem várok tovább. Vagy fizettek lejáratkor, szeptemberben, vagy megóvatolom a váltót. És ha hamis az aláírás, becsukatom a fiút. Takarodj!

Efiz eltávozott. De nem ment haza; a néptelen faluban, a napon ment, mendegélt; lába belebotlott az imitt-amott heverő vulkánikus kövekbe és úgy érezte, mintha a hagyomány emlegette földrengés most reggel történt volna meg.

A romok közt kószált; úgy rémlett neki, hogy most kötelessége volna kihúzni az omladékok alól a hullákat, kiásni a földből a kincseket, de így egyedül, gyenge karokkal, nem bírja a munkát; nem is tudja biztosan, hol és hogyan kezdje.

A bazilika előtt haladva el, látta, hogy nyitva van, tehát bement. Nem volt benn mise, csak a sekrestyés felesége takarított; a félhomály csendjében suhogott a söprű, mintha az ősi kastélybeli úrnők vonulnának végig a templomon suhogó, uszályos nehéz brokát-selyem ruhájukban.

Efiz letérdelt szokott helyén, a szószék alatt; fejét az oszlophoz támasztotta és imádkozott. A vér újra keringett ereiben, de forrón és súlyosan, mintha láva volna; a láb egész testét szurdalta;

a finom ezüstporos, rézsútos sugarak, melyek a rongált tetőn át özönlöttek be, a fekete padlózatán levő fehér lyukakként tűntek fel előtte, a képek halvány alakjai mind lenéztek, lehajoltak, el akartak a képtől válni és le akartak esni.

Az oltárképen levő Magdolna előrehatol az ismeretlen nagy világ határára erősített fekete keret széléig s onnan bámul kifelé. A szerelem, a szomorúság, a bánat és a reménység nevet és sír mély szemében és keserű ajkán.

Efiz nézi, nézi s úgy tetszik neki, hogy valami előbbi, régi életre emlékezik s úgy rémlik, hogy Magdolna int neki, hogy közeledjék hozzá, segítse, hogy elszállhasson és kövesse...

Behúnyja a szemét. A feje reszket. Úgy tetszik, hogy vele járkal a folyó mentén; a homokban, a holdfényben; mennek, mendegélnek, óvatos csendesen; odaérnek a híd mellé, az országútra. Odalenn azonban látomása összezavarodik. Volt ott egy szekér, melyen Lia, félig korpazsákok közé rejtőzve, ült. A szekér eltűnt az éjtszakában, de a hídon, a hold alatt, ott maradt Don Záme, holtan, a porban elterülve, egy szőlőszemhez hasonló kékes dagadt folttal a tarkóján. Efiz le-térdepelt a holttest mellé és megrázta. — »Don Záme, gazduram, keljen fel! A lányai várják!«

Don Záme mozdulatlan maradt.

És oly hangosan zokogott, hogy a sekrestyés felesége a söprűvel kezében odament hozzá.

— Efiz, mi bajod? Rosszúl vagy?

Efiz rámeresztette ijedt szemét s úgy rémlett neki, mintha most is Kallinát látná a vasrúddal kezében, amint kiáltja: »Gyilkos!«

— Láz gyötör... jaj, meghalok! Gyónni szeretnék...

— És ezért idejössz ? Épen ide ? Ha most nem gyónhatsz, majd meggyónsz Krisztusnak ! — dörmögte a sekrestyésné gúnyos mosolygással ; de Efiz újra a szószék oszlopának támasztotta homlokát és az oltár felé emelt orcával zavart szokat hebegett ; nagy könnyecseppek folytak végéig az arcán, majd letértek reszketeg álla felé és onnan csöppenként a földre hulltak.

*

Jácint a kunyhó előtt a földre heveredve várta.

Amint meglátta fölfelé jönni és látta, hogy a kezében levő kosár, noha üres, csaknem a földig húzza le az öreget, megértette, hogy *minden kitudódott*. Annál jobb ! Így legalább megszabadulhat a nyomasztó sulynak egy részétől, a legszégyenletesebbtől : a hallgatástól.

— Beszéld el, — szólt, mialatt Efiz, a kosarat le se téve, szokott helyére ült. — Beszéld tovább ! — ismételte hangosabban, mikor amaz elhallgatott. — És most ?

Efiz sóhajtott.

— És most ? A gazdáim kissé megnyugodtak, mert megígértem nekik, hogy elkergetlek. Érted ? Szegények, azt hiszik, hogy a váltókat valóban Don Predu írta alá és én nem mertem nekik az igazat megmondani, mert az aláírások hamisak, mondd meg, hamisak, úgy-e ? Óh, igen, úgy van ? Óh, Jácint, édes lelkem, mit műveltél ! És most ? Elmégy Nuoróba ? Majd dolgozol ? Ki fogod fizetni ?

— Az bizonyos ... de nagy összeg, Efiz ... Mit csináljak ?

De Efiz föléje hajolva, lázasan suttogva szólt :

— Eredj, jó fiú, eredj! Szerettem volna, ha nem kellett volna elmenned, de most én magam mondom, hogy menj el, mert a szabadulásnak nincs más módja. Emlékezzél csak vissza, mit ígértél a multkor este. Azt mondtad: Azt akarom, hogy nénéim jól érezzék magukat, hogy a család újra felvirúljon... Én is ilyes dolgokra gondoltam, mikor az eljöveteledről volt szó. Mennyire csalódtunk! Most ha nem fizetsz, az uzsorás asszony elkótyavetyélteti a kisbirtokot vagy pedig téged a hamisításokért börtönbe dobát; és *ők* kénytelenek lesznek alamizsna-kéregetésből tengődni... Ezt te tetted! Tudom, nem rossz szándékból tetted. Te, aki a multkor este oly sok szép dolgot ígértél, te, jó fiú...

A Jácint válla újra remegni kezdett. Felemelte fejét, hogy Efiz csüggedt tekintetét keresse és kétségbeesetten néztek egymásra.

— Nem rossz szándékkal tettem. Keresni akartam. De hogyan boldogúljon az ember, ebben a faluban? Te megértesz, te, aki magadra maradtál oly... oly... nyomorult állapotban...

— A nagynénéim egy szoldót se fognak fizetni, — folytatta kis vártatva. — Igaz; rajta van az Eszter néném aláírása is; oda kellett tennem, sajátkezűleg, mert... az uzsorás asszony különben nem hitelezett volna. De én kifizetem; meg fogod látni; ha pedig nem, akkor bezárnak. Az se volna baj!

— Bezárnak? De ezt már nem engedem, nem.

— Hát van pénzed, Efiz?

— Ha volna, nem volnék így összetörve. Azokat a váltókat már kiváltottam volna...

— Hát akkor Efiz, mit csináljunk? Mit csináljunk?

— Jó, hallgass ide ! — Elmégy még egyszer az uzsorás asszonyhoz és száz lírát adatsz magadnak, hogy Nuoróba mehess. Ott állást keresel. A fődolog, hogy a mostani életedet megváltoztasd, hogy egyszer már összeszedd magad. Érted ?

De Jácint, aki az utolsó pillanatig bízott a szolga segítségében, nem felelt, nem szólt többé egy szót se. Összekuporodva, mint a beteg állat, hallgatta a száraz levelek közt sercegő sáskák röptét és buta pillantással követte szívárványszínű szárnyaik csapkodását. Kettő a kezére esett ; egymásba voltak fonódva, és zöldek és kemények voltak mint az érc. Az ifjú felriadt. Grizendára gondolt és arra, hogy el kell utaznia és nem látja többé a leányt, mert olyan szegény, hogy még az ilyen szegény sorsban levő teremtésről is le kell mondania. Arcát a fűbe temette, és zokogott sírás nélkül, de válla görcsösen vognaglott.

VIII.

Holdvilágos csütörtök este volt. Az uzsorás asszony a *csütörtöki asszony*-tól, a *Giobianá*-tól való félelmében nem font, mert ez a kísértet épen a csütörtök éjjel fonó asszonyoknak szokott megjelenni és megronthatja őket.

Ehelyett az ajtó előtt levő lépcsőn, az ezüstös és fekete szőlőfüzér alatt üldögélve, imádkozott, és valahányszor körültekintett, úgy rémlett előtte, mintha az indiai fügefa-sövényen itt is, ott is, Efiznek haragtól szikrázó két zöld szemét látná. A szentjánosbogarak csillogtak.

A szentjánosbogarak csillogtak. De ő is hitt a kísértetekben, az éjtszakai lények természetfölötti életében és megőrizte emlékezetében, hogy kislány korában, mikor még szegény volt és koldulni járt vagy rőzsét szedett a kastély romjai alatt és az éhség és malária-láz veszett ebekként üldözték, egyszer, midőn a borotvaélességű kavicson lefelé haladt, épen szemben a violaszínű *Dorgali* hegyek fölött nyugodtan álló, karmazsinvörös nappal, egy úr utólérte és hallgatagon megérintette a vállát. Ruhája a napnak és a hegynek színeiből volt szöve, arca pedig hasonlított Don Pintor Záménak ifjan elhalálozott fiáéhoz.

Kallina rögtön ráismert; a báró volt, azoknak a báróósöknek valamelyike, kik a kastély romjai között és a dombnak egészen a tengerig levezető földalatti folyosóiban szellemek alakjában most is élnek.

— Leány! — így szólt idegenszerű hangon,* — szaladj le a bábaasszonyhoz és mondd meg, hogy kéretem, jöjjön fel ma éjjel a kastélyba, mert feleségem, a báróné, vajúdik. Szaladj és ments meg egy lelket. Titkon járj el és őrizd meg a titkot! Nesze, fogd ezt!

De Kallina reszketett; a vállán levő nagy köteg rőzsét a napnak szemkápráztató karmazsinvörös színével szemben fekete felhőnek látta és így nem nyújthatta ki kezecskéjét s a báró aranyai a földre hullottak.

A férfi eltűnt. Ő, a kislány, ledobta válláról a rőzsét, s mint a morzsát csipegető kis madár, félenken felszedte az aranyakat és fűrgén, ugrálva elrohant. De a bábaasszony, noha látta összeszorított forró kezecskéjében az izzadtságos, meleg aranyakat, arcúl köpdöste a kislányt, hogy az ijedelmet leszedje róla, s aztán nevetve így szólt:

— Eredj haza; lázas vagy és félrebeszélsz; az aranyakat bizonyára csak úgy találtad. A kastély alatt néha-néha találni még. Add ide, majd *gyűmölcsöztetem* részedre.

Kallina odaadta neki; csak egyet tartott meg, amelyik keresztül volt fűrva; azt egy vékony piros szíjra fűzve, a nyakába akasztotta.

— De menjen el! — mondta a bábaasszonynak. — Mentsen meg egy lelket! Maga, hogy a titkot

* *Azaz:* Nem szárd tájszólással, hanem olasz irodalmi köznyelven.
Kőrösi Sándor.

megőrizzem, tettetni magát, mintha nem hinné, amit mondok. Pedig én úgyis megőrzöm.

És ezzel összeesett, elterült a földön, mintha meghalt volna.

Míg csak élt a bábaasszony, mindig makacsul megmaradt amellett, hogy az egész mese a gyermek lázas képzelődésének szüleménye; de nyilvánvaló, csak azért beszélt így, hogy Kallina el ne árulja a titkot.

Az aranyak ezalatt *gyümölcsöztek*: minden évben gyümölcsöztek, sokkal jobban, mint a Don Pintor Predu udvara körül levő zöld meg piros gránátalmafák.

Egy este aztán, immár öregen, újra átélte ezt az örömmel és ijedséggel ható régi jelenetet. Egy fiatal úr toppant be hozzá; ízről-ízre a báró. Jácint volt.

És valahányszor meglátta, mindannyiszor ugyanaz a szédülés fogta el, mely mindig egy előbbi, ősi és földalatti életnek és a kastélybeli bárók zavaros emlékének képében újult fel benne.

Most is épen jön. Termete magas, alakja fekete, arca fehér és leül melléje a küszöbre.

— Kallina néni, — mondja idegenszerű hangon,* — miért beszélte el a szolgának az én ügyemet?

— Ő követelte. Rám támadt és meg akart ölni.

— Megölni? Ily csekélységért? Ej, ez az ember és a néném ily hitványságért oly nagy zajt csapnak, pedig *arra lefelé* vannak emberek, kik milliós adósságokat csinálnak és senki se tud róla!

* Azaz: Nem szárd nyelvjárással, hanem olasz] irodalmi köznyelven.
K. S.

De az öregasszony egy csöppet se törődött vele, hogy mit csinálnak az emberek *arra lefelé*.

— A vasrudat kellett felkapnom, hogy védelmezzem magam. Érti, méltóságod? Az a szolgálúhös vadállat: ne bízzék benne!

Jácint egy darabig mozdulatlanul ült, csak a kezét nézte, melyre egy szőlőág rezgő árnyéka vetődött. De csakhamar föleszmélt.

— Nem bízom majd benne. Sőt el akarok utazni. Nem élhetek itt tovább... Sőt, kereset után nézek: negyven nap múltán mindent visszafizetek, az utolsó fillérig. De most még az utazásra kell pénzt adnia. Új váltót adok.

— Ki írja alá?

— Én! — mondta elszántan. — Én! Bízzék bennem! Mentsen meg egy lelket. Nosza, gyorsan! És őrizze meg a titkot!

Csendesen megérintette a vállát, mint a báró, és az asszony felállt és a ládájából kivette a pénzt: két darab ötvenlírás bankjegyet, melyeket végigtapogatott és a holdvilágnál figyelmesen megnézett. De meggondolva, hogy a Jácint utazására ötven líra is elég, az egyiket visszatette a ládába. A magasan álló hold a kis ablakon át ezüstszalagot bocsátott le a ládára és a Kallina pergamenszerű mellére; a kivágott ing fölött a nyakán látható volt a megfeketedett vékony szíjra fűzött aranypénz.

*

Jácint nem volt megelégedve. Mi ez a kis bankjegy a kontinens nagy urainak kincseihez képest? Midőn azonban az uzsorás asszony azt mondta, hogy nem kell a váltó, megértette, hogy az asszony alamizsnát adott neki és valami elviselhetetlen aggodalom fogta el szívét; úgy érezte,

mintha most is a révkapitány előszobájában mozdulatlanul ülve várakoznék. Felállt és azt mondta :

— Hát akkor legkésőbb holnap visszaadom.

És elment a Milóhihoz, tudtára adni, hogy másnap elutazik.

A nyitott ajtón át a holdtól és a szőlőlugas árnyékától itt is fehér és fekete volt az udvar; a parasztos támlásszéken királynőként trónoló anyós nem font a *Giobiana* iránt való tiszteletből, hanem hideglelős leányával és a fal mentén guggoló sápadt cselédekkel tereferélt.

— Vőm éppen előbb ment el hazúlról; bizonyosan Don Predunál van, — mondta Jácintnak. — És méltóságod nagynénjei jól érzik magukat? Adja át szíves üdvözlétemet és mondja meg, hogy szépen köszönöm a bátyámnak, a plébánosnak, küldött ajándékot.

— A fekete szilvát! — mondta a torkos cselédegyike. — De Natólia — csak a fejét, hogy meg ne sántúljon! — alattomban mind megette.

— Ha ad még belőle, Jáci úrfi, — mondta Natólia kihívó hangon, — elmegyek magával a telekre.

— Csak gyere! — felelte Jácint, de hangja szomorú, vontatott volt; és noha az öreg háziasszony odaszólt a lánynak, hogy:

— Mindenki a maga fajtájabeliekkal járjon, Natólia! — mikor már kinn volt az utcán, hallotta, hogy odabenn az asszony nép róla és Grizen-dáról beszélgetve vihog.

Úgy van, úgy! el kell utazni, szerencsét próbálni!

Hogy ne kelljen jegyesének háza előtt elhaladnia, egy szűk közbe fordúlt be, onnan egy másikba, végül egy térre, melyen egy pízai templom romja állott.

Köröskörül a kutyatej illatozott, a torony romja fölött a kékes hold úgy fénylett, mint a gyászkandeláber tetején lobogó láng és úgy rémlett, mintha a világnak ebben a kihalt zugában többé sohase virradna meg. De a tér mögött gránátalma-fák és pálmák közt hirtelen ott fehérlett egy kapukkal és boltívekkel, kőerkélyekkel, félholdalakú ablakokkal ékes mórstílű ház, a Don Predu háza.

A nagy udvaron áthaladva, hol nádból készült széles cserények csillogtak a holdvilágban, melyeken hüvelyes vetemények aszalódtak, Jácint rögtön megpillantotta nagybátyjának természetes alakját s az ösztövére Milóit. Az oszlopos előcsarnok aranyozott keretében, az asztalra könyökölve, mozdulatlanul ültek és ittak és úgy látszott, hogy mindketten, a kövér is, meg a sovány is, örültek az életnek.

— Igyál! igyál! — mondták mindketten, egyszerre nyújtván oda Jácintnak a borukat; de ő eltolta magától a két poharat.

— Rosszúl vagy, hogy nem iszol?

— Igen, rosszúl vagyok.

De nem mondta meg, mi baja, hisz ezek úgyse értették volna meg.

— Noémi nénéd elnászpágolt?

— Grizenda nem adott elég csókot? Hogy a kakas csípje meg! — mondta a Milói.

— Hú! — Jácint a nagy melegtől fújva leült s az asztalra könyökölve, fejét két keze közé fogta; s minthogy a válla remegett, Don Predu ránézett s könnyedén elhalaványodott; és az a rángatódzó váll, úgy látszik, annyira bántotta, hogy felállt és a fiú vállára téve kezét, így szólt:

— Gyerünk! Sétáljunk egyet arra, ahol levegő jár.

Elindultak, hogy hűvös szellőt keressenek. Lép-
teik úgy döngtek a nagy csendben, mintha éjjeli
őrjárat róná az utcát. Bejárták a szabadba vezető
utakat és Jácintot is magával ragadta társának
kesernyés vidámsága.

— Ne menjünk színházba, Péter bátyám? A
kontinens városaiban ilyenkor kezdődik az élet
és a multság. A színházak előtt úgy halad a ko-
csisor, mint valami fekete folyó. Azután ölbeli
ebecskét vezető úrinők sétálnak...

A Milói hahotázni kezdett, elannyira, hogy
csuklás jött rá. Don Predu tartózkodóbb volt, de
az ő mosolygása, ha ránézett az ember, olyan
metsző volt, mint az éles kés.

— Hát menj vissza oda, közéjük! És vezesd
pórázon Grizendát, hogy ölbeli ebecskéd is le-
gyen.

— Hű! De buták vagytok, ti falusiak!

— De nem annyira, mint ti városiak.

Jácint kissé hallgatott, azután újra megszó-
lalt:

— Miért mond butának? Mert jó szívem van?
Mert kellemesen szeretném tölteni ifjúságomat?
Hát ti, mit csináltok? Élet a tiétek? Milyen a te
életed? Még beteg feleségedet se szívelheted. És
maga, Péter bátyám? Milyen a maga élete? Ha-
lomba gyűjteni a pénzt, mint a babot a cserényre,
hogy aztán a disznóknak lehessen adni? Nem sze-
ret maga senkit a világon, még önmagát se.

A két jó barát mosolyogva lökdösődött.

— Ma éjjel valóban beteg vagy: az erszényed
beteg.

— Az én erszényem teltebb, mint a tietek!
Térjünk be a kocsmába és meglátjátok, —
mondta, az árnyékban is elpirulva.

— Nem akartál velünk inni! Most még akkor se fogadnám el a borodat, ha itt halnál meg a szemem előtt.

Mindazonáltal végül mégis betértek az ürességtől kongó kocsmába; csak két ember kártyáztott csendesen, egy harmadik pedig hol az egyiknek, hol a másiknak a kártyájába nézett, de Don Predunak intésére eljött onnan és négyesben egy másik asztal mellé telepedtek.

A kocsmáros, egy kistermetű paraszt, ki térdig érő, nyitott felső kabátjában és keleties szabású alsó nadrágjában olyan volt, mint valami bibliai zsidó, levantei korsóban hozta a bort és egy fekete vasból való olajlámpával együtt az asztal közepére helyezte. A Milói, fejét jobbra hajlítva, hol egyik, hol másik társára nézve, gondolatokba merülve keverte a kártyát.

— Mennyi a tét?

— Ötven líra, — felelte Jácint.

Kivette az uzsorás asszony bankjegyét.

Vesztett.

A fekete olajlámpa hegyén a mozdulatlan, kékes lángocska olyan volt, mint a torony romjai fölött virrasztó hold.

IX.

Egy júliusi estén Noémi szokott helyén ült és varrogatott. A szürkés-kék ég a nappali nagy hőség után hamvasszínű volt; mintha valami nagy tűz, melynek utolsó lángjai épen kialvófélben voltak a nyugati szemhatáron, hamuval hintette volna be. A teljes virágzásban álló indiai füge arannyal szórta be a kertekre boruló egyhangú szürke színt és amott lejjebb, a romokban heverő templom tornya mögött Don Predu gránátalmafái olyanok voltak, mintha vérfoltok volnának rajtuk.

Noémi ezt a szürke, ezt a piros színt mind magában érezte. Tavasszal, évek óta rendszeresen jelentkező belső nyugtalansága most nem szűnt meg a nyár beköszöntével, sőt az egyedüllét után való heves vágy napról-napra mindinkább arra készítette, hogy mások elől elrejtőzzék, hogy aztán mint az a beteg, ki gyógyulást már nem remél, mindjobban átadhassa magát epekedő érzetének.

Most egész nap egyedül volt. Donna Eszter és Donna Ruth a plébános kérésére egy ünnepség rendezésében vettek részt mint a bizottság tagjai; Jácint Olienában volt, bort venni a Milói számára. Igen, ennyire jutott; szolgai munkát kell végeznie

olyan ember mellett, ki házaló kereskedőként került a vidékre. Noémi megvetette Jácintot; nem szólt hozzá; de ha egyedül volt, mindig csak őt látta lelki szemeivel; látta, amint föléje hajol, arcát ecettel és könnyeivel áztatja és hallja remegő szavát, amint mondja: — »Noémi nénikém, miért? édes Noémi nénikém, miért?« — és ez a hamvas nyári égboltozat is csak az ő szomorú, égő szemét juttatja eszébe.

Most is érzi ajkain az ifjú könnyeinek ízét: a szomorúságnak s az emberi gyarlóságnak íze az. A valódi Jácint ellen, az unatkozó, a célját tévesztett, a csüggeteg ember ellen hiábavaló volt minden küzdelem, mert olyan hatással volt környezetére, mint a kőszikla, melynek azért kellett a hegytetőről lezuhanni, hogy a házat széjjelzúzza; de ennek a Jácintnak a képe ilyenkor eltűnt, hogy helyet adjon a jó, a töredelmes, a bús ifjú képének.

Ezt a képet, igen, szereti Noémi; és néha annyira elevenen és valóságosan érzi maga mellett, hogy elpirúl és sírásba tör ki, mint ha valamely, az udvarba titkon beférkőzött szerelmes férfi valóban rátámadt volna.

A lelke ilyenkor szenvedélytől remeg; viharos vágyak szállják meg s elsöprik bús gondolatait, mint ahogy a szél a határon átvonulva, lesodorja a fákról a hervadt leveleket.

Úgy képzei, hogy ájulásba esett mint akkor, s hogy a saját könnyei a Jácintéi; és úgy szürcsöli a nem adott és nem kapott csókok özönétől remegő, epedő ajkaival ezeket a könnyeket, mint valamely fanyar gyümölcsnek a levét. Jácint fiataisága, hő vágya és fájdalma benne teljesen átalakul; elfelejti életkorát, külső megjelenését, lényegét. Úgy rémlik neki, mintha sűrű erdőben

kristálytisza víz alatt kitárt karokkal feküdnék és látná, hogy valaki lehajol és ép az ő szája fölött issza, issza a vizet; Jácint az, de egyúttal ő is, a valóságos, a szerelem után epedő Noémi; valami rejtelmes szellem az, akit oly olthatatlan szomjúság gyötör, hogy kiszí minden vizet a forrásból és minden életet az ajkáról s azután lefekszik a sűrű erdőben a forrás üregébe és vele együtt egy egységes lényé változik.

*

A kapun kalapácsütés döng; ez magához téríti. Odamegy ajtót nyitni; azt hitte, hogy testvérei, vagy talán maga Jácint lesz, akinek jelenlététől nem félt, mert éppen a jelenléte volt a legjobb szer a varázslat eloszlatására; pedig Pottói néni volt, s amint megpillantotta, hirtelen ösztönszerűleg visszataszította. Az ajtót is be akarta zárni, de az öregasszony kívülről nekifeszülve, nem engedte.

— El akar kergetni, mint a pókot, Donna Noé? Nem azért jövök, hogy bántsam.

Noémi a varrására függesztve szemét, hidegen és ingerülten hátrább lépett.

— Mit akar?

— Beszélni szeretnék méltóságoddal, de higgadtan, mint keresztény a kereszténnyel, — mondta az öregasszony, aki elsült nyakán a kalárist igazgatta és reszketve állt ott, soványan és bánatosan, mint a csontváz.

— Donna Noémi, nézzen rám! Ne süsse le szemét! Azért jöttem, hogy segítséget kérjek.

— Tőlem?

— Úgy van, méltóságodtól. Három hónapja már, hogy méltóságotok nem engedik meg, hogy ide betegyem a lábam. Igazuk van. De az éjjel

Donna Mária Krisztinával álmodtam; épúgy láttam az ágyam mellett, mint akkor, mikor az utolsó kenetet vettem fel. Szép volt Donna Mária Krisztina, fehér kendő volt rajta, olyan, mint a liliomvirág. »Eredj Noémihoz, — mondá — megládd, Noémi megsegít!« Ezek a tulajdon szavai, amiket mondott.

Noémi, mozdulatlanul állva a kapu mellett, az ég vörös színét visszaverő vásznára hajolva, még varrni próbált.

— Nos, hát mit kíván?

— Megmondom. Méltóságod mindent tud. A gyerekek szeretik egymást. Én azt mondtam: ha szeretik egymást, mire való akadályt gördíteni eléjük? És mi, fiatal korunkban, nem voltunk szerelmesek? De az idő múlik, méltóságos kisasszony; és a fiú különösen kezd viselkedni. Az én Grizendám olyan már, mint a cérnaszál. Don Jácint azt kívánja, hogy a leány ne lépjen ki a hajlékból, ne menjen dolgozni és ha meglátja, hogy Grizenda az ajtóban áll vagy ül, beküldi a szobába és ha a leány panaszkodik, azt feleli: »Temiattad lettem nénéimnek, különösen Noémi nénikémnek sírásójává!« Nem szól egyebet, mert jónevelésű és jószívű, de ez a pár szó olyan, mint a zajtalanul ölő mérég.

Nagyot sóhajtott és a Noémi kötényének alját kezébe vévén, fekete újjaival elkezdte a csücskénél fogva sodorgatni.

— Donna Noémi, méltóságos kisasszonyom, maga az édesanyja szívét örökölte. Magának elmondhatom. Mikor engem boldogult férjem megintett: »Ha még egyszer ránézel Don Záméra, az ösztökével szúrom ki a szemed« — én behúnytam a szemem és Don Zámé attól a pillanattól kezdve

rám nézve meg volt halva. De Grizenda nem ilyen: ő nem bírja behúnyni a szemét.

Noémi, akarata ellenére, nagy felindulást érzett. Az öregasszony, ki gyermek módjára sodorgatta a köténye csücskét, nagyon kínoztta.

— Magára vessen! — mondta komoran. — Öregasszony létére tudhatta volna, hogy szokott az ilyen dolog végződni.

— Tudjuk, tudjuk, méltóságos kisasszonyom . . és mégse tudunk semmit. Az embernek sohase öreg a szíve.

— Ez igaz, — felelte Noémi, de úgy látszik, akarata ellenére csúszott ki a helybenhagyás a száján, mert rögtön összeráncolta szemöldökét és hideg, gúnyos tekintettel merően ránézett az öregasszonyra.

— Nohát, mit kíván tőlem?

— Hogy beszéljen Don Jácinttal; igen, és mondja meg neki: hagyjon békét Grizendának vagy vegye el.

— Hogy én mondjam ezt neki? Miért épen én? — kérdezte Noémi és minthogy a másik, felelés nélkül, viszont őreá szögezte a tekintetét, kínos érzés férközött a szívébe; úgy rémlett neki, hogy az öregasszony *tudja*. Lesütötte szemét és érdesen és hidegen folytatta: — Én nem mondok neki semmit se! Vesse emlékezetébe: Maga tudta, ki az a fiatalember és maga rossz nagyanya volt, midőn megengedte, hogy Grizenda olyan emberre hallgasson, aki nem hozzávaló.

— Miért ne volna hozzávaló? Szabad férfi mindig hozzáillő párja a szabad nőnek; csak a szerelem ne hiányozzék. És méltóságod, igenis, megteszi majd irgalmasságból, hogy beszél vele. Nem kenyeret kérek; több az, mint a kenyér; egy nőnek lelki üdvössége. És a fiú hallgat majd a

szavára, mert jó és mindig azt hajtja : »Csak azt sajnálom, hogy Noémi nénikém annyit szenvedniattam...« Bizalmasan megmondhatom : mindig a méltóságos kisasszonyról beszél, nagyon szereti. Grizenda szinte féltékeny méltóságodra.

Noémi erre elkezdett nevetni, de térde remegett és szívében a napnyugtának fénylő szépségét érezte ; aranyszigetekkel teleszórt, délibábos hátterű, fénytenger volt az. Soha életében egy szikráját se érezte még ennek a mánornak.

Egy szikra és az egész világ képe megváltozott. Az öregasszony csak nézte és üveges szemében a fortélyosság úgy csillogott, mint aszott nyakán a fiatalos nyakék.

— Hát, Donna Noémi, mivel bocsát el? Kissé megnyugodva mehetek haza? Igen, valóban, segíteni fog?

— Csak menjen, — felelt Noémi, megváltozott hangon. De az öregasszony nem indult el, hanem alázatos hálálkodásba fogott.

— A mi nyomorúságos kunyhónk mindig a méltóságotok fényes háza mellett állott, mint a cseléd az úriasszony mellett. A mi ellenségeskedésünk nem lehetett tartós ! Az én kis unokám, Zuannantóni mindig sír, valahányszor hazajön a kertből ; sír és azt mondja : »Miért kergettek el a méltóságos kisasszonyok?« És fogja a harmonikáját és itt játszik a kertfal mögött. Azt mondja, hogy Donna Noéminak ad éjjeli zenét. Hallotta talán, méltóságos kisasszonyom? De most már minden rendbe jön.

— Reméljük : minden rendbe jön, — mondta Noémi, de ő maga se tudta, milyen lesz az a rend. Hirtelen nagy szeretetet érzett mindenki iránt. — Mondja meg Zuannantóninak, jöjjön el ma este. Majd adok neki piros körtét. §

Az öregasszony megragadta a kezét, megcsókolta és sírva távozott. Noémi visszaült a helyére. A keleten színevesztett ég a hegy fölött lángolt még, mintha a napnak minden ragyogása ott fönn gyúlt volna össze. Mindenáron varrni akart még, de nem látta már sem a vásznat, sem a tűt: csak azt a nagy fényességet, azt a határtalan, mély, végtelen délibábot látta. Úgy tetszett neki, hogy hallja a kisfiú éjjeli zenéjét: az esthajnal izzó levegőjén szerelmes versek vonultak át. Újra ott látta magát a pap durván ácsolt kilátóján, odalenn a Bajgyógyító temploma mellett; az udvaron lobogott a tűz, javában pezsgett az ünnep. Egyszerre csak ő is lement és beállt a táncoló nők lánckörébe; ő is résztvett a mulatságban: ő volt mindannyi között a legvígabb; olyan volt, mint Grizenda és Natólia és szívében az ott mulató nők összességének heve, szelídsége és szenvedélye égett. Jácint a kezét szorongatta és köröskörül, az udvarban s az egész világon ünnep volt, az ő kedvükért...

*

De lassan-lassan felocsúdott. Úgy tetszett, hogy a tűz kialudt és a vér nem lüktet már oly hevesen az ereiben. Szégyelte álmait. Eszébe jutott, mit ígért az öregnek: »Minden rendbe jön!« Ekkor elkezdte az unokaöccshöz intézendő szokat keresgélni, hogy térjen jó útra és vegye el Grizendát. Aztán éljenek boldogul! Úgy szerette most mindkettőjüket! a nőt is, mert szerelmével a férfiúnak egyik részévé vált. Éljenek boldogul szegénységükben és szerelmükben, az ígért földje felé való utazásukban! Szerette őket, mert úgy érezte, hogy köztük van, részese az énjüknek; része a

férfiúnak szerelme révén, része a nőnek fájdalma miatt. Áldást mond rájuk, mint valami éltes anya, de képzeletében ott van közöttük, a rejtelmes életen át, mint Jézus az egyiptomi futás alkalmával a szülei körében . . .

És mint a kisgyermek, vagy mint az öregember-sírva fakadt, de nem tudta, miért ; — talán fájdalom miatt? de hisz ez öröm ! vagy talán öröm következtében? de hisz ez fájdalom !

*

De ismét kopogtattak. Noémi a varrásával letörülte könnyeit és kaput nyitott. Egy ember lépett be.

A kézbesítő volt ; polgári ruhába öltözött, sovány ember, az egy hét óta borotvát nem látott szakálltól fekete arccal. Kezében kétrét hajtott hosszú papiros volt. Levette tar koponyájáról zöldes, kemény kalapját, ránézett Noémira és tétovázott, hogy beszélhet-e.

— Donna Eszter nincs itthon?

— Nincs.

— Át kellene . . . át kellene ezt adnom. De önnek is átadhatom, — tette hozzá hirtelen és az ív aljára ceruzával néhány sort írt s amit leírt, azt hangosan silabizálva mindjárt el is mondta : »Át-a-da-tott — átadatott — test-vé-ré-nek — testvérének, nemes Pintor No-é-mi — Noémi úrnőnek ke-ze-i-be — kezeibe.«

Noémi, belsejében remegve, ridegen nézte. Száz kérdés tolt át ajkára, de nem akart ez előtt az ember előtt, kitől a faluban mindenki félt s kit mindenki megvetett, kíváncsinak és gyengének látszani.

A kézbesítő kissé tétovázott még, hogy átadja-e a papírost, végre is elhatározta magát, átadta s aztán gyorsan távozott.

Noémi, a varrását karján tartva, a szeretettől még könnyes szemmel, olvasni kezdte :

»Ő Felsége, a Király nevében...« Valami rejtelmes és szörnyű állhatott a papíroson ; úgy látszik, valami gonosz hatalom küldte.

Lassankint, amint olvasta és megértette, Noémi azt hitte, hogy álmodik. Leült és figyelmesebben végigolvasta. Karta Katalin, foglalkozására nézve háztartásbeli, nemes Pintor Esztertől, a jelen óvatolás tudomásúlvételétől számított öt nap alatt kettőezerhétszáz líra visszafizetését követeli, beleértve a fentemlített nemes Pintor Eszter által aláírt váltó költségét is.

Eleinte Noémi is azt hitte, amit Efiz, hogy Eszter valami meggondolatlan cselekedetre ragadtatta magát. Homlokán pirosság futott végig ; valamint a láng, mely hirtelen felvillan és aztán a sötét éjtszaka messzeségében rögtön kialszik, úgy támadt fel lelke mélyéből az a gondolat, hogy néhány pillanattal előbb ő is bizonyára képes lett volna Jácintért bármi örültséget elkövetni. Azután csendesség, sötétség. Ő, igen, néhány pillanattal ezelőtt ; de Eszter? *Lehetetlen*, hogy Eszter is átélte volna az ő örültségét, *lehetetlen*, hogy Eszter annak a kalandornak kedvéért tönkre akarná tenni az egész családot.

Ekkor a tiszta valóság oly vakítóan villant fel agyában, hogy — mintha valami testi bántalom érte volna — felugrott és megbotolva, bukácsolva fel és alá kezdett rohanni.

Igy találták testvérei.

Donna Eszter, a kendőből kidugva egyik újját,

kezébe vette az írást, Donna Ruth pedig, mivel már sötét volt, meggyújtotta az olajlámpást.

Mind a hárman leültek a padra és Noémi, visszanyervén nyugalma és határozottságát, hangosan felolvasta az aktát. Az ív papiros felé előrehajló testvérek arca az aggodalom izzadságától csillogott. De Noémi fölemelte szemét és szólt :

— Ha te, Eszter, semmit sem írtál alá, akkor nem is kell fizetnünk semmit sem. Ez világos, hát mire való ez a kétségbeesés?

— Börtönbe vetik.

Annál rosszabb reá nézve !

— Noémi, te beszélsz így? Ki tudná felebarátját börtönbe csukatni?

— Hát mit akarsz csinálni?

— Fizetni.

— És aztán kéregetni menni? alamizsnából élni?

— Jézus is kért alamizsnát.

— De Jézus büntet is ; megbünteti a vétkezőket, a csalókat, hamisítókat . . .

— A másvilágon, Noémi !

Mialatt testvérei vitakoztak, Donna Ruth hallgatott ; de arcán és homlokán verejték gyöngyözött ; nekidőlt a pad támlájának ; két keze, mintha elhalt volna, kétoldalt lelógott. Életében először fogta el valami különös érzés ; hogy mozogni kellene, *valamit* kellene tenni, hogy a családon segítsen.

— Ej, különben is, — mondta Donna Eszter felállva és vállkendőjét mellén keresztbe hajtva — türelmeseknek és okosoknak kell lennünk. Elmegyek Kallinához és megkérem, hogy legyen türelemmel.

— Te, édes néném ? Te, az uzsorás asszony házába ? Te, nemes Pintor Eszter ?

Noémi a vállkendő végénél fogva visszahúzta testvérét, de Donna Eszter, noha türelmet és okosságot prédikált, ez egyszer mégis kifakadt.

— Nemes Eszter, fittyfenét! A szükség, kedves húgom, mindenkit egyenlővé gyúr.

És elment.

Ekkor Noémit ismét a megalázottság és harag rohama szállta meg. Lelkében az Efiz alakja lépett elébe, mint olyané, ki arra teremtdőtt, hogy áldozati bárányúl szolgáljon. Kifutott az udvarra és kiállt a kapuba, arra várva, hogy ha valaki arra halad, megkéri, menjen ki a telekre a szolgálért.

— Ő, ő az oka mindennek! Ő ígérte, hogy ügyel majd Jácintra és megvéd bennünket ellene...

Senki se tévedt arra. Minden csendes volt és benn a házban Donna Ruth úgy ült a támlás-széken, mintha meghalt volna. Noémi sohse felejtette el ennek a várakozásnak perceit, ezt a kései estszürkületet, mely úgy tűnt fel neki, mintha élete utolsó estszürkülete volna. A küszöb töredezett kövein állva, előrehajolt; úgy érezte, hogy valami rejtelmes lényt vár, ki szabadítójuk és megbosszulójuk lesz egy személyben.

Valaki járt az utcán; kissé lassú, kissé nehézkes léptekkel; lenn, az útca aljában feltűnt valaki; jött fölfelé, alakja a szemhatár szintelen háttérén mind jobban nőtt, végül óriásivá domborodott. Fekete volt, de a mellén, a szíve táján valami tűzfónál csillogott.

Már Noémi elé ért és észrevéve felindúltságát, megállt. A leány nyitott tenyerét erősen a falnak támasztotta, hogy el ne essék; mert a vágyakozás és a rémület oly heves csatát vívtak benne, hogy egészen megzavarodott. Hogy épen ennek az embernek a segítségéhez kelljen folyamodnia!

De a férfi megkérdezte :

— Noémi, mi baj?

A leány érezte, mint enged fel a szíve, hogy segítséget kérjen.

— Predu, egy szívességre kérlek. Keress valakit, akit ki lehetne szalajtani Efizért a telekre.

— Elmegyek én magam, Noémi.

— Te? te? te ... nem ...

— Miért ne? — harsogta Predu. — Talán félsz, hogy ellopom a dinnyéteket?

Noémi öntudatlanul folytatta a dadogást :

— Te nem ... te nem ... te nem ...

Dön Predu kitalálta, miféle dráma zajlik le odabenn.

Nem tudta miért, de egy idő óta, attól az estétől fogva, hogy a gyümölcsös kosarat elhozta, vagy attól az estétől kezdve, mikor Jácint azt mondta neki : »Te rakásra gyűjtöd a pénzt, úgy mint a babot, hogy aztán a disznóknak add !« — valami ürességet, valami különös rosszullétet érzett ott belül, mintha a jövevénytől ő is megkapta volna a betegséget és azóta valahányszor unokatestvéreire gondolt, mindig valami szokatlan sajnálkozás bántotta a szívét. Láta, hogy Noémi reszket, tehát ő is odatámasztotta tenyerét a falhoz, egészen a leány keze mellé. Arcuk csaknem összeért ; a Predué férfiszagú : izzadság, lesült arcbőr, dohány és bor érzett rajta ; a Noémié illatos : a naptól elzárt szoba, a levendula szaga s a könnyek adták meg jellegét.

— Noémi, — szólt nyersen és félénken, miközben kalapját levette, meg újra feltette — ha szükségetek van rám, mondjátok meg. Mi történt?

Noémi nem felelt ; nem bírt felelni.

— Mi történt? — ismételte hangosan.

— Tönkre vagyunk téve, Predu... — mondta Noémi végtére, szinte akarata ellenére. — Meghaltunk. Jácint Eszter aláírását hamisította... S az uzsorásnő megóvatolta a váltót...

— Hah, az akasztanivaló! — kiáltotta Don Predu, öklével a falra ütve.

Noémi megijedt ettől a kiáltástól; a tisztesség megóvásának kötelessége magához térítette. Megijedt, hogy a szomszédok mind kiszaladnak a kapuba és megtudják a nyomorúságukat.

— Jer be, Predu! mindent elbeszélék.

És Predu belépett a házba, melynek küszöbét húsz év óta nem lépte át.

Az olajlámpás az ősrégi padon égett. Donna Ruth még mindig mozdulatlanul, hátradőlve ült; feje a pad támláján nyugodott, két keze jobbról-balról lelógott, az ujjak bütykei a pad ülődeszkáját érintették. Arcának egyik felét a lámpás megvilágította: viaszszínű volt; másik fele árnyékban: fekete volt. A félig lehúnyt szemek még mindig fölfelé néztek, kancsalul, mintha nagyon erőlködnének, hogy egy, de csakis egy távoli pontot jó erősen megnézzenek.

Don Predu, mihelyt megpillantotta, összerezett, megtorpant. Ebből a mozdulatból Noémi megértette a valóságot. Ijedten Predura nézett, azután testvérére pillantott és odafutott, hogy meg-
rázza.

— Ruth, Ruth? — kiáltotta suttogva; föléje hajolt és két vállánál fogva megragadta.

Donna Ruth feje hátraesett; előbb erre, aztán arra; azután úgy látszott, hogy egész teste előre dől és lehajlik, hogy hallgassa a szavát a földnek, aki őt magához szólította.

A Zuannantóni harmonikájának panasza úgy jutott el a Noémi fájdalma zűrzavarának mélyére, mint valami távoli fénysugár. A gyerek ének-szóval kísérte a zenéjét és kimondhatatlan mélabúval telt szomorú hangja az éjtszakát szelídséggel és fényességgel töltötte meg. Noémi, még mindig a pad mellett térdelve, melyen Donna Ruth holtteste volt kinyújtóztatva, fölemelte arcát és körül-nézett. Egyedül volt. Don Predu elszaladt, hogy hazahívja Donna Esztert. Noéminak most eszébe jutottak a Pottoi néni szavai : »Zuannantóni eljön majd, hogy éjjeli zenét adjon« s erre fájdalom üvöltése tört ki szederjes ajkain : kiabálása, nyöszörgése, jajgatása belevegyült a harmonika hangjába s a fiú énekébe, mint ahogy az erdőben elhagyottan kínlódó sebesültnek hörgése egybevegyül a fülemüle csattogásával.

Egyszerre azonban minden elhallgatott ; majd léptek, emberi hangok hallatszottak. Az udvar megtelt emberekkel : Noémi megpillantotta maga mellett a halványarcú gyermeket, amint tágra nyílt szemekkel a harmonikáját mellére szorította, mintha valami támadás ellen védekeznék és fülébe súgta :

— Szaladj ki a telekre ! hívd ide Efízt !

X.

Donna Ruth elköltözött és ismét kísértetek és csend vették körül a házat.

Efiz a lépcsőfokon ült, kezében jázminvirágot tartott, fejét a falhoz támasztotta és valami határozatlan félelemérzettel várta, hogy Jácint visszatérjen.

Jácint nem jött. Bizonyára megtudta a szerencsétlenséget és nem akaródzott neki hazajönni. Vajjon hol van? Még mindig Oliénában, vagy talán Nuoróban, vagy még távolabb?

Efiz megpróbálta gondolatait, emlékeit, a rémület ama három napjának benyomásait összeszedni. Képzelete visszatér a borzalmas estnek részleteire. Ott ül a kunyhója előtt és hallgatja a telek lábujában levő égerfák közt éneklő fülemüléket; ez az éjtszakát hűsítően végighullámzó harmónia-özön olyan volt, mint a folyó hangja és olyan zengő és szívettépő volt, hogy még az éji szellemek is meglapultak a domb szegélyén és mozdulatlanul fülelve hallgatták. Efiz úgy érzi, hogy szélroham viszi magával akkori emlékeibe és reményeibe. Jácintot várta; reménykedése világában Jácint meg is érkezett mindenféle mesebeli újsággal: hogy állást kapott, adott szavá-

hoz híven öreg nénjeinek vigasza akar lenni. És Don Predu megkérte a Noémi kezét...

De Jácint helyett Zuannantóni érkezett; valami feketéllett a mellén; talán egy döglött saskeselyű. Ettől a pillanattól kezdve Efiz úgy képzei, hogy valami őrzöngő láz rohama jött rá. Mily lidércnyomás! Éjtszaka a fehérítő széles út, a harmonika hangja, mely a dombról szállt alá és elhallgattatta a fülemüléket! Minden kobold és szörnyeteg megmozdult és táncoltak az árnyékban, őt kergették és körbe-körbe fogták.

És íme, most megint várnia kell; de Jácint szörnyetegképet ölt, mintha az éjjeli kísértetek rejtelmes birodalmukba hurcolták volna és onnan rettenetesen eléktelenítve térne vissza.

Jobb volna, ha sohse térne vissza.

A konyhából kétes világosság szűrődik ki és megvilágítja az udvarnak egy részét. Valami félénk zaj hallik belülről; Noémi és Donna Eszter mozgolódnak odabenn, de — úgy látszik — ők is félnek; félnek, hogy észrevéttetik, hogy élnek.

De valaki bejött a kapun és mindhárman, a nők és a szolga felugrottak, mintha halálos álmából ébrednének.

Pottoi néni volt, aki azért jött, hogy Jácint felől tudakozódjék; úgy lépked, mint a kísértet, de valakit künn kellett hagynia, mert gyakran hátrafordítja fejét. A nők felindultan bementek a házba.

— Öt nap óta távol van a fiú és senki se tudja, hová lett. Mondd meg, édes lelkem, Efiz: hol van?

— Hogy mondjam meg, ha magam se tudom?

— Mondd meg, mondd meg! — erősködött Pottoi néni s előre hajolt Efiz fölé és nyakékét fogdosta, mintha le akarná venni, hogy neki-

adja. — Kiutasítottátok? Donna Noémi utasította ki?... Mondd meg! Te tudod. Az én Grizendám belehal...

Mindjobban meghajolt és fekete arcéle fölött, úgy, mint néha a hegység fölött, Efiz csillagot látott ragyogni.

— Mit adjak neked, édes lelkem?

— Semmit, Pottoi néni, — felelte hangosan. — Isten engem, nem tudom. De mihelyt itt lesz, értesítem...

— Te jó vagy, Efiz. Isten majd megjutalmaz érte. Gyere ki a kapu elé!... Vigasztald meg azt a leányt...

Megragadta kezénél fogva és kivezette. Grizenda a falhoz támaszkodva sírt, mintha börtön mellett keseregne, mely egész boldogságát magában rejtí és neki nem volna szabad oda belépnie.

— Nohát, mi bajod? Majd megjön, bizonyosan!

— Hallod, édes szívem? — mondta az öregasszony s elhúzta a leányt a faltól. — Majd megjön. Nem ment el örökre, nem.

— Úgy van, jó lány, majd hazajön!

Grizenda megfogta az Efiz kezét és zokogva megcsókolta. A leánynak könnyekkel áztatott ajkát úgy érezte Efiz az újjain, mint a harmatos virág lenyomatát; és összerezzen, mert tisztán látta, hogy a három nap óta ránehezedő lidércnyomás megszűnt, széjjelfoszlott.

— Hazajön, — ismételte Efiz hangosan. — És minden rendben lesz megint. Most már megjön az esze, egészen megváltozik, boldogok lesztek és minden rendben lesz...

A két nő megvigasztaltan távozott. Efiz visszament a házba; ott egy húsból és vérből való, szilárd, fekete kísértet állt elébe Noémi képében.

— Efiz, hallottam! Efiz, ne gondold, hogy minket is halálba kergethetsz. Jácintnak nem szabad ebbe a házba többé visszatérnie.

Efiznek még mindig kezében volt a jázmin; a virág reszketett a sötétben, mintha fájdalom érte volna.

— Halálba kergetni? ... én? Miért?

— Efiz, én mindent hallottam! — ismételte vontatott hangon; de alakja hirtelen felpattant, a kísértet magasra, óriásira nőtt. Efiz úgy érezte maga fölött, mintha tigris támadt volna rá.

— Efiz, megértetted? Annak az embernek nem szabad többé ide belépnie, még a faluba se! Te, te vagy az oka mindennek. Te hoztad ide, te mondtad, hogy majd megvédesz bennünket ellene ... Te ...

A szolga levette süvegét, mint a bűnbánó ember.

— Donna Noémi, bocsásson meg! Azt hittem, hogy jót cselekszem vele ... Azt hittem, hogy ha én már nem leszek, legalább legyen valakiük, aki megoltalmazza ...

— Te? Te? Te szolga vagy és semmi más! Te nem bírod nekünk megbocsátani, hogy nemesek vagyunk és azt szeretnéd, ha a tarisznyáddal alamizsnát kéregetni járnánk. De sokkal előbb kivájják a hollók a te szemedet, semhogy ez megtörténjék! Közülünk kettőt láttál ugyan innen elköltözni, ... de a másik kettő elköltözését hiába várod. És te mindig szolga leszel, mi pedig az úrnők ...

Efiz keresztet vetett, mintha ördögös nő állna előtte s aztán fogta a tarisznyáját, hogy elfusson s a világ végéig meg se álljon; de Donna Eszter kezénél fogva visszatartotta, Noémi pedig,

becsukott szemmel és szederjes arccal a padra roskadt, mint Donna Ruth.

A szolgál kiment a lépcsőre és ott maradt mozdulatlanul, arcát két kezébe temetve, egész éjjel.

Hajnalhasadta előtt elindult Jácintot felkeresni. Fölfelé, mindig fölfelé a széles úton, mely eleinte szürke, később fehér, azután rózsás színű volt: a hajnal a völgyből piros füstként kelt fel és rózsás színével elárasztotta a szemhatár szeszélyes hegycsúcsait. A *Corrasi*-, az *Udde*-hegy, a *Bella Vista*, a *Sa Bardia*, a *Santu Juanne* s a *Nou*-hegy úgy emelkedtek ki a fénylő völgyteknőből, mint a reggel nyílt óriási virágnak bibeszárai; maga az ég is halványan és megindultan hajolt a táj fölé ennyi szépség láttára.

De amint a nap felkelt, a varázslat eltűnt; a sólymok víjjogva hasították acélpengéként szikrázó szárnyukkal a levegőt; az *Orthobene*-hegy ősi kriptá-várossal* dicsekvő arcélét szegezte az *Oliena* fehér sáncai ellen s a kettő között *Nuoro* város székesegyháza emelkedik égnek a szemhatáron.

Efűz láztól fátyolozott szemmel haladt előre. Útközben is képzelődött: hogy ő meg van halva és megy, mendegél, mint a bűnhődő lélek, akinek még el kell jutnia örök rendeltetése helyére. Időről-időre azonban valami benső, lázongó érzés arra készítette, hogy megálljon, hogy leüljön az utat szegélyező korlátra és a messzeségbe nézzen. A völgy és a hegység között, a sziklás vidék csupa szürke olajfái és indiai fügefái között fölfelé haladó országút bizonyára az ő kálváriájául rendeltetett, de lehet, a megszabadulás helyére ve-

* Szárdíniában több helyütt 25—20 méter magasságú, kúp-lakú, terméskövekből rakott ciklopos építmények láthatók. Valószínűleg történetelőtti időből való temetkező helyek. A fordító.

zető út is. Lám, így tünődött magában, az Orthobene arcélét szemlélve, odafenn egy erős kastélyokból álló gránitváros van: miért nem húzódom meg ott, egyedül, fűvekből, rablott húsból táplálkozva, szabadon élve, mint a banditák?

De a völgynek egy nyílásán át megpillantotta a *Megváltó*-hegyet s a szikla ormán a nagy keresztet, mely az azúrkék eget a szürke földdel köti össze és erre, képzelődése miatt szégyenkezve, fejét meghajtotta és letérdelt.

Jácint Olienában volt; tudta, mi baj van otthon, értesült nénjének, Ruthnak haláláról és nem mert hazamenni. Abból a pár lírából élt, ami a Milói számlájára szerzett bor árából neki ügynöki díj fejében járt, de nem tudta, mitévő lesz azután. Egy, a hegy lejtőjén álló kis udvar hátsó részében lakott egy szűk szobácskában, honnan mintha kulcslyukon nézne át, megláthatta *Isporosile* széles völgyét és ebben, két hegyi árok-út között, a magasban, a rózsaszínnel erezett égen *Nuoro* székesegyházát.

De arra se tudta magát eltökélni, hogy Nuoróba menjen. Valahogy, valamiképen várnia kellett; úgy érezte, hogy valaminek történnie kell s azt neki meg kell várnia. Addig is kószált a vidéken s a templomajtó előtt megrészegedett a naptól. A világos, kék hegyek mintha márványból és levegőből volnának alkotva; alattuk a fehér falucska — mintha mészkőbánya volna — ég a napsugártól; de időnkint szellő árja üdíti fel levegőjét s a kertekben, csörgedező vizek partján, daloló madarak otthonában dió- és őszibarackfák susognak.

Jácint el-elnézte a misére igyekező nőket; látta, hogy takarosak és ridegek; selymes hajuk fényesen fekete keretében az aruk négyszögletes és halavány; meztelen bokájuk olyan, mint a szarvasgímé és szép, virágos cipőcskében járnak. A templomban leülnek a földre; piros vállfűzőjük és csaknem egész alakjukat beborító himzett kendőjük a virágos rétre emlékeztetik a szemlélőt. A templom minden része tele van szalaggal és faragott képekkel: gyöngyszemű, kis, fekete szentekkel, és esetlen, alaktalan nagy szentekkel, melyek inkább szörnyetegeknek, mint szobroknak nevezhetők.

A szentmise után a nép hazament; Jácint is hazaigyekezett menedékhelyére; útközben egy omladozó templom mellett haladt el s eszébe jutott a nagynénjei háza. Inkább Noémi nénikére gondolt, mint Grizendára; úgy szeretett volna sírni, visszamenni az ősi házba, leülni Noémi mellé, amint az udvaron varrogat, ölébe hajtani a fejét, a kézimunkája alá. De csakhamar elszégyelte magát álmodozása miatt ő is, mint Noémi és Efiz, és visszatért magányos szobácskájába s a keskeny kis ablakon át a nuorói székesegyházat nézte: ott fenn talán felszabadúl lelke.

A házikó fala az eresz alatt egészen a kis ablakokig szépen ki volt cifrázva fecskefészkekkel, melyek idő folytán épúgy megfeketedtek, mint a fal kövei: minden fészek tömve volt kis madarakkal. Időnkint egy-egy gyöngykagyló, egy-egy fénylő, fekete fejecske kukkantott ki; kiröppent egy fecske, utána a második, aztán még tíz, húsz, úgy hogy a Jácint kis ablaka körül folyton röpködtek a kis fekete keresztek, folyton hallatszott mélabús sipogásuk.

Oly közel jártak arcához, hogy gyakran egész órát elmulatott azzal, hogy mozdulatlanul megállt és megpróbálta, nem foghatna-e el közülük vagy egyet. Egyszer aztán, így lesben állva, meglátta Efizt, amint a kis udvaron fáradtan fölfelé vánszorgott. Rögtön tudatába ötlött, hogy ő az, akit várva vár.

A kis ablak alá érve, a szolga föltekintett és szótlánul nézett rá; képtelen volt száját kinyitni, csak a fejével intett Jácintnak az útca felé és Jácint azonnal követte.

A templom mögé mentek és a fényességgel teljes, nagyszerű tájkép felé fordulva, az omladozó falhoz támaszkodtak.

— Nohát? — kérdezte Efiz remegő hangon.

Ez a szó megneveltette Jácintot. Nem is tudta, miért, de a szolga siralmas lelkiállapotának látára egyszerre erősnek és gonoszkodásra hajlandónak érezte magát.

— Tőlem kérded, hogy »nohát«? Én ugyan azt kérdelem tőled. Mi hajszol a nyomomba? Mi újság? Bort vásárolni jöttél a Noémi nénikém lakodalmára?

— Tiszteld nénéidet! Te nem látod őket többé viszont. Donna Ruth meghalt.

Jácint erre lehajtotta fejét és merően kezére függesztette tekintetét.

— Lám, lám! Még csak egy zokszót se ejtesz! Még csak egy könnyet se! Pedig temiattad halt meg, nyomorúlt! A temiattad való fájdalom ölte meg.

Jácint válla remegni kezdett. Alsó ajka is remegett, de dühösen beleharapott; öklét összeszorította, majd meg kinyitotta, mintha el akarna dobni valamit.

— Hát kinek mit vétettem én? — kérdezte elbizakodottan.

Erre Efiz fájdalmasan, megvetően végigmérte tekintetével.

— Még kérdezni mered? Hát miért jöttél ide, ha nem vétettél semmit? Én nem szólok neked egy szót se, nem kérek tőled semmit se, mert tudom, hogy semmid sincs. Még szíved sincs! Csak azért jöttem, hogy megmondjam, hogy nem szabad többé a házukba belépned.

— Ettől a fáradságtól megkímélhetted volna magad! Nem is gondolok arra, hogy visszatérjek.

— Így felelsz? Mondd meg legalább, mit szándékozol tenni! Szerencsétlen nagynénéidet kol-dusbotra juttattad. Mit szándékozol tenni?

— Mindent kifizetek.

— Te? A szájaddal! De most már, Istenemre mondom, elég! Tudd meg, ezentúl nem csalsz meg többé senkit is. Ideje már, hogy ennek egyszer s mindenkorra véget vess. És hagyd abba a színlelést, mert nincs már semmink, tőlünk nem kaphatsz többé semmit se. Megértetted, nyomorúlt?

Erre Jácint mérte végig tekintetével a szolgát, sötéten és meglepődve, azután fölemelte karját és mint a sas a zsákmányra, lecsapni készült Efizre. A lenyugvó nap fényében szeme és fogai szikráztak, arca ijedelmesen eltorzult. Megmarkolta az Efiz karját és szemébe mélyesztve a szemét, elfojtott hangon azt kérdezte:

— Mondd, nem szégyenled magad?

Ez a pillantás úgy esett Efiznek, mintha szeme-fénye égne tőle; fülében megindult a harsogó zúgás.

— Nem szégyenled magad? Te, nyomorúlt! Én vétkezhettem, de fiatal vagyok s még jóvá

tehetem. Miért jössz ide, kínozni? Tudtam, hogy eljössz, vártalak. De teneked, legalább teneked megértőnek kellene lenned és nem szabadna engem elítélned. Érted? Most nem felelsz? Úgy, most reszketsz, gyilkos? Eredj, mert szégyenlem, hogy hozzád nyúltam.

Egyet lökött rajta és megindult, hogy eltávozzék. Efiz utána futott és megragadta a kezét.

— Várj!

Egy pillanatig, mintha valami távoli szózatot hallgatnának, némán állottak.

— Jácint! Csak azt mondd meg! Jácint! Úgy beszélek hozzád, mint a haldokló. Jáci! Mondd meg édesanyád lelki üdvösségére! Hogy tudtad meg?

— Mi közöd hozzá?

— Mondd meg, mondd meg, Jácikám! Édesanyád lelki üdvösségére!

Jácint sohse bírta elfelejtani, milyen volt abban a pillanatban az Efiz szeme. Az örvény mélységéből könnyörög így az ott vergődőnek a szeme. A szolgálja keze, mellyel az övét szorította, a föld felé húzta Jácintot, teste meg görbült, görbült és lassanként összeesett.

Hallgatott.

Aztán elbocsátotta Jácint kezét. A földön kuporogva, feje előre dőlt, kezével a földet fogdosta és elkezdett köhögni és vért hányni; arca fekete volt, egészen eltorzult. Jácint azt hitte, hogy meghal. Felállította, a falhoz támasztotta, azután kiegyenesedve, fölülről megnézte.

— Mondd meg, mondd meg! — hörögte Efiz, véres tenyerét fölemelve. — Édesanyádtól hallottad? Mondj legalább annyit, hogy nem tőle tudod.

Jácint intett, hogy nem.

Ekkor Efiz kissé megnyugodott.

— Igaz! — mondta suttogva. — Én öltem meg a nagyapádat, én. Százszor meggyóntam volna már, úton-útfélen, templomban, de nem tehettem *ömiattuk*. Ha én nem maradok itt, ki gyámolította volna őket? De véletlen szerencsétlenségből történt! Jáci, Isten engem úgy segéljen! Tudtam, hogy édesanyád szökésre készül; sajnáltam, mert szerelmes voltam belé; ez volt az első bűnöm. Szemeimet reá mertem emelni, én, a féreg, én, a szolga. Ekkor ő kihasználta gyöngéd érzelmemet s hogy szökését végrehajthassa, igénybe vette szolgálatomat... Az apa mindent kitalált. És egy este meg akart ölni. Én védekeztem; egy kővel ráütöttem a fejére. Ő, kezét tarkójára tapasztva, kissé sergett maga körül, mint a pörgettyű, aztán attól a ponttól, ahol rám támadott, jó távol, földre zuhant... Azt hittem, készakarva teszi... Vártam... vártam... hogy fölkeljen... Aztán izzadni kezdtem... de nem bírtam megmozdítani... Még mindig azt hittem, hogy tettetés... És néztem... néztem... Így sok idő eltelt. Végre is közelebb mentem... Jáci? Jáci? — mondta Efiz kétszer is, halkán, lihegve, mintha még most is áldozatát szólongatná — szólítottam... Nem felelt. És nem bírtam hozzányúlni... És elfutottam; azután megint visszatértem... Háromszor egymásután: nem bírtam hozzányúlni. Félttem...

A lenyugvó napnak vörös fényében feketén, kimagaslóan állt Jácint és hallgatott; válla remegött és Efiz a földről az egész határt remegni látta.

De Jácint hirtelen szó nélkül távozott. Efiz a maga előtt levő szabad térséget, a rózsaszínben úszó völgyiséget, föl, föl, nyugat felé, egészen a

nuorói dombokig fekete kísértetektől barázdált-nak látta.

Végtelen csend uralkodott. Csak egy-egy fecske sipogott néha az omladozó falak között és egy lónak ügetése hallatszott távolból, mind távolabbról.

— Ez Jácint; — gondolta magában Efiz — most lóra kapott, lemegy Galtéba, elmond mindent a nénjeinek és bántalmazza őket...

Hallgatózott. Úgy rémlett neki, mintha a ló ügető lépése fölötte, a fal tetejéről hangzanék; azután alább a testén, a szíve fölött érezte a ló lábainak kegyetlen dobogását.

— Elment, anélkül, hogy egy szót szólt volna. Pedig én, mikor ő mondta el a kapitánnyal való történetét, nem így bántam vele!

Egyszerre felpattant, mintha valami megcsípte volna. Lerázta a port ruhájáról és attól a gondolattól űzve, hogy Jácint hazamegy és bántalmazza a nőket, futásnak eredt, le, a templom mögött, végig a széles országúton.

De midőn hazaért, visszaesett halálos fásultságába.

Donna Eszter az őrlésre szánt gabonát mosta; a rostát gabonástúl egy üst vízbe mártogatta; a kövecskék mind a rostának egyik oldalán maradtak és ő egyet lendített a rostán, hogy mind egyszerre félrelökje. Nagyon poros és kövecses volt a búza; a múlt évi termésből már az utolsó zsákot fogyasztották; ennek is csak az alja van még hátra.

De ami leginkább hatott Efizre, az a Donna Ruth fehér fejkendője volt, melyet a gyász jeléül most Donna Noémi viselt.

Noémi megöregedett; arca fehér volt, mint az a lepedő, melyet épen foltozott.

Efiz leült a padra, a nők szeme elé. Mind a hárman nyugodtaknak látszottak, mintha semmi se történt volna.

— Elmegy vagy sem? — kérdezte Noémi.

— El fog menni.

Noémi merően ránézett; oly szürkének és ösztövérenek látta, hogy könnyörületet érzett iránta és nem szólt többet.

És nyolc napig mindhárman abban a szív-szorogató reménységben éltek, hogy Jácint hazajön és jóváteszi, ami rosszat tett, — hogy Jácint elmegy és soha többé szemük elé nem kerül.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

XI

Egy őszi nap Don Predu házába kellett Efiznek mennie.

Csak a cselédek voltak otthon; az egyik kövér és meglett korú, aki a plébános hűgának méltóságos magatartását utánozta, a másik fiatal és fürge, noha állandóan a malária gyötörte. Efiznek a földszinti teremben kellett várakoznia és eközben azzal szórakozott, hogy a tágas udvaron levő, nádból készült táblákat nézte, melyeken zöld és fekete füge, kékes szőlő és kettémetszett, sóba áztatott paradicsom aszalódott. Az egész ház békét és jólétet lehel; a világos falakon pálmák árnyéka rezgett, a gránátalmafa aranyos levelei között a felpattogzott piros gyümölcs úgy mutogatta gyöngyös magjait, mintha gyermekfogak volnának. Efiz szegény gazdáinak, a kisasszonyoknak, elhagyatott házára gondolt és Noémira, aki ott benn úgy emésztí magát, mint sötét helyen a virág.

— Hogy megsoványodtál! — mondta az élte-sebb cseléd, aki az ajtó közelében fonogatott. — Lázad van?

— Az rágja a csontomat, az szedi le rólam a húst. De ha Isten is úgy akarja, mit tegyünk? — egyet sóhajtott és remegő, fekete kezére nézett.

— Gazdáid jól érzik magukat? Még a templomban se látni őket.

— A szerencsétlenség óta még templomba se járnak.

— És Don Jácint nem jön vissza?

— Nem jön vissza. Nuoróban állása van.

— Igen, Don Predu is említette a minapában. De úgy látszik, nem valami fényes állás.

— Csak ha megél az ember belőle, Stefana! — intette Efiz, lehajtott fővel. — Csak ha megél az ember és nem vétkezik.

— Ez nehéz dolog, lelkem! Hogy lehet a vízen száraz lábbal átkelni?

— Úgy, hogy az ember a hídon megy át, — felelte az udvarból a másik cseléd, ki egy rakás mandula hámozásával volt elfoglalva. Azután megkérdezte: — Hát Grizenda? Ő is gyászt visel és ki se jön a házból.

Efiz nem felelt.

— Hát Don Predu? Jár most hozzátok?

— Nem tudom; én állandóan lenn vagyok a telken.

Az asszony nép kíváncsiságtól égett, mert gazdájuk egy idő óta ajándékokat küldözgetett unokatestvéreinek és noha ő maga még mindig gúnyolódva beszélt róluk, a világért se engedte volna, hogy az ő jelenlétében valaki rosszat mondjon róluk. De Efiz nem volt hajlandó velük bizalmaskodni. Don Predu érte küldött és ő azért volt ott, hogy megvárja, nem pedig, hogy tereferéljen. A láztól és a gyengeségtől állandóan zúgott a füle; mintha éjjel a folyó zúgását hallaná vagy távolból jövő hangok zengenének s az agyában a saját világa kóválygott, melyben ő a tényleges világtól elkülönülve élt.

Nem törődött ő már Jácinttal; Grizendával se, sőt jóformán már gazdáival, a kisasszonyokkal sem. Mindez távol, mind távolabb levő dolognak tűnt fel neki, olyaténképen, mintha hajóra szállt volna s a szürke, zavaros tengerről nézné, mint tűnik el lassanként a föld a látóhatárról.

De Don Predu hazaérkezett. Nem olyan kövér már, mint előbb; kissé megfogyatkozott. Hasán az aranylánc kissé lefityeg.

Efiz felállt; nem akart újra leülni.

— El kell mennem, — mondta kifelé mutatva, mint az olyan ember, akinek még messzire kell gyalogolnia.

— Anyi a dolgod? Vagy valami búcsúra mégy?

Don Predu gúnyolódása most már nem bántotta; de a búcsúra vonatkozó megjegyzés felrázta.

— El akarok menni Szent Kozma és Szent Demjén búcsújára.

— Nohát, majd elmegy! Feltételezem, hogy nem kelsz rögtön útra. Ül le! valamit akarok tőled kérdezni. Stefana, bort!

De Efiz iszonyodva visszautasította a bort. Soha többé nem iszik; soha többé nem enged a rossz szenvedélyeknek! Két hónapja már, hogy böjtöl és akkor se iszik, ha néha szomjúság gyötri, mert vezekelni akar.

Megadással leült és folyton csak a kezét nézte Don Predu meg az udvar felé tekintgetve, vajjon nem hallgatóznak-e cselédei, halk hangon megkérdezte:

— Mondd meg, hogy vannak unokatestvéreim? Milyen sorban vannak?

Efiz fölnézett, aztán hirtelen lesütötte szemét. Sötét pirosság ömlött el arcán, mely elsütött és

oly hústalan volt, mintha csak pusztá bőr lógna le a koponyájáról.

— A gazdáim nem bíznak már bennem és nem mondják el ügyes-bajos dolgaikat. Igazuk van. Minek is mondanák el nekem? Én szolga vagyok.

— Ejnye, az üstökít! De fizetni, nem fizetnek! a béredet nem adják ki! Legalább erről a dologról tárgyalhatnának veled! Mennyivel tartoznák?

— Ne beszéljünk erről, drága Predu uram! Ne kínozzon!

— Csak kínlódjál, fajankó! Nohát, ide hallgass! Én is elmegyek néha a kisasszonyokhoz, de harapófogóval se lehet belőlük semmit se kivenni. Eszter talán beszélne; de Noémi szívós, mint a talpbőr. Csak az első este, mikor Ruthot a szerencsétlenség érte s én véletlenül arra jártam, csak akkor volt bizalommal irántam. De hisz akkor, teringgettét, a kétségbeesés környékezte. Azóta ismét a régi ellenséges lábra helyezkedett. Ha odamegyek, udvariásan fogad, de időnkint zord pillantást vet rám, mintha én volnék oka a szerencsétlenségüknek. És ha Eszter szája megmozdúl, hogy beszéljen, Noémi oly rettenetes merően néz rá, hogy bennszakad a szava.

— Épúgy, mint mikor én ott vagyok, — mondta Efiz. — Egészen úgy.

És szinte könnyebbülést érzett, mert a Noémi pillantásának emléke gonoszabbul üldözte, mint régi lelkifurdalása.

— Hát, hallgass ide! Látván, hogy belőlük nem szedhetek ki semmit, megkérdeztem Kallinát. De, a rossz seb pusztítsa el, ő is hallgat. Érti ám a dolgát, az az átkozott! úgy mutatja, mintha elhinné Eszternek, hogy csakugyan ő írta alá a Jácint váltóját s azt mondja, hogy ő csak azt

kívánja, ami az övé. Tudom, hogy te Eszterrel nála voltál, hogy eligazítsátok a dolgot és hogy Kallina az óvatolás költségével és busás kamatokkal megtetézve, új váltót állíttatott ki, háromhavi lejáráttal és betábláztatta a birtokra és a házra. Kötné fel a hóhér minél előbb! Hát jól van, de októberben mi lesz? Mit csináltok?

— Nem tudom. Nekem nem mondanak semmit se.

— Tudom, hogy Eszter járja a falut: pénzt keres. Ugyan soká járkálhat még! Minden foga kihull, míg itt pénzt kap valakitől. Tudom, hogy eladni is hajlandó volna, bárkinek, csak nekem nem.

Efiz lenézett a kezére és hallgatott. De Don Predu, a közömbössége miatt bosszankodva, kezével a térdére ütött.

— Mi a véleményed, faszent? Szólj!

— Nohát, megmondom az igazat. Én azt remélem, hogy Jácintnak sikerülni fog a tartozást kifizetni.

Erre Don Predu dagadó kebelével, húsos ajkai közül kivillogó fogakkal hahotázva hátravetette magát a széken. Úgy tetszett, hogy még a mellén függő aranyláncba fonódott újjai is hahotáznak.

Efiz a sebzett állat aggodalmas szemével, meghunyászkodva nézte.

— No hiszen! Hisz maholnap éhen hal! A minap láttam. Olyan, mint a koldus; szakadt cipőben jár. Még a vasparipáját is eladta. Egyebet nem mondok.

— De, csak mondja tovább! Lopott?

— Hogy lopott volna? Megbolondultál? Most meg rágalmazod azt a gyenge virágszalat, azt az oltárképre festett angvált. És mit lopna? Nem ért az még ahhoz se.

— És ... mit mond? Hazajön?

— De hisz ha ilyen gondolata támad, leütöm a térde kalácsát, — mondta Don Predu elsötétült arccal. És Efiznek egyszerre az az érzése támadt, hogy az ő szerencsétlen kisasszonyainak végre valahára akadt gyámola; nálánál erősebb védelmezője. Óh, dicsértessék az Úr neve! Ő nem hagyja el a teremtményeit. Ekkor régi reménysége hirtelen új életre kelt; hogy Don Predu elveszi Noémit, gazdájának háza romjaiból új életre támad. De ez az öröm amint felgyúlt, époly hirtelen ki is aludt; újra a pusztaság, a tenger, az Isten büntető keze felé való rejtelmes, szörnyű utazás gondolata vette körül. Ha a föld minden dicsősége őt érné, még ha királlyá tennék is meg, még ha olyan hatalom adódna is neki, hogy a világ minden emberét boldoggá tehetné: még ez se törülhetné el az ő bűnét, ez se menthetné meg a pokoltól. Hát hogy örülhetne ő? És hogy elrejtse a szemefényében állandóan tükröződő rögeszméjét, megint a két kezére függesztette a tekintetét. Don Predu tovább folytatta beszédét:

— Jácint nem jön vissza, és hogy ő fizethetne, arról szó sincs. De ne feledd, amit már százszor elmondtam: a telket én akarom megvenni. Minden tartozásukat kifizetem, így aztán számotokra megmarad a ház. Igyekezzél, hogy meggyőzhesd őket, ezeket a tökfilkókat. Téged pedig mindenkorra megtartalak szolgálatomban.

— Miért nem beszél méltóságod övelük? Énreám nem hallgatnak.

— Hát énrám talán hallgatnak? Megpróbáltam megértetni velük, de mintha a falnak beszélne az ember. Neked kell őket meggyőznöd, — mondta Don Predu határozottan, kezével újra az Efiz térdére ütve. — Ha igaz, hogy javukat

akarod, akkor ez az egyetlen módja. Neked *kötelességed*, hogy kinyisd a szemüket, ha ők vaksággal vannak megverve. *Kötelességed*, érted vagy nem? Bedugúlt a füled?

Valóban, Efiz oly arcot vágott, mintha süket volna. *Kötelességed*?

Fenyegetődött Don Predu? Tudott valamiről Don Predu? Ő, a gyötrődő Efiz, nem törődött már semmivel; nem félt ő egyébtől, csak a pokoltól. De azért talán Don Predunak igaza van.

— Hogy fogjak hozzá?

— Hát egyszer már férfiasan kell fellépned. Meg kell nekik mondanod, hogy ha már nem fizetik ki a bérédet, legalább hálálják meg szolgálatodat. Ha a telek más gazda kezére kerül, téged tüstént elkergetnek, mint a kutyát. Akkor azután, Isten engem úgy segéljen, járhatsz a búcsúkra, de a koldusokkal, babám!

Efiz összerendezte: erről álmodozott ő folyton, midőn vezeklését tervezte. Felállt és azt mondta:

— Minden lehetőt megteszek. De egyetlen feltételem...

— Egyetlen feltételed? — kérdezte Don Predu, kezét megragadva. — Hát ülj le, ördögadta, és igyál! Egyetlen feltételed?

Efiz lerogyott a székre. Reszketett és izzadt, és úgy érezte, hogy mindjárt elájul.

— A feltételem az volna, hogy méltóságod elvenné Donna Noémit.

Don Predu ismét dagadozott a hahotázástól. Hahotázott, de erősen tartotta az Efiz kezét, hogy valahogy el ne mehessen.

— Milyen mulatságos vagy te, ördögadta! Magam mellett tartalak egész életemen át, csak azért, hogy ha rossz kedvem lesz, mulattass. Neked adom feleségül Stefanát. Talán kissé kö-

vér hozzád képest, de nem veszedelmes, mert jó ideje, hogy túl van a harminc esztendőn.

— Stefana, Stefana, — kiáltotta, Efiz folyton kezénél fogva és nevető arcát a bejárat felé fordítva — hallod? Egy kérőd van itt!

Az asszony megjelent az ajtóban; fekete volt; potroha nagy, melle kidülledt, arca pedig oly szigorú, mint az úrinőké.

Efiz egy szempillantásig könyörgően nézett rá.

— Don Predu nevetőkedvében van.

— Rossz jel, mert mikor neki nevetőkedve van, mások sírni kénytelenek, — mondta az asszony, merészen szemébe nézve gazdájának. Mögötte meg két gödröcskében végződő, csukott száját szélesre húzva, alattomban mosolygott a másik cseléd, a halványképű Paccsána.

— Azt mondom neked, Stefana, hogy az Efiz felesége leszel. Most még azt mondod, hogy nem, de később majd azt mondod, hogy igen. Mi itt a nevetni való?

— A gúnyos nevetés! — suttogta mögötte Paccsána. És meglökte Stefanát, biztatva, hogy válaszoljon a gazdának. De az asszony sokkal méltóságosabb volt, hogysem a tréfát folytatta volna. És míg a gazdája és Efiz együttesen el nem távoztak, még a száját se nyitotta ki.

Hanem aztán elkezdte a két szolgáló a gazda unokatestvéreit szapulni.

— Ha elmegyek hozzájuk és viszem a kosárban az ajándékot, úgy fogadnak, mintha alamizsnát kérni jöttem volna. Pedig én viszem nekik az alamizsnát, én! Nem látod, milyen kiéhezett az arca Efiznek? Húsz év óta nem kapja meg a bérét s most még enni se adnak neki. És mégis, hallottad, hogy ágaskodik a gazdánk, mihelyt unokatestvéreire céloz az ember?

— Hát persze, idővel megváltozik az ember ; a csikó is megöregszik, — mondta nagyképűsködve Stefana.

De azért mindketten érezték, hogy valami új, valami súlyos dolog veszélyezteti az ő háziasszony nélküli cselédi sorsukat.

Ezalatt Don Predu Efizt kísértte föl, föl, az utóbbi esős napok kedvezéséből tisztára mosott keskeny úton.

Az elhagyott házak fala mellett útcahosszat kinőtt a fű. Szelíd, mély csend borított be mindent ; a még nedves Monte-hegy ormán bámészkodó sárga felhők jelentkeztek és a tájék magasabb pontjáról, a Pintor kisasszonyok kapujából, az aranyos sással fedett síkság s a fehér homokos szigetek közt zöldelő folyó is látszott. Olyan csend uralkodott, hogy letről, a vízpart magányosan álló fenyőfája alól felhallatszott, hogy ott ruhát sulykolnak.

Az öreg Pottoi néni a küszöbön állt és félkezével a falhoz támaszkodva, másik kezét szeme fölé tartva, vigyázott valamit. Csontvázzá soványodott testén a most még feltűnőbb, még gyászosabb hatású ékszerekkel elaggottnak, kicsinynek látszott.

— Miben fáradozik ? — így köszöntötte Don Predu.

— Várom Grizendámat, mert a folyóra ment. Én az igazat megvallva, nem akartam elengedni, mert a fiú, a méltóságod kisöccse, megtiltotta és ha megtudja, megharagszik. De az én Grizendám mindig a maga eszén jár.

— Hogyan ? Jácint írt ?

— Kinek ? Sohase írt az még. Senki se tud róla, de nemsokára meg kell érkeznie, mert megígérte.

— Az a! Hisz ahogy maga mondja, Pottói néni, még a halottak is hazajárnak.

De az öregasszony Efizhez fordúlt, aki lesütött fővel állt ott és a kövezetet vizsgálta.

— Nem azt mondta neked, hogy elveszi? Mondd ki, mondta vagy nem?

Efiz egy szempillantásnyira ránézett, úgy mint előbb Stefanára és nem felelt.

— Ami a legjobban bánt, az a kisasszonyok neheztelő haragja, — mondta az öregasszony, újra lefelé nézegetve. — Minket elkergetnek és csak Zuannantóninak szabad néha a házba belépni, mely jobban el van zárva, mint a báróék idejében az urasági kastély. Megbocsátottak Kalinának, hogy a dögvész pusztítsa el, de nekünk nem. Bajgyógyító Boldogasszonyunk áldja meg őket! De majd ha a fiú visszatér, minden rendbe jön. Donna Noémi is ezt mondta.

A két férfi távozott; de az öregasszony visszahívta Don Predut és suttogva kérte:

— Tegyen meg nekem egy szívességet: szóljon Grizendának, hogy ne menjen a folyóra. Nem illik már hozzá, mivelhogy úrnak lesz a felesége.

Don Predu húsos ajkai nevetésre nyíltak és szokásos sértő modorában durva szóval akart válaszolni, de szeme megakadt a reszkető öregasszony nyakékén és rezgő fülbevalóin; ő is megérintette a saját aranyláncát, arca meg elborúlt, mint akkor este, mikor unokaöccse vállának remegését észrevette.

Utólérte Efizt és a kisasszonyok zárt kapuja előtt megálltak. A csalán szépen kinőtt a lépcsőfokok között. Don Predunak mindúntalan Noémi jutott az eszébe, amint ott állt mozdulatlanul az árnyékban és várt.

— Tehát, megegyeztünk? Úgy kell eljárnod, amint én mondom; érted?

— Megértettem. Minden lehetőet megteszek — mondta Efiz.

Kopogtatott, de senki se nyitott ajtót.

— Ejnye, hát ők is meghaltak?

— Donna Eszter talán a templomban van, Donna Noémi meg talán lefeküdt.

— Miért? Rosszúl van?

— Dehogy! Hanem egy idő óta, valahányszor bejövök, mindig fekszik. A feje fáj.

— Rá kellene beszélni, hogy menjen valahová, ó levegőt szívni.

— Én is gondoltam már arra; de hová?

Don Predu lefelé tekintett, a folyó felé. Arca egészen másnak tűnt fel: majdnem olyan szépnek, szomorúnak és szórakozottnak tetszett, mint az unokaöccsée.

— Ej, mondok, el lehetne menni valahova; teszem fel az én birtokomra, *Badde Saliche*-be, ott a tenger közelében. Egy kis fehér szőlő is van még a kertben...

Efiz arca felragyogott. Valamit akart mondani, de belülről hallatszott, hogy nyitják már a kaput s erre Don Predu, anélkül hogy hátrafordúlt volna, a fal mellett lépdelve, távolabb húzódott.

XII.

Efiz nagy ámulatára Donna Eszter emogadta unokatestvére ajánlatát. A telket tehát eladták s a váltót kifizették. Történt azonban valami, ami a faluban tereferére szolgáltatott okot. Efiz a Donna Eszter és Donna Noémi szolgálatában maradva, a telket feles haszonra bérbe kapta. Így aztán gazdáinak, a kisasszonyoknak udvarába hordta a termésnek azt a részét, mely őt illette. Elvégre is, mondták a rossznyelvű asszonyok, szolgából rokoni fokra, sőt a Pintor kisasszonyok pártfogójának rangjára emelkedett.

Leginkább feltűnő a dologban Don Predu engedékenysége. Egy idő óta egészen megváltozott; még meg is soványodott és az a furcsa hír keringett róla, hogy »könyv ártott neki«, vagyis hogy valami szent könyv boszorkányságával igézték meg.

Kinek az érdekében történhetett?

Nem lehetett tudni: ezeket a dolgokat sohase tudhatni világosan és határozottan, mert ha tudnák, akkor már lefoszlana a dologról a nagy és rejtelmes színezet. Don Predu tényleg lesoványodott, nem beszélt már oly elbizakodottan a felebarátjáról és elvégre is elkövette azt a badar-

ságot, hogy megvett egy értéktelen telket és a telekkel együtt a szolgát és ezt aztán egészen ennek szabad rendelkezésére bocsátotta.

Stefana és Paccsána azt mondták:

— Nem egyéb ez, csak alamizsna, szerencsétlen unokatestvérei javára.

De négyszemközt, minthogy Don Predu nem szűnt meg ajándékokat küldözgetni a Pintor kisasszonyoknak, a két lány maga is hitte, hogy meg van ígézve és csak suttogva beszélgettek Efizről: minden lehetséges a világon és Efiz annyira szereti a gazdáit, hogy az ő kedvükért talán bosszorkányság elkövetésétől se riad vissza. Különösen Don Preduhoz való sűrű jövése-menése ébresztett gyanút a cselédekben: Stefana meg nézte, nincs-e a küszöb alatt valami megrontásra alkalmas tárgy, Paccsána meg egyszer egy fekete gombostűt talált a gazdájuk ágyában. Bizonyos, hogy rendkívüli dolgoknak kell bekövetkezni.

Országos Széchényi Könyvtár

*

Télen át ki se mozdultak a Pintor kisasszonyok a házból és sohase beszéltek arról, hogy a Bajgyógyító búcsújára készülének, de amint a napok hosszabbodni kezdtek s a fű a régi temetőben újra kihajtott, Donna Esztert is valami fáradtság, valami beteges bágyadtság fogta el, olyasforma, mint az, mely Noémit tavaszonkint sápasztotta. Jóformán templomba se járt már, csak úgy vándorogott a házban, mindúntalan leült, kezét a combjára nyugtatta és panaszkodott, hogy fáj a lába. A házban a nyomorúság nem volt súlyosabb, mint a múlt években, mert Efiz ellátta őket mindazzal, ami föltétlenül szükséges, de a levegő szomorúsággal volt telítve.

Nagybőjtben a két testvér gyónni ment. Szép, kristálytishta, hangos reggel volt; a faluban gyermekek kiabáltak, a síkságon a szittyós réten a nyáj kolompja szólt, a megáradt és tréfásan fenyegetőző folyó harsogott. A sötétkek égen sehol egy felhőcske se, a levegő oly átlátszó, hogy a kastély romjain szikrát szórtak a kövek és az egyik borostyánkoszorúzta üres ablak teltnék és égszínkéknék látszott.

Paskál tisztelendő bent ült a gyóntatószékben és semmi szándéka se volt onnan kimozdúlni, noha Natólia a sekrestyében egy ládikóba szépen elhelyezett kávéval és száraz süteménnyel várta.

Megpillantván a most érkezett két gyónót, a szolgáló elkeseredésében vállat vont és azután úgy vélte, jó lesz átmenni barátnőjéhez, Grizendához, a kávé fölmelegíteni. Ezért látjuk, hogy a ládikóval a fején, az apszis mögött ismét kimegy az utcára s a harmattól csillogó csipkebokrok közt lefelé megy a kis közön.

A Pottoi néni nyitott ajtaján át látszik, hogy Grizenda a tűzhely lángja fölé hajolva kávéfőz nagyanyjának, ki betegen fekszik az ágyban.

— Napról-napra jobban összeaszol, — ezzel köszönti Natólia.

Grizenda tényleg sovány és halavány; még fejletlen, de olyan, mintha aszott volna; a hústalan nyak és a sárgás arc egyes mozdulatai a nagyanyjára emlékeztetnek. Csak mélabús fényvel telt, titokzatos, nagy, tiszta szeme csillog, mint lenn a síkon a nádas mocsarainak vize.

— Kihűl a kávé; most meg a nagynénéid jöttek és így egészen jéghideg lesz, — mondta Natólia és kivette a kávéskannát a ládikóból. — Most hát legalább én is megfrüstökölök.

— A nagynéném! Hogy vesszőznék meg őket! És téged velük együtt! Ha bűneik zsákját tökéletesen kiürítenék, a gazdádát bizonyosan szív-szélhűdéstől holtan találnád a gyóntatószékben...

— Milyen nyelve van! Látszik, hogy megcsípett a vipera. Nesze, egy darab sütemény; úgy vedd, mintha egy szál virágot adnék, hogy a szívedet megédesítse...

De Grizendának a szíve csakugyan meg volt mérgezve; nem volt tréfálkozásra hajlandó.

— Ha azért jöttél, Natólia, hogy tövissel szurkálj, csalódní fogsz; neked nincs tövised, mert csak kutyatej vagy, de nem rózsabokor. Nekem nem fáj semmi, nincs semmi kellemetlenségem; erős vagyok mint a folyó partján álló fenyő. És megérem még azt a napot, mikor majd üzenetet küldesz, hogy szívesen beállnál hozzám cselédnek.

— Kihez még? A kastélybeli báróhoz?

— Elevenhez megyek én feleségül, nem halotthoz. A halottak had! kapaszkodjanak a te csípődbe.

— Úgy látom, te ígézted meg Don Predut.

— Ha akarnám, Don Preduval is elvetetném magam, — mondta Grizenda, szomorú, gyermekies arcát dacosan felemelve — de más jár az eszemben.

Natólia ránézett és megsajnálta; a szerencsétlen — úgy látszik — magánkívül van, tehát nem gyötörte tovább a csipdelődzéssel. Elővett egy másik süteményt, odament a Pottoi néni zugába és odanyújtotta neki. A földszinti szobácska tetejéről egy fénysáv vetődött be és megvilágította az ágyat, ahol az öregasszony felöltözve, a nyakékkal és fülönfüggőkkel díszítve, összeaszottan és mozdulatlanul feküdt, mint a temetésére kicsinosított holttest.

Natólia, abban a hitben, hogy alszik, végigsimította forró kezét; de az öregasszony magához húzta és susogó hangon így szólt:

— Hallod-e, Natólia, tégy nekem egy szívességet! eredj el Maronzu Efizhez és mondd meg neki, hogy beszélnem kell vele; de úgy, hogy Grizenda meg ne tudja! Eredj, kis tubicám, eredj!

— Hol kapom én meg Efizt? Talán itt van a faluban?

— Most jön fölfelé az úton, a telek felől. Látom, hogy jön föl, — felelte az öreg és mutatóját ajkára illesztette, mert Grizenda jött be a kávéval.

— Ládd, Natólia; ma reggel fel akart kelni, pedig magas láz gyötri. Nagyanyám, nagyanyám, takarózzék be!

— Betakaródzom, be; végezetül mindnyájunkat betakarnak, — mondta az öreg asszony és Natólia nehéz szívvel ment el.

Milyen csodálatos! Visszafelé menet a Pintor kisasszonyok háza előtt haladva el, megpillantotta Efizt, amint a magányos országúton fölfelé baktatva közeledett. A tarisznya sulya alatt görnyedezve jött, annyira görnyedten, mintha valamit keresne a földön.

— Az öregasszony meg fog halni, mert már lát, — gondolta magában Natólia.

Efiz az ökör közömbös szemével ránézett és nem szólt semmit; azt se, hogy elmegy, azt se, hogy nem megy el Pottoi nénihez. De megtudván, hogy a kisasszonyok gyónni mentek, letette a tarisznyáját a lépcsőfokra és maga is leült, hogy ott megvárja őket. A csalán csípte a kezét.

A cseléd visszatért a templomba és körülnézett, hogy megmondhatná-e a kisasszonyoknak, hogy szolgájuk várja őket, — így a tisztelendőnek vala-

hára békét hagynának. De a gyóntatószék egyik oldalán Donna Eszter térdelt; fekete szárnyként lebegő horgolt vállkendőjének féloldaláról könnyen rá lehetett ismerni; a másik oldalon Donna Noémi térdelt, háta az át nem tetsző fekete szövet alatt időnként gyengén remegett; felgyűrődött szoknyája alatt egyik formás lábaszára hosszan kinyúlt.

A penitenciáját végző többi nő a templomban imitt-amott, a zöldes padlózatán guggolva imádkozott. Mély csend, azúrkék fény és fűszag árasztotta el a barlangszerűen nedves, szomorú bazilikát; a keretéből kilépni készülő Magdolna az illatos levegővel behatoló tavaszi hangokra ügyelt és Noémi is érezte benn a templom mélyén, a rozsdá- és emberi lehelet-szagú rács előtt az élet remegését, a halál után való vágyat, a szenvedély gyötrelmét, a megalázottság kínját, a szerelemben bűnös nők minden bánatát, keservét, nehezeltő haragját és lélekzetvételének fulladozását.

*

Hazaérve, Efizt pillantották meg, amint kezével a lépcsőfokra támaszkodva, felkelni igyekszik. Ekkor a jámborságtól és kegyességtől még teljesen áthatott Noémi, éltében először, észrevette, hogy a szolga rossz bőrben van, megöregedett, megszurkúlt, a ruha csak úgy lóg rajta és ezért kezét nyújtotta, hogy segítse a felkelésben. De Efiz már felállt és ügyet se vetett a Noémi kezére.

És midőn már a házban voltak és Donna Eszter a telek terméséről tudakozódott, mintha most is az övék volna, Efiz vállat vonva, szokatlanul nyersen felelt és kiment a kúthoz mosakodni.

Április mosolygott a szomorú udvarra is, a fecskék a fedett erkély eresze alatt levő fészkek-ből kidugták fejecskéjüket és nézegették társaikat, kik a régi temető sűrű gyepjére rajzolódó árnyékukat követve, alant röpdöstek.

— Efiz, úgy látom, nem érzed magad jól. Be kellene vinned valamit vagy pihenned kellene egypár napig, — mondta Noémi.

— Iám, Donna Noémi, nekem meg épen hosszú gyaloglás terve forog az eszemben.

— Mondom, hogy rosszúl vagy. Ne tréfálj! Mi bajod?

Efiz megélenkült, fénylő szemét rávetette és hirtelen oly öröm fogta el, hogy szeme körül a ráncok sugaraknak látszottak.

— Öregszem, — felelte, egyik kezével a másikba csapva. De öröme, amely hirtelen támadt, épolý hirtelen el is oszlott.

Azért jött a faluba, mert Don Predu hívatta; különben meg se mozdúlt volna a telekről. Az ő baján a Donna Noémi könnyörületessége nem segíthetett. Legfeljebb növelte.

Elment tehát új gazdájához, aki a gránát-almafák ágainak aranylevélkéikkel hímzett hálózata alatt a létrán állva, a szőlőt metszette.

Itt is gyorsan keresztezték egymást a fecskék, de magasabban, a szemhatár tejszínű alapján. A házból kihallatszott, hogy a vászoncselédék a húsvéti nagyakarítást végzik és édes béke uralkodott köröskörül.

Efiz sohase felejtette el többé ezeket a pillanatokat. Azzal a biztos előérzettel távozott a telekről, hogy valami rendkívüli esemény vár rá. De feltekintve a létrára, úgy tetszett neki, hogy Don Predu is szomorú, csaknem beteg és egyik kezében a villogó sarlót, másikban a venyigét

tartva, melynek ibolyaszín hegyéről mint az ember megvágott újjából vércsöppek csepegtek, tétováz, vajjon leszálljon-e vagy sem.

— Várj, míg elvégzem itt a munkám! vagy sietős a dolgod? — kérdezte Don Predu. De csak hamar meggondolta magát, nehézkesen leszállt és Efizre hagyta, hogy a létrát odébb húzza.

— Nohát, — kezdte, mikor már benn voltak a napfénnel és fecskeárnyakkal teljes földszinti szobában — nohát, közölni akarom veled... — és körmét nézegetve, habozott — nohát, el akarom venni Noémit.

Efiz remegni kezdett, még pedig oly hevesen, hogy az asztalon nyugvó keze szinte ugrált belé. Erre Don Predu durva, gúnyolódó bahotába tört ki, úgy, mint régente szokta.

— Azt hiszem, te nem ütöd el a kezemről! A te számodra, tudod, Stefanát tartogatom.

Efiz hallgatott; hallgatott és ránézett, szeme szenvedéssel, ijedséggel és örömmel telt meg, ami Don Predut ismét megkomolyította. De azért még tréfára fordította a dolgot.

— Mi zavar meg annyira? Azt hiszed, én majd megfizetem, amivel ők neked tartoznak? Nem bizony! Ezt igazítsd el Eszterrel! Én ott majd csak nézőként szereplek. Aztán még valami...

A körmével a mellényét vakargatta; egy pecsét volt rajta; azt nézte nagy figyelmesen.

— Hogy kellek-e neki?

— Ugyan, ugyan! Mire való az ilyen beszéd? — hebegte Efiz.

— Nem olyan bizonyos, mint gondolod. Beszéljünk komolyan! Jól megfontoltam a dolgot; hidd el, inkább kötelességből, mint szerelemből cselekszem. Mire várjak még? Hova jutok? Az én koromhoz nagyon fiatal nő már nem való. De ez

egyre megy; szóval én elhatároztam magam. Hát nem tagadom, Noémi szép, nekem tetszik; az igazat megvallva, mindig is tetszett. De hát, az élet múlik s mi csak nézzük mint a folyónak elvonuló vizét s csak mikor vége felé jár, akkor vesszük észre, hogy nincs. De hagyjuk ezt, — folytatá a térdére ütvé s aztán felállva, majd ismét helyet foglalva. — Most az a fontos, hogy megtudjuk, vajjon Noémi beleegyezik-e. A leánykérést majd annak rendje-módja szerint elvégezzük; majd elküldöm Paskál tisztelendőt, vagy a doktort, vagy akit kíván; de nem szeretnék kosarat kapni, Isten engem, nem. Az árgyérusát! Érted, Efiz?

Efiz nagyon jól megértette és a fejével és villogó szemével integetett, hogy értem, értem!

— Én beszéljek Donna Noémival?

Don Predu nagyot csapott az Efiz térdére.

— Derék gyerek vagy! Ez az! Még pedig minél előbb, annál jobb, Efiz! Az ilyen dolgot nem szabad addig halogatni, míg aztán meg-savanyodik. Azt mondod neki: »Kit küldjünk hivatalosan leánykérőbe: Paskál tisztelendőt, vagy a hűgát, vagy kit?« Ha azt mondja, hogy senkit, annál jobb! Igaz hitemre mondom, annál jobb! Aztán az egész dolgot gyorsan és feltűnés nélkül végezzük. Nem vagyunk már kis gyerekek. Nemde? Én szeptemberben negyvennyolc esztendő-s leszek, ő úgy harmincöt körül. Nem? Hisz te pontosan tudod, hány éves! Aztán mondd meg, hogy ne legyen gondja semmire se: a ház készen várja, a cselédek is megvannak; pletykások ugyan, de megvannak és szép bért kapnak. Fehérnemű van; minden van. Az éléskamra telve; nincs itt fog-
gyatkozás semmiben se, hogy az Isten őt is úgy áldja meg! De hát ezt majd Eszterrel beszéljük meg. Csak azt sajnálom... hisz neked meg-

mondhatom, hogy Donna Ruthnak így kellett meghalnia . . . Most talán neki is örömet okozott volna . . .

Efiz felállott. Valami szurdalta ott belül, el kellett indulnia, hogy siettesse a végzetet.

— Hát várj még egy kicsit, te ördögadta! Igyál valamit: egy kis törkölypálinkát! vagy ánizslikőrt? Stefana, hogy az istenharagja! itt van a kérőd, Stefana!

Behallatszott, hogy a fehérnép éppen bűtort porol nagy dühösen. Végre megjelent az idősebb cseléd; egy asztalkendő a fején volt, másik a kezében; komolyan és méltóságosan lépett be, de megadással telt szeme szolgálatkészségre vallott. Kinyitotta az almáriomot, ánizslikőrt töltött a pohárákba és különös ijedelemmel nézett Efizre, de egyúttal azt is vizsgálta, vajjon komolyan veszi-e a gazdájuk goromba tréfáit; de Efiz annyira alázatos volt s oly megrendültnek látszott, hogy Stefana az emeletre visszatérve, így szólt fiatal társához:

— Ha ő igézte meg, alapos munkát végzett. A szerencse úgy hull azoknak az ölébe, mint a ménkü! Alaposan takaríts, legalább kevesebb lesz a munkánk az esküvőre.

— A te esküvődre, Efizzel? — mondta Paccsána.

— Mert a Don Preduéra még várhatunk egy kicsinyég, míg Donna Noémi beleegyezik.

De Stefana válaszul csak fület mutatott, annyira lehetetlennek tartotta a Paccsána feltevését.

*

Don Predu, mintha legkedvesebb barátja volna, egészen a kapuig kísérté Efizt. Ez útközben körül nézett és felsóhajtott.

Minden megváltozott; az egész világ kiderült, mint vihar után a völgyiség, mikor a köd felszáll és eltűnik. Az azúrkék ég mellett pompázó kastély, a romok, hol minden fűszálon egy-egy gyöngyszem ragyog, lenn a sásos rét rozsdaszínű harasztosaival, mind oly édes érzéssel töltötték el szívét, mint az újra felébredő gyermekkori emlékek; mint mikor az ember elvesztett valamit, sokáig siratta és vágyakozott utána, meg idő múltával el is felejtette s azután egyszerre, mikor már nem is gondol rá és nem is siratja már, hirtelen, váratlanul megtalálja.

Minden oly bájos, kedves és jó: a bazilika oszlopbokrai, rajtuk a harmattól zöld és kékes pókhálók, a szürke kőkerítés, a szuvasodó kapu, a régi temető, benne a vadzab és csalán közt az embercsontok fehér virága, a szűk köz és sövény a kis virágoknak és bogyóknak tetsző lilaszín lepke-kkel és bíborbogarakkal: mind oly üde, ártatlan és szép, mint mikor gyermeki fővel megszökünk hazúlról, hogy a csodálatos világot járjuk.

A bazilika, nagybőjt lévén, nyitva volt és Efiz bement és letérdelt szokott helyén, a szószék alatt.

A templombeli Magdolna is derűs volt ma; a kastély erkélyének széléről tekintett le; spanyol úrinő volt, a báróék vendége. Ő is megérezte a tavaszt; boldog volt, noha Urunk kínszenvedésének napjai közeledtek. Valami gazdag hűbérúr kérhette meg a kezét és ő erkélyéről rámosolygott a járókelőkre és rámosolygott a szószék alatt térdelő Efizre is.

— Uram, hálát adok neked! Uram, vedd most a lelkemet! Boldog vagyok, hogy szenvedtem,

hogy vétkeztem, mert érzem magamon isteni könyörületességedet, bocsánatodat, segítségedet, végtelen nagyságodat. Vedd el lelkemet, mint ahogy a madár felveszi a búzaszemet! Uram, szórd szét porhüvelyemet a világ négy tája felé, én áldalak, mert meghallgattad szívemet...

Mégis, elzsibbadt térdeivel nagynehezen fel-tápáskodva, valami kínos érzés fogta el, mintha felhőnek árnyéka vonúlna a templomba és el-fátyolozná Magdolna arcát.

Az udvaron varrogató Donna Noémi arcát is ború árnyékolta.

Efiz leszakított a kút kávéjáról egy árvácskát és ezzel Noémihez ment és odanyújtotta. A kis-asszony csodálkozva nézett rá és nem nyúlt a virág után.

— Találja ki, ki küldi? Fogja!

— Te szakítottad le, tartsd meg!

— Nem, valóban, fogja, Donna Noémi!

Leült elébe a földre, keresztberakott lábakkal, mint a rabszolga és két kezével lába hegyét fogta. Nem tudta, hogy kezdje meg a beszédet, de tudta, hogy a kisasszony már kitalálta. Valóban Noémi az árvácskát varrásának egy fehér völgyecskejébe ejtette; szíve dobogott; valóban, kitalálta.

— Hol van Donna Eszter? — kérdezte Efiz guggolva. — Hogy megörül majd, ha megtudja! Don Predu ezért hivatott...

— De mit beszélsz, te szerencsétlen?

— Ne, ne mondjon szerencsétlennek! Oly boldog vagyok, mintha ebben a pillanatban hal-nék meg Isten malasztjával telve és az eget tárva-nyitva látnám magam előtt. Mielőtt ide vissza-jöttem, a templomban voltam, hogy hálát adjak az Úrnak. Lelkemre mondom, így van...

— De miért, Efiz? — mondta Noémi határozatlanul, a tüvel szurkálva az árvácskát. — Nem értelek.

A szolga fölemelte szemét: látta, hogy halvány, hogy ajka remeg, szemhéja szederjes, mint a kiterített halotté. Bizonyára az öröm sápasztja így el! Efizt remegés, aztán égő vágy fogja el, hogy letérdeljen kisebbik gazdája előtt és megmondja: Úgy van, úgy van, Donna Noémi, nagy öröm ez, sírjunk együtt!

— Elfogadja, kedves gazdám, Donna Noémi? Örül, úgy-e? Megmondhatom neki, hogy jöjjön ide?

A leány erőt vett magán; ajkába harapott, kifeszítette a szemét, a vér visszatért és ismét kipirosította arcát, de csak könnyedén, a szemhéjak és az ajkak körül. Ránézett Efizre és ez a leány szemét ismét olyannak látta, mint ama szörnyű napokban: a neheztelő harag s a dölýfösség sugárzott belőle. Efizre ismét ráborúlt az árnyék.

— Ne vegye sértésnek, Donna Noémi, hogy én beszélek először a dologról. Szegény szolga vagyok ugyan, de ajkam le van zárva, mint a lepecsételt levél. Ha méltóságod beleegyezik, Don Predu elküldi majd leánykérőbe a tisztelendőt, vagy akárkit, akit kíván...

Noémi földre dobta a megsebzett árvácskát és újra varráshoz fogott. Nyugodtnak látszott.

— Ha Predunak nevetésre való kedve van, hát nevéssen; semmi közöm hozzá.

— Donna Noémi!

— Jól van, jól! Nem mondom, hogy nem komolyan teszi. Akkor nem volnál itt. De most kérlek, szíveskedjél felállni. Eredj a dolgozdra!

— Donna Noémi!

— Nos, mi bajod még? Kelj fel, ne térdepelj itt, összetett kezekkel! Ostoba vagy!

— De Donna Noémi, mi lelte? Kikosarazza?

— Kikosarazom.

— Kikosarazza? De miért, édes Donna Noémi?

— Miért? Hát elfelejtetted? Öreg vagyok, Efiz, s az öregek nem szeretnek tréfálkozni. Ne beszélj előttem többé erről a dologról!

— Egyebet nem mond?

— Egyebet nem mondok.

Hallgattak. Noémi varrt. A szolga fölemelte a két lábaszárát és összekulcsolt kezeit a térdjei közé szorította. Azt hitte, hogy álmodik. Érthetetlen volt ez az állapot. Végre fölemelte szemét és körül nézett. Nem, nem álmodott; igaz volt minden; az udvar tele volt napfénnel és árnyékkal; az erkélyről a szuvas fának egy-egy szilánkja lehullott, mint ősszel a fenyő tűlevele; a falon túl cukorsüvegként fehérlett a hegy; minden oly bájos, oly gyöngéd volt, mint reggel, mikor a Don Predu házából kilépett. Még szinte hallotta, mint verik a nők a porolóval a bútort; de ez a verés az ő testét érte; igen, valami veri, ütlegeli a hátát, a vállát, a lapockáját, a könyökét, a térdét és az ujjai büttykeit. És Donna Noémi ott ült előtte és halványan varrogatott és az ő lelkét szurkálta azzal a tűvel; a fecskék mint fekete virágból, apró fekete keresztekben való mozgó füzér, szünet nélkül röpdöstek körülöttük, fejük fölött. Árnyékuk úgy futott a földön, mint szélben a száraz levél. És eszébe jutott az a kínos érzés, mely elfogta, midőn a templomban, a szószék alatt térdelvén, felállt és eszébe jutott a Magdolna arcára boruló árnyék. Mélyen felsóhajtott. Megértette, milyen büntetése az, ami ránehezedik.

Ekkor lassan, halkan elkezdett beszélni; megragadta a Noémi szoknyájának szegélyét és beszélt, de maga se értette jól, hogy mit beszél. Nem nagyon meggyőző beszéd lehetett, mert a leány csak tovább varrogatott és nem válaszolt; ismét nyugodt volt, kétes mosollyal az ajkán.

Csak midőn Efiz már mindent elmondott, a multnak minden nyomorúságát, a jövőnek minden fényességét, csak akkor szólalt meg Noémi, halkan, alig emelve fel szemét, mintha csak a szemével beszélne.

— De ne aggódj annyit, Efiz, ne avatkozzál túlságosan a mi ügyeinkbe. Aztán ládd: eddig is megéltünk. Nem éreztük eddigelé jól magunkat? Volt valamiben fogyatkozásunk? És ezentúl is majd csak megélünk Isten segítségével: kenyérünk mindig lesz. A Predu házában nagyon sok a holmi; nem is tudnék rá vigyázni.

Efiz kétségbeesetten gondolkozott. Mit csináljon, ha hazugsághoz nem folyamodik?

Újra elkezdte a Noémi ruháját tapogatni:

— Aztán nagyon komoly dolgot kell még elmondanom, Donna Noémi. Előbb nem akartam, de a makacssága kényszerít. Don Predu annyira szerelmes, hogyha visszautasítja, belehal. Igen, olyan, mintha megigézték volna; nem bír aludni. Édes Donna Noémi, maga nem tudja, mi a szerelem; az megöli az embert. Nagyon kevés lelkiismeretességre vall embert halálba kergetni...

Erre Noémi elnevette magát; végig ép fogai úgy csillogtak, mint a bolondos jókedvű gyermekéi.

Ez a nevetés oly rosszúl esett Efiznek, hogy izgatottá tette, rosszindulatra és hazugságra kész-tette.

— Aztán még más, még komolyabb dologról is szólnom kell, Donna Noémi. Igen, kénytelen va-

gyok elmondani. Az a veszedelem fenyeget bennünket, hogy Don Jácint hazajön... Érti?

Noémi abbahagyta a varrást, kiegyenesítette a derekát és fölfelé tartott arccal hátrahajolt, hogy levegőhöz jusson; kezével görcsösen belekapott a vászonba.

Efiz ijedten felugrott, mert azt hitte, hogy a kisasszony mindjárt elájul.

De a rosszullét csak egy pillanatig tartott. Noémi ismét szúrós tekintettel nézett rá és nyugodtan szólt:

— Ha vissza is jön, nincs már mit vesztenünk. És hogy megvédelmezzük magunkat, nincs szükségünk senkire.

*

Efiz fölvette a földről az árvácskát és a lépcsőhöz ment és leült oda, ahol a Donna Ruth halála után az éjtszakát töltötte. Már nem kérdezte önmagától, miért mond le Noémi az életről; úgy rémlett neki, hogy tudja, Istennek reánehezédő büntetése mindez; az a büntetés, mely az egész házra ránehezedik. És ő a gyümölcsben a féreg; ő a szú, aki a család életefáját addig őrli, míg a végzet be nem telik. Ő is, épúgy, mint a szú, mindent titkon végzett; rágcsált, folyton rágcsált s most csodálkozik, hogy minden széjjel-morzsolódott körülötte? Csak az az egy bizonyos, hogy most el kell mennie. De egy reménység tartotta még fenn, mint ahogy az újjai közt szorongatott elfakult árvácskát az üde szár még életben tartja: hogy Isten nem fogja a szerencsétlen nőt elhagyni. Ha ő elmegy, Donna Noémi, kit talán csak az bánt, hogy ő hozta az üzenetet, bizonyára

megadja magát. Elvégre is, két nő egyedül nem élhet meg.

El kell mennie. Hogy is történhetett, hogy eddig erre rá nem jött? Úgy rémlett neki, hogy egy hang hívja. És valóban hívta egy hang a kerítésen túlról, az utca csöndességéből.

Felállt és elindult; azután visszatért, hogy az erkély alatt a falból kiálló szögről levegye a tarisznyáját. A századok óta szilárdan álló szög, amint tarisznyáját levette, kiesett a falból és mint valami nagy fekete újj, az udvar kavicsára gurult. Efiz összerendezte. Igen, el kell mennie; a fa-szög is azért vált el a faltól, hogy ne akaszthassa többé oda a tarisznyáját.

És Noémi nagy csodálkozására, ki félszömmel minden mozdulatát megfigyelte, nem verte be újra a szöveget, hanem elindult.

— Efiz? Elmégy?

Ő lehorgasztott fővel megállt.

— Nem várod meg Esztert? Visszajössz hűsvétra?

Intett, hogy nem.

— Efiz, megsértettelek? Valami olyat mondtam, ami megbántott?

— Semmi rosszat, jó gazdám. Csakhogy el kell mennem; itt az ideje.

— Hát akkor eredj, kísérjen mindenütt jó szerencse!

Efiz kis ideig gondolkodott; úgy érezte, hogy valamit elfelejtett, mint aki utazásra készül és azon tűnődik, hogy el van-e látva mindennel, ami szükséges.

— Donna Noémi, nem parancsol semmit se?

— Semmit. Csakhogy azt hiszem, rosszúl vagy. Beteg vagy? Maradj itt! majd elhivatjuk a doktort. Hísz a lábad is remeg!

— El kell mennem.

— Efiz, hallgass ide! Ne vedd rossz néven, amit mondtam. Úgy van, hogy nem tehetem meg, hidd el! Tudom, hogy ez fáj neked, de nem tehetem meg. Ne szólj a dologról Eszternek! Hát ha el akarsz menni, menj el. De ha rosszúl érzed magad, jér vissza ; ne felejtse, hogy ez a ház a te otthonod.

Efiz megigazította a vállán a tarisznyáját és kiment az udvarból. A kapu lépcsőjén előbb az egyik, majd a másik lábát megrázogatta, hogy annak a háznak, melyet odahagy, még a porát se vigye magával.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

XIII.

Odakünn Zuannantóni várt rá.

— Már háromszor hívtam, Efizé bácsi! gyérünk, a nagyanyám beteg és beszélni akar magával. Miért nem jön már? Nem vesszük ám ki a kenyeret a tarisznájából.

Az öregasszony még mindig ruhástúl feküdt az ágyon. Alsó karja csupasz volt, pirosas és úgy tűzelt, mint az eleven parázs. Szundikálni látszott, midőn azonban Efiz fölébe hajolt, színtelen hangon megszólalt:

— Látod? Mégis elment a folyóra, mosni, mert dolgozni kell. És te azt mondtad, hogy elveszi!

— Pottoi néni! Csak türelem! Szenvedésre születünk.

Az öreg nő fölemelte a karját és Efizt görcsösen magához ölelte. Rothadás és kriptaszag áramlott az ágyból; de Efiz nem vonta el magát, noha a Pottoi néni nyakéke úgy sütötte az arcát, mintha most hozták volna a tűzről, a lehelete pedig úgy járta a haját, mintha pók mászkálna benne.

— Hallgass ide, Efiz! Isten színe előtt vagyunk. Én elmegyek. Ő maga, Don Záme, jön értem,

mint ahogy gyermekkorunkban erre nézve megállapodtunk. Most itt az ideje, hogy együtt elmennjünk. Útközben majd elmondom, hogy ne álljon meg ott, ahol elesett, ahol te megölted, hogy bocsásson meg annak a szeretetnek fejében, mellyel te a lányaival szemben viselkedtél. Efiz, ő meg fog neked bocsátani. Elég sokáig hurcoltad a terhet! De te, te, Efiz, viszont mentsd meg az én Grizendámat! Azon az úton van, hogy elpusztítsa magát. Csak az én halálomra vár s aztán világgá megy. Ezért nem húnyhatom be a szemem nyugodtan. Te menj el a fiúhoz és mondd meg neki, ne taszítsa unokámat a romlásba; jusszon eszébe, hogy megígérte, hogy elveszi. És vegye is el, igen, úgy aztán Donna Noémi nem fog többé rágondolni. Eredj!

Ezzel ellökte magától. Efiz meg tágra nyitotta szemét, s mégis úgy érezte, mintha megperzselte volna valami, mintha hamuval volna telehintve, mintha a pokolból tért volna vissza. Az öregasszony nem nyitotta ki többé a szemét; keze mereven feküdt, kemény ujjai szétnyíltak, feketével szegélyezett szederjes ajka mozgott még kissé, de többé nem beszélt.

Nem beszélt többé.

A tető nyílásán, mint a felfordított tölcséren át, aranyos napsugár ömlött be, mely fényárral vontá be az ágyon nyugvó fekete testét és nyakékét és sötétségben hagyta a rideg szoba egyéb részeit.

Efiz, mint ki kút mélyéből néz föl, úgy nézte azt a távoli magas pontot. De hirtelen úgy érezte, hogy a sugár megtörik, őreá ömlik, őt vonja be fényárral. Így minden világossá lett. A szeme most már mindent meg tudott különböztetni:

köröskörül a sötét tévedéseket, belül a fényes középrészt, Istennek reánehezedő büntetését.

És szótlánul felvette a tarisznyáját és elment.

*

Don Predu háza előtt elhaladva, Stefanát szólította és azt mondta neki, hogy saját ügyei miatt el kell utaznia és nem tudja, mikor jön vissza.

— Mondd meg legalább, hova mégy!

— Nuoróba.

*

Két nap telt el, míg Nuoróba ért. Lassacskán megdugult és mindúntalan leült az útszélén, mert nagyon fáradt volt. Ilyenkor behúnyta a szemét, de nem aludt. Ha kinyitotta, mindig a sárgás országutat látta maga előtt, amint fölfelé a nuorói hegyek irányában, lefelé a bárói uradalom mellett pihegő tenger irányában a messzeségnek azúrkék és zöld színébe olvad; úgy tetszik neki már, mintha egész életében így élt volna a félig megfutott és felerészt még hátralevő út szélén. Lenn hagyta a völgyben azt a helyet, hol büntetését elkövette, odafenn, a hegyek irányában van az a hely, hol bűnéért vezekelni fog.

Szép idő volt; a völgyeket már fű borította s az örökzöld virágzott, mosolygott mint a gyermek szeme.

Vízvonalak csillogtak a lejtők zöldjében; az égerfák közt a folyó csobogott. Néha egy-egy szeker közeledett feléje az országúton és Efizben az a vágy támadt, hogy felkérdezkedik; de csakhamar elszomorodott: Nem! bűnbánatból gyalogolnia kell, segítség nélkül kell *megérkeznie*.

Ennek az első útjának azonban határozott célja volt; most tehát még világi dolgok foglalkoztatták és az a gondolat, hogy minél előbb odaérjen és elintézzze. Azután, úgy gondolta, egészen szabad lesz, egyedül azzal a teherrel, melyet holtá napjáig türelmesen kell hordania.

Az első éjjelt a völgynek egy barlangzugában, egy nagy kőre nyugtatva fejét, pihent, de nem aludt. Az éjszaka derűs, enyhe volt. A sziklaoszlopokkal körülzárt völgy fölött a fehér égen úgy függött a hold, mint a templom boltozatáról az aranylámpa. De az istállószerű szomorú barlangzugban beteg ember nyöszörgött s az emberi fájdalom megzavarta a magányosság békéjét.

Virradat előtt újra útnak eredt Efiz; fáradtabb volt mint előbb. A ködös fehér sötétség nagy tömeg tömjénfüstjéből Oliéna hegyei bontakoztak ki; szemben meg az Orthobéne durvamívű gránitoltára emelkedett; az egész tájéknak szent a színezete; a tekintet röptét a Megváltó legmagasabb sziklája, a kereszt állítja meg, mely két fekete karjával az égnek aranyos sápadtságát verdesi.

Efiz pedig letérdel, de nem imádkozik; nem tud imádkozni, elfelejtette a szavakat, de remegő szeme, keze, láztól reszkető egész teste mind csupa imádság.

*

Amint a nuorói úton fölfelé kapaszkodott, folyton úgy érezte, hogy egy, a völgy fölött felfüggesztett nagy szív erősen, mind erőbben dobog.

— A malom! — gondolta magában, örvendezve, — és Jácint is ott van!

Világi útjának utolsó stációja, a kálváriájának utolsó kapaszkodója volt az a fölfelé haladó, mocskos, olajos sikátor, melynek közepén a sok szemét közt döglött kis macska hevert. A sikátornak gyászszínnel bevont magas falai fölött az ég vörös fényben úszott.

A sikátor közepére érve, megfordult; az árnyék, az Orthobéne rózsás lejtőire barna kört írva, alúlról, a völgyből haladt fölfelé és a sikátorban őt is utólérte. A magasban a malom lihegett; férfias dobogás volt ez, az esteli harangnak nőies hívó szavával szemben; az útca túlsó végén parasztok terelték járomba fogott ökreiket, Don Preduhoz hasonló tekintélyes polgárok jöttek-mentek és a fejükön korsót vivő nők igyekeztek hazafelé; a külső kis udvart szegélyező alacsony falak kövein a napi munka után pihenő, halavány nők üldögéltek.

Efíz fáradtan, a válláról mármár lecsúszó tarisznyát tartva, megállt és szóba eredt velük.

— Hol lakik Don Jácint?

— Ki? Az, aki a malomban dolgozik? Itt, erre feljebb! Mit hozol neki abban a tarisznyában? A szolgája vagy?

— Az. Hogy van Don Jácint?

— Hát dolgozik meg mulat. Jókedvű fiatalember. Aranyos egy fiú. Az asszony nép mind boldul utána... úgy marakodnak érte, mintha mézeskalács volna...

Efíznek eszébe jutott a Bajgyógyító búcsúja, Natólia és Grizenda, akik a jövevény ifjút közrefogva táncoltak; és erre égető fájdalom járta át, de a fájdalommal együtt az a heves vágy is, hogy a végzet feltartóztatására valamit cselekedjék.

— De hol találom ? Ott van most a malomban ?

— Ihol jön, ni !

Valóban Jácint közeledett, sietve, hajadonfővel, lisztes ruhában. Időközben valaki elszaladt már a malomba és értesítette, hogy megérkezett a szolgája.

— Mit keresel te idefenn ? — kérdezte, két vállánál fogva gyöngéden megrázva Efizt.

Az öreg szolga nem válaszolt, csak ránézett és engedelmesen vonszoltatta magát vele fel a kis útcán, a völgy fölött két házikó közé ékelt kis udvarig. Egy nagyszemű, mélabús tekintetű, fehér arcú kis ember, valóságos törpe, épen vizet mert a kútból ; Jácint bemutatta, hogy ez az ő házigazdája.

— Beszélnem kell veled, — mondta Efiz.

— Itt vagyok, beszélj !

A konyhában ültek, a házigazda vacsorát főzött és Efiz nem akart az ő jelenlétében beszélni. Jácint viszont tréfálkozott, nevetgélt és nem siettette a beszélgetést.

A kis ablakon át az Orthobéne sziklái fölött a Megváltó oly kicsinynek látszott, mintha fecskemadár volna, a kertből beáramló viola szaga meg a Pintor kisasszonyok udvarát juttatta eszébe.

Efiz szívfájdalmat érzett, nem bírt beszélni. Csak annyit mondott :

— Jáci ! úgy látom, megvidámodtál.

— Mitévő legyek ? Felakasszam magam ?

De a makaróni főzésével foglalatосkodó kis ember fölemelte szomorú két szemét és Jácint elnevette magát és felnézett a mestergerendára.

— Hát, Efiz, mikor idejöttem teljes ellátásra, Istennek ehhez a jámbor szolgájához, az első na-

pokban csakugyan kísértésbe estem, hogy felakasztom magam. Emlékszik, Mihály? — A kis ember intett, hogy úgy van, de egyúttal szemrehányóan fejet csóvált. — Ő mentett meg; ágyba fektetett, mint a kis gyermeket, s ha elment hazulról, megkötözött. Egy darabig nagyon lázas voltam, de aztán minden elmúlt és most vidám és megelégedett vagyok. Igaz, Mihály? Nem vagyok vidám és megelégedett? No, Éfíz, beszélj! Bizonyosan azért jöttél, hogy megzavard a vidámságomat.

— Pottoi néni meghalt, — nyögte ki végre Éfíz. Jácint a villáját az Éfíz arca felé tartotta, mintha meg akarná vele szúrni.

— Eridj, baljós madár! Tudtam, hogy halálhírt hozol! Hát aztán?

— Grizenda készülődik, hogy elhagyjon bennünket. Néhány nap múlva itt terem nálad; ez az, amiért ide jöttem, hogy megmondjam.

Jácint arcán az egykori gyermekies, szomorú és ijedt kifejezés jelent meg.

— Nem! nem! Nem akarom, hogy idejőjjön.

— Nem akarod? Hát hogy akadályozod meg? Különben is jegyesed; megígérted, hogy elveszed.

— Nem vehetem el. Igaz, hogy nem vehetem el, Mihály? Nem lehet és nem is akarom. Nem vagyok olyan helyzetben, hogy megházasodhassam. Koldus vagyok és tudod, hogy egyéb kötelezettségeim vannak. Elmondok mindent; ez előtt az ember előtt, ki mindent tud rólam, épúgy mint te és őszintén sajnál, szabadon beszélhetek. Nekem ki kell fizetnem a néném tartozását. Emiatt kerestem a halált; emiatt volt kétségbeesés a szívemben. De ez az ember azt mondta: eltartalak *ingyen*; nálam fogsz lakni, enni is adok, ha lesz

mit, de dolgoznod kell és ki kell fizetned adósságodat.

Efiz félig csodálkozva, félig gyanakodva ránézett a kis emberre ; tekintete azt látszott kérdezni : »Miért vagy ily nagylelkű ?« A kis ember, aki tányérja fölé hajolva, nyugodtan evett, erre fölvetette szemét és így szólt :

— Mert keresztények vagyunk !

Erre Efiz, mintha magába, lelkének házába mélyedt volna, visszaemlékezett arra, miért is jött tulajdonképen.

— Jácint, mégis okvetetlen el kell vened Grizendát. A leány néhány nap múlva itt lesz ; ne küldd el, ne taszítsd romlásba !

— De jó ember ! Nincs füled ? Nem hallod, hogy nem tarthatom el, nem vehetem el ? A néném tartozását kell kifizetnem.

— Kifizeted azzal, hogy elveszed.

— Annyit örökölt ? — kérdezte nevetve Jácint. De Efiz komolyan nézett rá és kétszer is elmondta :

— Ép azért jöttem, hogy erről beszéljek veled.

A házigazda megértette, hogy az ő jelenléte fölösleges és a Jácint tiltakozása és hívogatása ellenére csendesen kiment a házból.

— Hagyd ! — szólt Efiz. — Azt, amit most mondok, senkinek se szabad megtudni.

Mégis, mindazonáltal, egyedül maradván, mindketten zavarba jöttek ; úgy látszik, a világosság hatott rájuk bántólag. Kimentek a kis udvarra, leültek a lépcsőre, Jácint betette maga mögött az ajtót, talán azért, hogy a lámpa és a tűzhegyen lobogó tűz meg ne hallják, amit beszélnek. Efiz nem tudta, hogy kezdje meg szíve kínos titkának közlését. Oly nagynak és súlyosnak vélte

ezt a titkot, hogy nem is lehet egyszerre feltárni; talán részenként, vérző szívvel. Maga fölé hajolt, hallgatagon ásta, húzogatta a szívéből, mint a nagy szikladarabot a kútból. Végre sóhajtván, fáradtan és tehetetlenül összeszedte magát.

— Jácint, azt mondó vagyok. A világ sora, hiába, ilyen. Don Predo el akarja venni Donna Noémit és Donna Noémi nem megy hozzá. Temiattad!

Jácint nem felelt, de erősen megragadta az Efiz karját, mintha ki akarná törni; de aztán eleresztette.

Efiz hallotta a Jácint keblének zakatolását, mintha ájulás környékezné és ezért ő maga is, a szorítástól sajgó karját nyomkodva, aggódva pihegett.

— Úgy van, temiattad, te vagy az oka! — kezdte újra, csaknem támadó hangon. — Nem tudtad? Annál jobb! Az öregasszony legalább ezt nem közölte veled. Hanem most már komolyan meg kell fontolni a dolgot. Ki kell venni a nagynénéd agyából ezt a rágcsáló férget. Érted? Megértetted?

— Mit tehetek én ebben? — kérdezte végre Jácint. És úgy látszott, hogy ismét visszaesik régi búskodásába. Az árnyékban guggolva, lehorgasztott fővel a lábai alatt levő földet nézte és ott sötét örvényt látott.

— Mit tehetsz te ebben? Tudod, megmondtam: kezd meg te a kötelességed teljesítését, aztán majd ő is megteszi a magáét...

— Mit tehetek én, mit tehetek? Azt hiszed, mi intézzük a sorsot? Jusson eszedbe, amit beszéltünk odalenn, a telek kunyhója előtt! Em-

lékszel? És te, vajjon te magad intézhatted a saját sorsodat?

Efiz is lehorgasztotta fejét; és így maradtak, egymás mellett, oly szorosan, hogy mindegyikük érezte a másik csípőjének melegségét; úgy ültek ott: a halántékuk csaknem összeért, mintha valami földalatti szózatot hallgatnának.

— Igaz! — mondta Efiz. — Nem intézhetjük a sorsunkat.

— És aztán? Azt hiszed, Noémi nénikém boldog lenne, ha Péter bátyámhoz menne? Nem elég a kenyér a boldogsághoz; most már rájövök magam is... Más kell ahhoz!

— De mondd, te... te...

— Én?

— Igen, te, tudtad?

— Mit feleljek? A férfi mindig észreveszi az ilyen dolgot. De esküszöm édesanyám lelki üdvösségére, hogy mindig tiszteletben tartottam Noémit, mint valami szentséget... Csak egyszer, igen, előtted elmondom, mert tudom, hogy neked megmondhatom, ...csak egyszer, mikor elájúlt és én fölébe hajolva sírtam, ...igen, elmondhatom, ugyanazzal az ártatlansággal, mintha csak édesanyámnak mondanám el, igen, ...akkor egymásra néztünk... a könnyeinken át és talán akkor... talán akkor... Hát nem tudom, egyebet nem mondok. Talán ép ezért mentem világgá, sokkal inkább mint azért, ami rosszat cselekedtem.

— Engedd meg, hogy még valamit kérdezzek. Mikor utoljára lejöttél a telekre, tudtad már?

— Tudtam.

— Nohát, — mondta Efiz, összeszedve magát, — te igazi férfiú vagy!

— Mi tagadás, — felelte Jácint, kinek hiúságát az Efiz elismerése kellemesen legyezgette — ismerem kissé az életet, ez az egész! Hamar megismeri az ember az életet, ha ott születik, ahol én. De te is ismered az életet, a magad módján és ezért értettük meg egymást, noha különböző nyelven beszélünk. Emlékezzél csak vissza, mikor lementem a telekre... Én kártyáztam és azért tűztam ki a hamis cégért, mert meg akartam fizetni a kapitánynak a rám költött pénzt, hogy visszatérve, emelt fővel léphessenek eléje. Ő azt mondta volna: az a szerencsétlen magába tért és összeeszedte magát. Ehelyett mind lejjebb, lejjebb süllyedtem... Hanem úgy volt az akkor, mintha örület vett volna rajtam erőt. Most már kinyílt a szemem és látom, merre van a szabadulás igazi útja. Miben lelted meg te a szabadulás igazi útját? Nemde abban, hogy másokért éltél; én is úgy akarok cselekedni, Efiz, — mondta, egészen az arcához hajolva. — Te szabadítottál meg. Olyan akarok lenni, mint te... Felelj, igazam van? Odalenn, Oliénában földhöz vágtaalak, de a szenteket is megkínózták, azért mégis szentek maradtak. Felelj, igazam van? — ismételte, Efizt vállánál fogva megrázva. — Emlékszel mindarra, amit ott a telken mondtunk? Én folyton emlékszem rá és ép ezért azt mondogatom magamban: Efiz meg én, mindketten szerencsétlenek, de igazán férfiak vagyunk; mindketten férfiak, sokkal inkább, mint Péter bátyám, sokkal inkább mint a Milói. Ez tény! Péter bátyám? Hát ő is ember? Éveken át tűrte, hogy nénéim, minden nyomorúságnak, a falu minden gúnyának kitéve, szenvedjenek; és most azt hiszi, valami nagy dolgot mível, hogy el akarja venni Noémit. Bizony, csak azért teszi, mert a nő mint nőszemély

tetszik neki, épúgy, amint nekem Grizenda tetszik. Semmi egyéb! Szerelem az, vagy jótékony-ság? Noémi jól teszi, hogy nem megy hozzá. Jól teszi! Igaza van! A te irántuk való szereteted, az az igazi szeretet; és ha valakit szeretniök kell, sőt feleségül kellene menniök valakihez, igen, mondom, az csak te lehetnél, nem pedig Péter bátyám... Ehelyett mit tettek? Most, hogy nem vehetik már hasznodat, elkergettek, mint a vén kutyát; pedig te még ezért is, még jobban szeretted őket, mert a te szíved igaz emberi szív. Nohát, most meg mit mívelsz? Ejnye, ember!... Szégyeld magad! Nem eleget sírtál még? Ébredj! szedd össze magad! Járkálj!

Hátúlról vállon ragadta és újra megrázta; de Efiz kétrét görnyedve, fejét a két térde közé hajtva, sírt és mialatt panaszhangjával az éj sötéttségét töltögette, arra gondolt, hogy a Jácinttal való multkori jelenet alkalmával az oliénai öreg templom előtt vért hányt. Most is úgy érezte, hogy minden vér kitódul belőle a szemén keresztül: minden rossz vér, a bűnnek vére. A teste így vér nélkül maradt s lelke ott vergődött belül, olyan fekete ürben, mint az éjtszaka. De Jácint szerető szavai fényes sugarakat szórtak a sötét alapra; ezeket Efiznek saját, tulajdon könnyei világították meg, melyek úgy ragyogtak körülötte, mint a csillagok.

*

Egy hétig maradt Nuoróban.

Mind ő, mind Jácint folyton arra vártak, hogy Grizenda egyszerre csak betoppan, de napok múltak és a leány nem jött.

Jácint még nem határozta el magát, mitévő legyen, de nyugodtnak látszott, dolgozott, csak az étkezés idejére jött haza s tréfálgozott a házigazdájával, tanácsot kérve tőle, miképen fogadja a leányt.

— Természetes, hogy nem akarom a szegény árvát romlásba dönteni. Talán magához adjuk nőül? A házban mindenesetre elkelne egy asszony.

A kis ember szemrehányóan nézett rá, de nem szólt, legalább Efiz jelenlétében nem. Ez pedig semmi szín alatt sem kívánta a sorsot erőltetni; úgy gondolkozott, hogy kár az embernek abban fáradoznia, hogy a gondviselés szándékának útjába álljon. Rá kell bíznia magát, ahogy a magot rábízza a gondviselés a szélre. Isten jól tudja, mit cselekszik.

Grizendát várva, nem bírta magát a távozásra elhatározni. És ha Jácint nem volt otthon, lement a piszkos sikátoron, leült a völgy fölött lévő árokút mellé és a Monte lábja alatt húzódó fehér országutat kémlelte. A malom dobogása megindulással, rémülettel töltötte el. Mintha egy szívnek lüktetését érezné, egy új szívét, mely az elvadult öreg földet megifjítja. Ott benn, abban a szívdobogásban lüktet a Jácint vére és reá gondolva, Efiz sírni szeretne. Úgy rémlik, mintha látná magas termetét, amint lisztes ruhában, mint dérről lepett fiatal növény, a munka által és jóra való szándék folytán megtisztulva, derűs arccal jár-ke. Mindenki szereti s ő mindenkivel szemben udvarias. A nők, kik örletni mennek a malomba, köréje gyülekeznek s amint lehajol, hogy a lisztet megmérje, az anya szemével, a szerető szemével néznek rá. Egy este Efiz felkereste a malomban s a gép zakatolása, a halvány alakok-

nak a tüzes háttér előtt való mozgolódása, az árnyékok kereszteződése s a hatalmas sulyok nyirkorgása úgy tűnt föl neki, mintha a tisztítótüzet látná messziről és Jácintot is ott benn látná közöttük, a vezeklők között, amint sóvárogva várja, hogy bűnhődése beteljék.

*

Húsvét után való vasárnap a Zöldvölgy mezei templomocskájának búcsújára ment.

Húvös délután volt; az *Isalle* völgye fölött, mintha még mindig a tél uralmának hódolna, északi szél tombolt; távol, a háttérben az *Albo* hegy a fellegek közt olyan volt, mint a viharos tengerben zátonyra jutott hajó.

Vastag tunikás ruhába burkolódzó parasztasszonyok hosszú sora igyekezett a búcsúra. Efiz ezeket követte. A mellét csapkodó szélben úgy érezte, hogy valami új dolog, új erő hatol a szívébe. A nép szomorúan, de oly nyugodtan haladt, mintha nem búcsúra, hanem könyörgésre gyülekeznék templomi körmenetben. Még a távolból hangzó harmonika is szent énekek dallamát ismételte. Efiz érezte, hogy vezeklése megkezdődött.

A sziklaköves lejtő tetején álló templomocskához érve, leült az ajtó közelében és imádkozni kezdett. Úgy tetszett neki, hogy a kis Madonna kissé megfélemlítve tekintget nedves fülkéjéből a magányát zavaró néptömegre s hogy a szél mind erősebben tombol, a nap meg sietve hanyatlik a völgyhát mögé, hogy az alkalmatlankodókat hazatérésre kényszerítse. Az asszony nép csakugyan szorosabbra fogta a bő öltözetet és hamarosan lemorzsolva az olvasót, hazafelé indultak.

Nem maradt ott már senki, csak egy asszony, ki mandulás szeletet és fekete lisztből készült cukrosbábót árult és két ember, kik a templomocska ajtajában, az omladozó előcsarnokban egymással szemben üldögéltek.

Efiz nem messze ült tőlük és komoran nézgette őket; megismerte, látta már mindkettőjüket lenni, a Bajgyógyító búcsúján. Két tisztességesen öltözött koldus volt; bőre szabott kék nadrág és pargétvászon zeke volt rajtuk. Egyikük még fiatal volt, magas, hajlott alak, hústalan sárga arccal, lesütött, szederjes szemhéjjal; kéregető mondkáját ismételte szüntelen, miközben kiálló nagy fogai fölött szürke ajkai alig mozdultak meg, mintha aludnék vagy álmában beszélne, mintha a külvilággal egy cseppet se törődne. A másik öreg volt, de erős, vértódulástól karmazsinvörös arccal; egész teste remegett, talán csak tettetésből; a kalapját szétterpesztett lábai közé helyezte és időnkint lehajolt, hogy megnézze, mennyi aprópénz van benne.

De az est, felhőkkel terhesen, gyorsan közeledett s a nép eltávozott. A cukroskalácsos nő is bezárta még egészen telt ládáit és méltatlankodva beszélgetni kezdett a koldusokkal.

— Nem volt érdemes ezt a hosszú utat megtenni! Nyomorúságos egy búcsú ez, testvér!

— Bizony, mai napság már meg se élhet az ember, — felelte az öreg és az aprópénzt egy kendőbe öntve, feltette a kalapját. Amint azonban fel akart állni, hátraesett, mintha a lába a bejárat kövezetén megcsúszott volna, feje a falba vágódott, két keze a földre csapott.

A kövezeten szétguruló pénz csengésének hallatára a másik koldus, üveges szemét tágra nyitva

felemelte arcát, mintha valami fenyegető zörejt hallana.

Az öreg nyögött. Az asszony és Efiz odarohantak, de nem bírták fejét felegyenesíteni.

Az öreg nyögött.

— Ki kell nyújtóztatni, — mondta az asszony.

— Majd egy kis likórt adok neki. Fektesd le, segíts!

Lefektették a földre, de a zöld folyadék, melyet összecsnokott fogain keresztül szájába akart önteni az asszony, mind az állára folyt széjjel.

— Olyan, mintha halott volna. Hát te nem mozdulsz? — kérdezte a másik koldustól. — Beteg volt? Miért nem felelsz?

Az ember beszélni próbált, de csak reszketeg vinnyogás jött ki az ajkán; aztán hangos sírásra fakadt.

— Eredj, ízibe, hívd ide a hegytetőről, az erdőből a pásztorokat!

— Hova küldenéd, mikor vak? — mondta Efiz térdelve, egyik kezét az öreg szívére tartva. Az a szív úgy rángatódzott, mint az olyan ember, ki folyton fel akar állni, de mindúntalan hátrabukik.

Az esthomály gyorsan sűrűödött; minden elhaladó felhő egy-egy ködfátyolt ejtett le; a templom mögött a szél süvöltött, a völgyig lenyúló, csillogó, fémezöld kis erdők, szomorúságtól és rémülettel felindúlva, futottak, menekülni igyekeztek.

Az asszony is félt a magányosságtól és ettől a hirtelen haláltól. Fejére rakta a ládikóit és azt mondta:

— Mennem kell! Majd beszólok Nuoróban az orvoshoz.

Igy Efiz a haldokló és a vak koldus között egyedül maradt.

— Társam szívbajos volt, — beszélte a koldus.

— A napokban is rosszúl volt, de senki se hitte. Az emberek sohse hiszik . . .

— Rokonod ?

— Nem ; tíz évvel ezelőtt ismerkedtünk meg a Csodatévő Szent Szűz búcsúján. Akkoriban *Juanne Mária* volt a társam, de az mindig kínozott. Úgy kínozott, mint a kutyát. Akkor ez a szegény öreg maga mellé vett ; úgy bánt velem, mintha fia volnék ; soha el nem eresztette a kezemet, míg szilárdan nem ültem. Most vége mindennek . . .

— Mit csinálsz majd ?

— Hát mit tegyek ? Itt maradok, halálomat várva. Mindenem itt van nálam, hogy lelkem üdvözüljön.

— Nuoróba elvezethetlek, — mondta. Efiz és hirtelen sírva fakadt.

A haldoklónak ajkát az asszony által otthagyott likörrel, homlokát borba mártott ronggyal simogatva, mindenképen élesztgetni próbálta. De a szomorú arc az estszürkület homályos fényében ibolya- és zöldszerűvé, mind keményebbé és merevebbé vált. A szíve se vert már. Efiz újra átélte életének legrettenetesebb óráját ; ez a mostani haláleset emlékébe idézte a hidat, ott lenn, amint a holdfényben, a susogó nádas mellett, a híd közelében épígy görnyedezett, hogy meghalt gazdájának szíve verését hallja . . .

De mégis megkönnyebbültnek érezte magát, mint az az ember, ki úttalan utakon való hosszú tévelygés után megtalálja az elvétett utat, azt a pontot, ahonnan kiindult.

— És te nem mégy el? — kérdezte Efiztől a templomajtóban még mindig mozdulatlanul ülő vak koldus.

— Majd elmegyek, ha Isten úgy rendeli. De most tüzet rakok, mert itt kell tölteni az éjtszakát.

Elment, hogy tűzrevalót szedjen. A szél mindjobban dühöngött, az Orthobénén felhők emelkedtek és süllyedtek, lávafolyam vagy gomolygó füstoszlop képében szétömöltek lenn és fönn, végig az egész völgyiségen. De a nuorói magaslatok fölött az égnek egy csíkja a lápisz lazuli bágyadt azúrkeék színében fénylett s az újhold rózsásan bukott le két kiálló szikla közé.

Az eresz alá visszatérve, Efiz látta, hogy a vak elmozdult a helyéről és társára hajolva, nevén szólongatja. Most sír és tapogatva keresi a halottnak ruhájában az ércpénzcsomagot. Ime, megtalálta; most a saját kebelébe ereszti és újra hozzáfog a síráshoz.

Országos Széchényi Könyvtár

*

Igy töltötték az éjjelt. A vak az élményeit mondta el, időnkint bibliai elbeszéléssel tarkítva. Fájdalma oly gyorsan elcsitult, mint a gyorsan múló heves betegség.

— Ugyan hogy képzelhetsz ilyet felebarátom? Gazdag szülőktől származom én; apám olyan volt, mint Jákob, csak hogy nem volt annyi gyereke. Azt szokta volt mondani: »Nem baj, ha vak is a fiam; van neki színaranyból két szeme (ezzel a gazdagságára célzott) és így is látni fog.« Az édesanyám, emlékszem, olyan édes volt a hangja, mint az érett gyümölcs, azt szokta volt mondani: »Ha fiam, Iszthéne, ártatlan marad, minden egyéb mel-

lékes.« Ezután pedig a kedves felebarátok, miután apám és anyám elhalálozott, megették mindene-met; megkoppasztottak mint a fürt szőlőt. Hogy kik? Hát minden'ki, rokonok és ismerősök, Isten bocsássa meg nekik és arra kényszerítettek, hogy alamizsna-kéregetésből éljek; de ártatlanságomat megőriztem és ezért elmondhatom előtted: soha senkinek se vétettem. De az Úr mindig meg-segített; előbb *Juanne Mária*, Isten nyugosztalja! azután ez volt a társam, testvérem, mint a Tóbiást kísérő angyalok. Most már...

— Most se leszel társ híján, — mondta Efiz komoran. — De hogy érted azt, hogy ártatlan vagy?

— Hogy az örökkévalóság felé haladok, — felelte suttogó hangon a vak koldus. — Az ajtót, melynek irányába megyek, két szárnyánál fogva tárják majd ki előttem és egyébbel nem törődöm. Ha van kenyerem, megeszem; ha nincs, csendesen meghúszom magam. Sohase nyúltam a máséhoz, sohase ismertem nőt. *Juanne Mária* egyszer elhozott egyet. De én megéreztem a szagáról, hogy bűnös és ezért arccal a földre vetettem magam, mint ki a számum elvonulását várja. Hát mit tegyek? Ha nem mentem meg a lelkem, mi marad számomra, kedves felebarátom?

— De ennek a halottnak a pénzét elvetted, gazember! — vágta oda Efiz.

— Az enyém volt. Mire való a halott zsebében a pénz? Mondom neked: soha életemben nem loptam és nem ontottam vért. A József testvérei sem ontottak vért; Juda azt mondta nekik: Semhogy megöljük, inkább adjuk el az izmaelitáknak! És így is cselekedtek. Tudod te egészen a zsidó Józsefnek a történetét? Sajnálom, hogy

másfelé visz az utad, mert ha hosszabban együtt-maradnánk, mind elbeszelném.

— Nem, nem megyek el, — felelte Efiz. — Ezentúl téged vezetlek. Kezünket összefogva segítjük majd egymást.

A vak egy kis ideig, a pénzcsonagot tapogatva, lesütötte a fejét; az ismeretlennek ajánlatán — úgy látszik — nem csodálkozott. Csak azt kérdezte tőle:

— Te is koldus vagy?

— Az, — mondta Efiz — nem vetted észre?

— Hát akkor jól van; fogd, ezentúl te viseled gondját!

És átadta neki a pénzcsonagot.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

XIV.

Onnan a Szentlélek búcsújára mentek. A vak pontosan tudta minden búcsúnak napját, tudta, melyik úton kell odamenni; tulajdonképen ő vezette a társát.

Nuorón áthaladva, Efiz a malom felé vezette, odaállította egy fal mellé és bement, hogy Jácinttól elköszönjön.

— Messzire megyek. Isten áldjon meg! Ne felejtse el, mit ígértél!

Jácint egy zsák árpadarát mért; fölvetette lisztes szempilláit és mosolygott.

— Miféle ígéretről szólsz?

— Hogy hiba ne legyen a mértékben, — mondta Efiz és elment.

Jácint, miután a zsákot megmérte, kiszaladt és látta, hogy a két koldus sápadtan, reszketően, mint két beteg ember, egymást kézen fogva, már jó messze jár. Utánuk kiáltott, de Efiz hátra se fordult, csak a kezével intett, hogy: Isten veled!

Mihelyt kiértek a városból, megkezdődött a szóváltás, mert a vak, noha tele volt a tarisznája, az arra haladó emberektől folyton kéregetett, mire Efiz azt a megjegyzést tette:

— Minek kéregetni, ha van ennivalónk?

— Hát holnap? A holnappal nem törődöl? Milyen koldus vagy te? Látszik, új ember vagy.

Efiz erre észrevette, hogy voltaképen azért nem akar kéregetni, mert szégyenli magát és e szégyenkezés miatt önmaga előtt elpirúlt.

Az idő megfordult; rút idő közeledett. Alkonyat felé esni kezdett; a két koldus bekopogtatott egy pásztorkunyhóba; de nem eresztették be őket, hát a cserénybe, a száraz galytető védelme alá kellett menekülniök. A nyájőrző kutyák ugattak, bús gőzfátyol ereszkedett a lucskos síkságra és hiába rakott Efiz tüzet, az eső s a szél minduntalan eloltották.

A vak rendületlenül megmaradt a bánatos szerecsétlennek szerepében. Két karját térde köré fonva, guggoló helyzetben ült, — sohse feküdt le, — a tűz fényében nagy, sárga fogai csillogtak, kékes szemehéját lesütötte és folytatta elbeszélését.

— Tudnod kell, hogy kerek tizenhárom esztendőbe tellett, míg Salamon király házát felépítették. Egy erdőben épült, melyet az ott termő magas cédrusfákról Libanonnak neveznek. Szép, hűs hely. És az egész ház arany- meg ezüstoszlopokból készült, a gerendáját mind kemény fából faragták, a padlózata, mint a templomban, fényes márvány volt. A ház közepén szökőkút állott, mely éjjelnappal ontotta a vizet; a falak mind téglanagyságú, egyenlő darabokra fűrészelt finom kövekből voltak. Megszámlálhatatlan a sok kincs, ami ott benn hevert; a tányérok aranyból, az edények is mind aranyból voltak; az egész házat aranygránátalma- és aranyliliom-dísz ékesítette; még a kutyák nyakörve is arany, a lovak szerszámja ezüst, takarójuk skarlátszövet volt. És jöve Sába királynő,

aki a világ túlsó végén hallott ezekről a dolgokról és mivel ő is gazdag volt, féltékenykedett és meg akarta nézni, melyikük gazdagabb. Az asszonyok kíváncsiak...

A pásztorok egyike, a vaknak elbeszélésétől vonzatra, a szakadó esőben meggörnyedten futva, a cserényhez közeledett. Társai utánózták.

A sikeren felbuzdúlva, a vak nekilendült, még jobban összeszedte magát és elmondta Thámárnak és érzékiességének a históriáját.

A juhászok könyökükkel lökdösték egymást és nevettek; tejet, kenyeret hoztak és pénzt adtak a vak koldusnak.

De Efiz elszomorodott és mihelyt magukra maradtak, szemére lobbantotta társának a feslettséget és a rossz példaadást.

— Úgy beszélsz, ahogy édesanyám szokott volt beszélni, — mondta a vak és az esőben ülve, elaludt.

A Szentlélek búcsújának kevés, de válogatott közönsége volt. Gazdag juhászok kövér feleségükkel és szép, karcsú lányaikkal; a férfiak lóháton érkeznek; szilaj, barna emberek, övükön cifra bőrhüvelyben hosszú, éles kést hordanak; az ifjak magasak, fürgék, foguk és szemük fehére villog, mint a beduinoké; a lányok hajlékonyak és bájosak, mint a vak látomásaiban a bibliai nőalakok.

Az idő folyton ködös volt, a kövek és a harasztos erdők között barnáló kis templom körül végtelen csendesség és az erdő illata honolt. A szürke égen futó felhők még fantasztikusabbá tették a helyet.

Egész délelőtt mindúntalan egy-egy lovas ember bukkant fel a ködös ösvényen; hallgatagon szálltak le, mintha a világnak eme félreeső zugában titkos összejövetelre gyülekeznének. Efiz, ki

vak társával a templom ajtajában üldögélt, azt hitte, hogy az egész csak álmokkép.

Itt se volt rajtuk kívül más koldus. Efizt valami különös, szégyenérzettel és irigységgel vegyes ijedség fogta el, amint ezek az erős, büszke emberek, kiknek száján és orrlyukán át szinte gőzölgött az élet hatalma, elvonúltak előtte. Ezek voltak ám az emberek: a kezük ragadozó állat karmának tetszett, mely minden pillanatban kész a futó szerencsét megragadni. Mind banditáknak, törvény fölött állóknak látszottak; bizonyára nem szánták-bánták bűneiket és nem gyötrődtek az életben, ha maguk szolgáltattak maguknak igazságot. Úgy rémlett Efiznek, hogy midőn az ércpénzt odadobják neki, megvetéssel néznek rá; hogy szégyenlik emberi mivoltát és hogy lábukkal félre szeretnék lökni útjukból, mint valami piszkos rongyot.

De aztán távolabbra tekintett; túl a ködön más világ kezdődik és megnyílik az a kapu, az örökkévalóság kapuja, melyről a vak beszélt. És bűnbánatot érzett, amiért szégyelte magát.

Mellette a társa nem szűnt meg szavalva alamizsnát kérni; néha őhozzá intézte a szózatát, de úgy, hogy az arra haladók is meghallják.

— Mire valók vagyunk mi e világon, holott csak terhére vagyunk a jámbor hívőknek, kik alamizsnában részeltetnek bennünket?

— Mire valók vagyunk, kedves atyámfia?

— Hát, sorsom szegény osztályosa, minden az Úr akarata szerint történik. Mi csak eszközök vagyunk és ő csak arra használ bennünket, hogy kipróbálja az emberek szívét, mint ahogy a földművelő is arra használja a kapát, hogy megmódítsa vele a hantot és lássa, vajjon termékeny-e. Keresztények, ne nézzétek, hogy a lehullott fa-

levélnél is búsabb, a belpoklosoknál is rondább, szegény teremtmények vagyunk; nézzétek bennünk az Úrnak a szívetek megmozdítására szolgáló eszközeit!

Mint kemény, csengő virágeső, úgy hullott elejünk a sok rézpénz. Volt ott két szép nuorói legény, akik, hogy a lányok előtt feltűnjenek, szoldóval dobálták a vakot; messziről céloztak a mellére és nagyot nevettek, valahányszor jól találtak. Azután közelebb jöttek és mintha céllovésen volnának, mulatozva Efizt választották céltáblának. Efiz minden egyes ütésre összerezszent; úgy rémlett neki, hogy most megkövezik, de azért bizonyos mohósággal szedte össze az ércpénzt és végül, a játék végeztével, újra bűnbánatot érzett és szégyelte magát önmaga előtt.

Ezalatt a nők ebédet főztek. Egy magányosan álló fa alatt tüzet raktak, melynek füstje elvegyült a ködbe. Piros vállfűzőjük színessége élénkebben villogott ki a nagy szürkeségből, mint a tűz lángja. Nem volt ezen a kis búcsún se ének, se zene, és Efiznek úgy rémlett, hogy itt banditák és juhászok találkozó helye van, akiket az a vágy hajt ide, hogy időnként találkozhassanak asszonyaikkal és misét hallgathassanak.

Délben mindnyájan a fa alá, a tűz köré gyűltek; a pap is közéjük ült. Az idő kiderült; a zeniten a napnak egy arany sugara átszűrődött a fellegeken és épen a magányos fára tűzött; alatta a földön ülő juhászok, a nők, kis kosárral karjukon, a pap, ki a hátát, hogy a nedvességtől óvja, vállkendő hiányában egy nyeregzsákkal takarta be, a nevető gyermekek s a kutyák, melyek farkcsóválva és merően gazdájuk szemébe nézve várták a rágni való csontot: mindez a bibliai jelenetek bájos fenségére emlékeztetett.

A kegyeslelkű nők nagy tál húsokat és kenyeret hordtak a két koldusnak és ruhájuk suhogását hallva, a vak felemelte szavát és mesélni kezdett.

— Úgy van, volt egyszer egy király, aki megparancsolta, hogy a fákat, állatokat, sőt még a tüzet is imádják. Akkor Isten megsértődve, azt cselekedte, hogy ennek a királynak a szolgálai mind úgy megromlottak, hogy gazdájuk megölésére összeesküvést szőttek. És a gazdát meg is ölték. Igen, mert egy színaranyból való istent imádtatott velük; ezért maradt a világon annyi kapzsiság, hogy a pénz kedvéért még a tulajdon rokonukat is megölik az emberek. Így engem is, látván, hogy világtalan vagyok, úgy kifosztottak a rokonaim, mint a fát az őszi szél.

A nép hamarosan elszéledt s a két koldus ismét egyedül maradt a pusztá hely szomorú magányosságában.

A köd ritkúlt; fekete erdők körvonala tűnt fel a szemhatár sápadt azúrkékjén. Aztán teljesen kiderült, mintha láthatatlan kezek húzgálnák jobbra meg balra a rút idő ködfátylait és egy élénkszerű nagy szivárvány s mellette a sápadt mása görnyedtek a tájkép fölé. A nuorói tavasz rámosolygott a templomocska ajtajában ülő szegény Efizre. Az ezüstös réteken a mocsári szironták nagy, sárga virága úgy csillogott, mintha harmat érte volna és az alkonyattal megjelent első csillagok rámosolygottak a virágokra; az ég és a föld egymásban tükröződtek.

A még mindig füstbe bonyolódott magányos fán fülemüle énekelt. Az est üde levegője, a derűs távlatok harmóniája, a csillagoknak a virágokat köszöntő mosolygása s a virágoknak a csillagokat köszöntő mosolygása, — a szép juhászlegények szilaj vidámsága s a piros vállfűzős nők zárkózott

szenvedélye, — a szegények búskomorsága, kik a gazdagok asztalának fölöslegét lesve éldegélnek, — a távoli fájdalmak és a túlvilágba vetett remény, — a mult, az elvesztett otthon, a szerelem, a büntett, a lelkiismereti furdalás, az imádság, az éneklő zarándok, aki megy, mendegél és nem tudja, holtölti majd az éjtszakát, de érzi, hogy Isten vezérli, — és a lenn viruló kis telek zöld magányossága, a folyónak és az égerfáknak susogó hangja, a kutyatej erős szaga, — Grizenda sírása és nevetése, Noémi nevetése és sírása, az ő saját nevetése és sírása és az egész nagy világ sírása és nevetése : mind-mind benne rezgett és remegett a magányos fa fülemüléjének panaszos dalában, amely magányos fa, csúcsával az eget súrolva, legfelső levelének hegyét pedig egy csillagba dugva, magasabbnak tetszett a hegyeknél.

Efiz sírva fakadt. Nem tudta miért, csak sírt. Úgy rémlett neki, hogy a fülemülével, mint útitársával, egyedül van a világon.

Még érezte, mint ütögetik mellét a nuorói legények az ércpénzzel és összerezcent, mintha megakarnák kövezni ; de ez az öröm borzongása, a vértanúság gyönyörűségének érzete volt.

Társa, hátával a zárt ajtónak támaszkodva és karját térde köré fonva, aludt és horkolt.

*

Onnan Fonniba mentek, a Szent Vértanuk búcsújára. Útjukat apró részekre osztották, minden akolnál megálltak, ahol a vak a juhászoknak mesélhetett. Úgy látszik, megismerte őket, »a szagukról«, — szokta volt mondani — és így a leg-együgyűbbeket, az istenfélőket az Ó-Testámentom legmegindítóbb részleteivel, az ifjakat és a kicsa-

pongó természetűeket a félremagyarázható, botrányos ízű elbeszélésekkel tartotta.

Társának ilyen eljárása nagyon bántotta Efizt; néha annyira megundorodott, hogy feltette magában, hogy magára hagyja, de jobban megfontolva a dolgot, úgy tetszett neki, hogy vezeklése így tökéletesebb.

— Az én áldozatom olyan, — mondogatta magában — mintha egy beteget, bélpoklost kísérnék. Isten ezt az irgalmas cselekedetemet számon tartja majd.

Útközben utólérték a többi koldust, kik szintén a búcsúra igyekeztek. Mind régi ismerősként üdvözölték a vakot és bizalmatlan pillantásokat vetettek Efizre.

— Te erős és munkabíró vagy még, — mondta neki egy béalábú ifjú. — Miért jársz tehát kéregetni?

— Titkos, sorvasztó bajom van s emiatt nem dolgozhatom, — felelte Efiz, de a hazugsága szégyenpírt szöktetett az arcába.

— Isten azt parancsolja, hogy amíg bírjuk, dolgoznunk kell. Bárcsak én dolgozhatnám! Ó, milyen boldogok, akik dolgozhatnak!

Efiz Jácintra gondolt, aki mióta munkája akadt, vidámmá és jóvá lett és búskodva tépelődött, vajjon nem hibázott-e ismét, hogy elhagyta szegény úrnőit.

Igy ment, mendegélt, de a várva várt béke nem férközött szívébe. Gondolata mindig odalenn időzött a nádasban s a telek égerfái közt. Különösen este, ha valahol fülemüle szólalt meg, mindig honvágy epesztette.

— Vajjon mit gondol Don Predu, aki Donna Noémi válaszával vár? De Isten majd megsegíti őket és most, hogy halálos bűnömmel és a rami-

nehezedő átokkal távol vagyok tőlük, bizonyára megsegíti őket.

És ment, mendegélt a koldusok hosszú sorában, mindig fölfelé, *Mamajada* zöldelő völgyén keresztül, még feljebb, *Fonni* felé, az ösvényeken, melyekre — felhős este lévén — a *Gennargentu* hegyei bizarr alakú kőkerítésekkel, kastélyokkal, ciklops-sírokkal, ezüstvárosokkal és ködborította kék hegyekkel nehezedtek. Úgy rémlett neki, hogy a teste szélesapkodta, roncsolt, piszkos, üres zsák, ami már csak arra való, hogy a hasznavehetetlen rongy közé dobják.

És társai sem érezték magukat jobban nálánál. Mentek, mendegéltek, azt se tudták hová, azt se tudták, miért. A szép helyek, melyeken áthaladtak, közömbösen hagyták őket; nem lettek sem vígabbak, sem szomorúbbak azoknak a lakatlan helyeknek láttára, ahol pihenés vagy étkezés céljából letelepedtek.

De azért folyton civakodtak; trágár szavakat ordítottak, Istent káromolták és irigykedtek egymásra; a jómódú embereknek minden szenvedélye megvolt bennük. Efiz halálos fáradtan, a csontjai belsejéig ható lázzal, meg se kísérelte, hogy őket megtérítse és nem is sajnálta őket. Úgy tetszett neki, hogy nem is ébren, hanem alva jár, a kísértetek csapata viszi magával, ami odalenn, a telken is megtörtént vele nem egy éjszaka; ő már halott és csak azért járja a világot, mert a túlvilágról elúzték.

Fonniban, hol a koldusok a távoli vidékről összesereglett néppel telt bazilika körül lévő udvarban helyezkedtek el, új gyötrellem szállta meg. Félt, hogy ismerőssel találkozik és ezért társa mögé vonúlva, rejtőzködött.

Mellettük két másik koldus foglalt helyet : egy öreg vak és egy fiatal ember, ki a keblét megérkezésük előtt a jobb emlője alatt felszúrta és egy mérges fűnek tejét dörzsölte belé, hogy ott dagasztot támogatson, melyet a tömeg előtt rosszindulatú kelevénynek tüntetett fel.

Efizt ez a csalás felháborította és midőn társának kalapjába folyton hullott az ércpénz, elpirúlt, mert úgy érezte, hogy ő is megcsalja a kegyes adakozókat.

És a pénz mind csak hullott. Sohse hitte volna, hogy annyi kegyes adakozó van a világon. Különösen a nők voltak bőkezűek ; szelíd árnyék fátyola borúlt a szemükre, amint a szétnyílt ing ráncai közt az ifjú koldus hamis kelevényét megpillantották, mely úgy kidagadt és olyan sötétkekes volt, mint az érett füge.

Majd mindegyikük megállt, hátra szegett fejjel, kérdezősködve. Némelyek magasak, karcsúk voltak, derekukat selyemdísz övezte, kötényük sárga és zöld hieroglifákkal volt kihímezve, csuklyájuk skarlátvörös volt és úgy látszik, messziről, talán a régi Egyiptomból jöttek ; másoknak hatalmas csípőjük volt, széles arcuk két érett almaként piroslott, szájuk húsos, tüzes és nedves, mint a mézesevény széle.

Efiz lesütött szemmel felelt a kérdésekre és szomorúan szedte az alamizsnát.

Néhány férfi is megállt az öreg vak és a színlelt beteg előtt és egyikük lehajolt, hogy jobban megnézze a kelevényt.

— Isten engem, úgy van ! — mondta. — Épen ilyen volt. És csak egy évig húzta.

— Csak egy évig ? — kiáltott fel a másik. — Száz tervemből hármát se valósíthatnék meg ennyi idő alatt. Nesze, fogd !

És ezüstpénzt dobott oda a betegnek. Erre mindenki túl akart tenni a többiekén; a gyors halálra kárhozottnak tarisznájára úgy hullott az ércpénz, mint a jégeső; elannyira, hogy Efiz társa belekékült, a hangja reszketett az irigykedéstől. Délben eltolta magától az eledelt, azután hallgatásba merült; valami sötét tervet forralt. És tényleg, midőn a tömeg újra együtt volt az udvaron és a nők, elhaladva, mélyen benyúltak zsebükbe, hogy a színlelt betegnek alamizsnát adjanak, az Efiz vak társa elkezdett kiabálni:

— De nézzétek meg jobban! Egészségesebb az, mint ti. Szántszándékkal, önmaga szúrta meg magát egy mérgezett tűvel.

Erre valaki odahajolt, hogy jobban megnézzze a hamis kelevényt, a koldus pedig, elhalaványodva, mozdulatlanul, nem védekezett, nem felelt. De a barátja, az öreg vak hirtelen felállt, magasan kigyenesedett s mint a szélingatta szálfá, ingadozva néhány lépést tett és lecsapott Iszthénére, és csontos öklével, mint két kalapácesal, ütögette a fejét.

Iszthéne eleinte lehúzta a fejét; csaknem a két térde közé rejtette; de aztán megragadta támadójának két lábaszárát, nagy erővel rángatni kezdte, s minthogy nem sikerült földre teríteni, beleharapott a térdébe. Nem szóltak egy hangot se és némaságuk még ijesztőbb színt adott a jelenetnek. Néhány pillanat múltával azonban egy csomó ember kapott már belőlük: a nők sikoltottak, a férfiak nevetve kiabáltak.

— Csak azt szeretném tudni, hogyan láthatta, hogy hol a feje!

— Hisz nem vak az! A nyavalya törje ki őket, hisz mind színlel az, egytől-egyig...

— És én háromszor adtam neki ; mindannyiszor ötlírás ezüstöt ! Hogy támasztottad ezt a kelevényt ? ... Mondd el ! Kapsz érte még egy ötlírást. Meg szeretném tanulni, hogy ne vegyenek be katonának.

— Nini ! Jönnek már a karabiniérik !

— Csitt ! Csekélység az egész.

A nép kettévált, hogy utat engedjen a katonáknak, akiknek piros és kék forgótolla ott repdesett magasan, mint valami mesebeli madár, a földön gubbadó két koldus fölött.

Az öreg reszketett dühében, de egy szót se szólt ; a másik visszaült már a helyére és fájdalom hangozva beszélt, hogy ő semmiről se tudott, meg se mozdult a helyéről, csak érezte, hogy egyszerre valaki, mint az összeroskadó fal, rázuhan.

Mindkettőjüket felállították és bekísérték. A tömeg úgy ment utánuk, mintha vallásos körmenetet végezne. Efiz is követte őket, de lába reszketett, szemét elfátyolozta valami.

— Most majd engem is becsuknak, megtudják, ki vagyok, megtudnak mindent és elítélnék.

De senki se törődött vele és midőn a két vak már benn volt a kaszárnyában, a nép széjjelment és ő, kissé távolabb, egy kövön ülve és várakozva, egyedül maradt.

Félt, de a világ minden kincséért sem hagyta volna el a vakot. Várakozott egy, két, három óra hosszat. Mély csend feküdte meg a vidéket ; a nép lenn volt a búcsún ; a falnak ezen a részén emberi lélek se járt. A nap a kötörmelékkal fedett alacsony házak, megannyi alázatos kunyhó, tetéjére tűzött, a délutáni szél illatos fűvek szagát és egy-egy távoli kurjantásnak vagy szónak hangját hozta magával.

Ez a békességes nyugalom csak növelte az Efiz lelki felindulását. Először tűnt fel előtte tisztán, világosan, mint az áttetsző levegőben az a szikla ott a hegytetőn, a saját vezeklésének a hibája. Nem, nem ilyen vezeklésről álmodozott ő.

És szegény gazdái, a kisasszonyok, ezalatt elhagyottan, egyedül sínylődnék! Először gondolt arra, hogy hazamegy és ott fejezi be életét az ő lábuknál, mint a hű kutya. Hazamenni, a lelkét is áldozatul hozni, de őket a szenvedéstől megmenteni: ez az igazi vezeklés. De nem hagyhatta ott a társát.

És íme, megnyílik a kaszárnya kapuja s a két vak, egymást kézen fogva, mint két jó testvér, kijön.

Efiz odalépett hozzájuk és kézen fogta a társát. Így tértek vissza egy sorban a bazilika udvarára. Körüljárták a templomot és keresték a színelt beteget. A népség táncolt, zenélt, a napnyugta rózsaszínűre festette a templom különálló tornyát, a háztetőket s a magas fákat; a templomból kihallatszó zsolozsmák énekhangját idekűnn a tánc dallama kísérte, a kiáramló tömjénfüst összevegyült a kertek illatával.

De bármennyire keresték a színelt beteget, nem találtak rá sem az udvaron, sem a templomban, még csak a körülfekvő utcákban sem. Volt, ki azt mondta, hogy megszökött, a karabiniériktől való félelmében. Így Efiz együttmaradt mind a két vakkal.

XV.

Velük vánszorgott még sokáig.

Búcsúról-búcsúra mentek, egymaguk, vagy a többi koldussal együtt hosszú sorban, mint az elérhetetlen messzeségben levő rabság helye felé igyekvő elítéltek.

A búcsúk mind hasonlítottak egymáshoz ; a nagyobbak tavaszra és ősze estek és az erdei vagy mezsei templomocskák körül, hegyeken, fennsíkokon, a völgyek peremén zajlottak le. Ilyenkor az egész éven át elhagyott helyet, a megműveletlen, elvadúlt mezőséget rögtönös virágzás, az életnek és örömnének kitörése lepte el. Az élénk népviselet, a skarlátvörös vállfűzők, a sárga szalagok, a tulipiros kötények égő színe megannyi virággal borított foltként tüzelt a zöld masztiha és a fünek elefántcsontszínű torzsa között.

És mindenfelé ittak, daloltak, táncoltak, verekedtek.

Efiz, épúgy ruházkodva, mint a többi koldus, a két vak mögött cammogott ; a saját végzetének kettősségét látta bennük : a büntettét és a büntetését. Nem szerette őket, de végtelen béketűréssel szolgált nekik.

Viszont ezek meg övele szemben voltak úgy, hogy nem szerették ugyan, de figyelmességeiért féltékenykedtek egymásra és folyton civakodtak.

Augusztusban és szeptemberben szüntelen jönni-menni, folyton lótni-futni kellett. Előbb az Orthobénére mentek föl, a Megváltó búcsújára.

Ez augusztusban történt. A nagy vörös hold a tengerből kelt föl és megvilágította az erdőséget. A magasból Efiz meglátta a messze távolban a faluja Monte-hegyét. Az éjtszakát imádkozva töltötte a fekete kereszt alatt, mely a kék eget a szürke földdel köti össze. Pitymallatkor a távolból zsoltosma hangja hallatszott; egy körmenet jött fölfelé a völgyből s a sziklákat egy szempillantás alatt elborította a fehér és piros szín; a bokrok mosolygó gyermekarcoktól virítottak s a tölgyfák alatt úgy térdepeltek az öreg pásztorok, mintha mindannyian megtért druida papok volnának.

Az eleven kőre faragott oltáron a napsugártó szikrákat szórt a kehely és úgy rémlett, mintha a Megváltó késedelmeskednék a szikla magasságából való röptével, hogy a keresztet a szürke fölkre s az azúrkék ég közé letegye. Valaki hangosan sírt: egy bokor mögött, két vak között térdelt egy koldus; az sírt: Efiz.

Szeptemberben a Gonáre-hegyre mentek. Megint rút idő kerededett; heves viharok kavarták fel a levegőt; a széltördelte erdők alatt zavaros vizű patakocskák szántották a lejtőket; a meundyörgés morájától az egész hegy rángatódzott. De a hívek azért csak sereglettek; mindenfelől jöttek fölfelé a kanyargós ösvényeken, a kígyózó utakon; a közönség mind a kis templomba özönlött, mint az erekből a szívbe a vér.

Efiz egy kőfülkéből, hol társaival meghúzódott, úgy látta a ködben az emberek körvonalait, mintha a fellegeken járnának s ezért azt hitte, hogy újra eljött az özönvíz, melyről a vak annyit tudott mesélni. Ime, néhány pátriarka megmenekült; a Montén találtak menedéket; mert itt jönnek fölfelé asszonyaikkal, gyerekeikkel és szomorúak és vigak egyidejűleg, mert mindent elvesztettek és mindent megmentettek.

Különösen a lóháton közeledő nők voltak furcsák; sáljuk keretéből vagy nagy, réveteg pilantással, vagy örömtől időnkint szikrázó szemmel nézelődtek: valami megrémítette, valami megörvendéztette őket; talán a saját rémületük. A távolból kiáltások hallatszottak a ködben, mintha széllel versenyt futó vad lovak nyerítenének.

Efiz folyton attól félt, hogy felismerik, noha már nem paraszti, hanem polgári ruhában járt és a bozontos szürke szakáll annyira elváltoztatta külsejét, mintha számárbórból készült fél-álarc volna rajta. Folyton vigyázta a kőfülke előtt húzódó ösvényen elhaladókat, nincs-e köztük ismerős és egyszer csak hirtelen válla közé vonta a fejét és gyorsan behúnyta a szemét, mint a gyermek, mikor azt akarja, hogy ne lássák meg.

Kissé hanyag testtartással fekete lovon lépésben közeledett a kapaszkodón egy férfi; egész alakját skarlátvörössel bélelt köpönyeg fedte. A szél fellebbentette a spanyolos köpönyeg szárnyát és ilyenkor egy hímzett nyeregzsák, a lovasnak vastag lábaszára és fényes ezüst-sarkantyúja vált láthatóvá. A csuklyája jóindulatú és gúnyolódásra hajlandó arcot árnyékol. Jókedvűen fordult a koldusok felé és odadobott néhány szoldót.

Efiz kis vártatva kinyitotta a szemét és lassacskán kiegyenesedett.

— Tudod, ki az? — kérdezte a fiatal vakot.
— A gazdám!

Amint az eső elállt, a hármás társaság hallgaton, meggörnyedve, mintha az ösvényen mind-egyikük valami elvesztett tárgyat keresne, tovább folytatta kapaszkodó útját. A sziklák és erdők fölött felhők száguldoztak, a fák, örült vággyal követni akarván őket, hajladozva, csavarodva el akartak válni a földtől, az ég még mindig zengett, a mindenség felindulástól és aggodalomtól reszketett és Efiz úgy érezte, hogy a szélvész sodorja magával őt is, mint az őszi falevelet.

*

Az ösvényt mutató kereszttek egyike alatt foglaltak helyet.

A szél erős rohamokban száguldott, de később kibukkant a nap, megszakította és a szemhatárig visszaűzte a felhőket; egyszerre minden csillogott, ragyogott a hegyeken és a völgyek körül, hol a köd fényes ezüst tavakba gyűlt.

A koldusok a napon szárítkoztak, Efiz megszede az alamizsnát, de minden lépés neszére összeresztett; félt, hogy Don Predu toppan eléje. Időnkint hallgatózva felemelte a fejét.

Úgy rémlett neki, mintha a telek felső részében, kunyhója előtt ülne és hallaná a nád susogását, amint szíven keresztül azt mondja neki:

— Efiz! ha igazán vezeklés céljából vagy itt, miért félsz attól, hogy felismernek? Ha erre megy a gazdád, állj fel és köszönj!

És hirtelen öröm érzése futotta át; felugrott ültőhelyéből; az öröm úgy áthatotta, mint a nap, mely ruháját megszáritotta és meggémberedett tagjait átmelegítette. Most már újra gazdáira, a kisasszonyokra gondol, szeretí őket és várja Don Predut, hogy kérdezősködjék felőlük.

De Don Predu nem jött.

Mise után egy sor parasztlány jött le; szép volt mind, mint a rózsa; nevetgélve, egymáshoz símúlva, közeledtek.

— Láttad azt a vastag embert, aki áldozott? — kérdezte egyikük. — Nemesember, dúsgazdag, de meg van igézve.

— Tudom. Egy szegény lány igéztette meg, akit el kellett volna vennie, de nem vette el.

— Eredj a fenébe, Mariska! Milyen zöldeket beszélsz! Hisz ha megigézte, azért igézte meg, hogy elvetesse magát...

— Te jobban kellesz a fenének, Franciska! Akasszanak fel a nevednapján!

Csúnya szavaktól áradozó szép szájukban csillogott a szép fehér fogsor; így haladtak el Efiz előtt. Egynémelyikük megállt, hogy pénzt dobjon oda a koldusoknak; a szél felemelte hímzett vállkendője két szárnyát.

Efiz Don Predura várt. Lejöttek a pátriarkák, a hallgatag asszonyok, a rugalmas térdű legények, a magányosságtól szomorú szemű kis pásztorok: Don Predu nem mutatkozott.

Efiz várt. De ebéd után a nép már mind lement a tisztásra, a sátrakba, és Don Predu még mindig nem haladt el előttük.

Ekkor Efiz felment a társaival egészen a búcsú íéskéig; de csak néhány legény volt a templom

körül; ezek a sziklákba kapaszkodva nézték a lejtő közepén rendezett lóversenyt. Csuklyás parasztok vágtattak ott hosszú lovakon, mintha a szél lehúzódná volna a lejtő hosszú ösvényére.

Efiz leültette a vakokat a fal tövébe és bement a templomba. Lábújjhegyen lépkedett az oltárig, melynek lépcsőin Don Predu fölfelé irányzott tekintettel, mozdulatlanul térdelve imádkozott. A viaszgyertyáktól megaranyozott félhomályban kékes hajával, köpönyege felhajtott csücskének vörös bélésével és lábán a sarkantyújával szakasztott mása volt a zarándok-báróknak, kiket a szolga a bazilika festményeiről ugyancsak alaposan ismert.

Mélyen elmerülve imádkozott, de midőn Efiz könnyedén megérintette a kabátját, megfordult és előbb meglepődve, azután meg, mint-hogy nem ismerte fel a koldust, dühösen rákiáltott:

— Az ördög vigyen el benneteket! Itt se hagytok békét az embernek?

— Don Predu! gazduram! Nem ismer? Efiz vagyok.

Don Predu felugrott; köpönyegének két szárnyát hirtelen megemelte, mintha meg akarná ölelni a szolgáját és úgy néztek egymásra, mint két régi jó barát.

— Nohát?

— Nohát?

— Igaz, — szólott Don Predu, ki hamarább szedte magát össze, — Jácint elmondta vitézi tetteidet, fajankó! Hát nem valami nehéz mesterségre adtad a fejedet, lustaság! Szép mesterség, a'mán igaz! Nesze, fogd!

Pénzt nyújtott oda, de Efiz a hű kutyaéhoz hasonló szemével belenézett a döllyfös úr szemébe és sértődés nélkül felsóhajtott.

— Don Predu, gazduram! Mondja el, hogy vannak a kisasszonyaim!

— A te kisasszonyaid? Azokat ugyan senki se látja. Bezárkóznak a barlangjukba, mint a nyest.

— És Jácint?

— Láttam az éhenkórászt Nuoróban. Miért nem hoztad magaddal kéregetni? És tudod, mit csinál most? Elveszi az ostoba azt a másik éhenkórászt, Grizendát!

— Hát persze, hisz megígérte! — mondta Efiz hangosan és ismét öröm töltötte el. — Nohát gazduram, — így folytatta magában — most megtörtént, amit annyira kívánt. — Ezt csak magában mondogatta és csak nevette Don Predu szitkozavait, aki most már, előbbi jóindulati rohamát megbánva, úgy beszélt vele, amint koldusokkal szokott beszélni.

*

A mamojádi Szent Kozma és Demjén búcsúja után Efiz és a vakok Bittibe mentek a Csodatévő Szent Szűz búcsújára. Megérkezésük előtt Orunéban megháltak, de Efiz, noha fáradt volt, nem aludt el, mert a tárisznya tartalmát, az utóbbi búcsúkon összegyűlt pénzt, féltette, hogy el ne lopják. Nyugodtan imádkozott és csak időnkint hunyorgatott a szemével, midőn a tölgyfa alatt alvó társait nézte.

Még éjtszaka volt, de kelet felől, a tengerre tekintő hegyek irányából valami fény borzongott; oda-

lenni már hasadozott a hajnal. Efiz ekkor, az álomtól elnyomva, azt hiszi, hogy nem bírja már a szemehéját és álmodik: látja, hogy az öreg vak fölül, hallgatózva nyújtogatja a nyakát, kezével a tölgyfa törzséhez támaszkodik, feláll és egy szempillantásnyi tétovázás után közel jön őhozzá és horgas kezével felhúzza a tarisznyát, mintha az árnyékból halásztana volna ki.

Efiz meg se mozdúl, nem szól egy hangot se. Az öreg pedig megindul lassan, az erdős helyen és a sziklás talajon fölfelé; hátra se fordul, csak megy mint valami nagy feketeség a hegy azúrkék alapszínén.

Csak akkor vette észre Efiz, hogy nem álmodik, és csak akkor ugrott talpra, mikor már nem látta. De úgy tetszett neki, mintha egy kéz visszahúzná és kényszerítené, hogy üljön le és maradjon veszteg. A meglepetést lassankint az öröm kitörése, a nevetés vágya váltotta fel; és nevetett és az ég köröskörül azúrkékre és rózsaszínűre változott s az erdőben megszólaltak a cinegék.

— Lám, — gondolta magában. — Isten szabadított meg egyik társamtól. Óh, mily nagy terhet vett le rólam!

Felköltötte a másikat és elmondta neki, mi történt.

— Látod, Efiz? Most, úgy-e, elhiszed? Én tudtam, hogy színlel. Nem megmondtam rögtön? És te az utóbbi időben úgy viselkedtél, hogy éjjel-nappal kínoztál vele. Most elmegyünk feljeleníteni: ha ráakadunk, pozdorjává zúzzuk.

Efiz mosolygott. Az egész búcsú alatt csaknem boldog volt. Olyan tömeg hullámozott a templomban, a körülfekvő réteken és az ösvényen, hogy ő ilyet még nem látott. A szentély körül folyton

járt a körmenet : piros és fehér, sárga meg fekete kígyóvonal keringett ott szüntelen ; a lobogók nagy pillangókként lebegtek a tömeg fölött és karének, versenylovak csengetyűjének szava és örömujjongás folyt egybe a zarándokok komor énekével. Néha a körmenetben olyan nők haladtak el, kiknek kibontott haja, mint gyászfátyol omlott alá a vállukon ; azután födetlen fejű, mezítlábas, porral lepett férfiak jöttek ; égő viaszgyertyával kezükben, mintha a világ túlsó végéről jöttek volna és mindnek a szeme telve volt kérdéssel és reménységgel.

És a türelmes lovak örömmel és fájdalommal megterhelve szünet nélkül jönnek fel az úton ; vértől duzzadó, égő arcú ifjak, halvány leányok, kik a szenvedélyt, mint a hamu a parazsat, rejtegetik, betegek, örültek, ördögtől megszállottak tilnek rajtuk : mindnek telve a szeme étellel és halállal.

Efiz a templomtól kissé távolabb állt meg, olyan helyen, hol nem sok ember jár. A vak egy-egy panaszos kéregető mondókája befejeztével mindúntalan zúgolódott ; arca sötét, fenyegető volt.

Estefelé — a bevétel szűkös volt — kitört belőle a harag. Azzal vádolta Efizt, hogy megölte a társát, hogy megszabadúljon tőle és a pénzt megtarthassa.

Efiz mosolygott.

— Jer velem ! — mondá, kézen fogva a vakot ; s miután egy darabig mentek, megállt és megkérdezte : — Hallod ?

A vak meghallotta az öreg vaknak hangját. Épen előttük kéregetett.

— Most majd nem lesz úgy, mint a multkor,

— mondta Efiz. — Ha összevesztek és elfognak benneteket, én bizony mosom kezeimet.

Ekkor az igazi vak odahajolt a hamis fölé és fogcsikorgatva, suttogva megkérdezte :

— Miért tetted ezt, farizeus ?

— Mert nekem úgy tetszett.

Efiz mosolygott. A vak *érezte* ezt a mosolygást és felháborodott. Tolvaj társa ellen támadt egész haragját jó társára zúdította.

— Nem akarok többé veled járni ; inkább lefekszem a földre és itt halok meg éhen. Te okatlan, haszontalan ember vagy ; csak azért jársz velem, hogy mulass rajtam és kínozhass. Eredj, hogy akasszanak fel ! Eredj a poklok mélységes fenekére !

— Azért beszélsz így, — szólt erre Efiz — mert tudod, hogy nem hagylak magadra. Te vak vagy ugyan, de azért jól ismeresz engem, én pedig látok, de nem ismerlek. De ha azt hiszed, hogy más kísérőt találhatsz, tedd meg ! Segítségedre leszek.

A hamis vak, ki eddig a lopott tarisznyát melléhez szorítva hallgatott, megragadta Iszthéne kezét, mondván neki :

— Maradj velem, ördögadta !

Egy darabig így maradtak, kezet kézben fogva, úgy amint Efiz őket a fonni kaszárnyából kijönni látta és úgy látszik, kihívóan arra vártak, hogy ő megszólaljon. Kihúzta tehát az aznap gyűjtött pénzt tartalmazó zacskót, meglóbálta előttük, mosolyogva beléejtette az igazi vaknak kezébe és elment.

Szabadság ! De azért úgy érezte magát, mintha most is két társa mögött vánszorogna és folyton éreztük kellene aggódnia.

Ment, ment egész éjjel és a következő egész nap, mindig lefelé, az Iszálle völgyének hosszában, míg a tengerhez nem ért. Ott két olajfaberek közt fáradtan ledőlt a gyepre; úgy tetszett neki, hogy világ körüli útból visszajutott a hazájába.

Álmában viszontlátta a vakot, amint félig nyílt szederjes ajkakkal, állatias fogait villogtatva, guggol és őt kineveti és sajnálja:

— Azt hiszed, Efiz, hogy most hazaértél és megpihenhetsz? Megládd, csak most kezdődik a Kálváriád!

*

Amint a széles úton fölhaladva, a telekhez közeledett, harmonika panaszhangját hallotta. Azt hitte, hogy a búcsú örökös zenéjéhez szokott fülének képzelődése.

Oly sok régi dolog jutott eszébe és minden falevél izgett-mozgott, hogy köszöntse. Itt a sövény, emitt a folyó, a domb, a kunyhó. Nem volt megindulva, de az az édes, fátyolozott panaszhang, mely a zöldes víz nyugalmából látszott jönni, úgy vonzotta, mintha hívnák.

Bement, körülhordozta szemét és rögtön észrevette, hogy a telek gondozása fogyatékos. Olyan, mint a gazdátlan birtok; a fák csaknem kivétel nélkül meg vannak fósztva gyümölcsüktől és imitt-amott tört ág lóg le.

A kunyhó előtt levő lugasban üldögélő Zuan-nantóni harmonikázott; az egyhangú dallam álomfátyolként áradt szét az egész pusztá vidéken.

Meglátván a lehajolva közeledő s a kunyhóba bepillantani igyekvő ismeretlen embert, a gyerek

abbahagyta a harmonikázást; szelíd szeme fenyegetően villogott.

— Mit akar?

Az ember levette a süvegét.

— Efiz bácsi! — kiáltott fel a fiú és folyton beszélve és nevetve, újra harmonikázni kezdett. — De hát nem halt meg? Némelyek azt mondták, hogy Amerikában van, ott meggazdagodott és most sok pénzt küld a kisasszonyoknak. Most én vagyok itt a csósz; ha akarom, úgy elkergethetem magát is, mint a tolvajt. De nem kergetem el. Akar szőlőt enni? Tessék, szedjen magának! A gazdám, Don Predu, fütyöl erre a darabka földre; van neki annyi más birtoka, hogy no! Az a nagy, ott *Badde Saliché*-ben, az aztán jövedelmező. Innen a termést a gazdám mind unokatestvéreinek, a maga gazdájának, küldi ajándékba; de ők mindig be vannak zárkózva, mint a südisznó a bőrébe. Jaj, Efiz bácsi, el kell valamit mondanom: A multkor éjjel — éjszaka mindig bezárkózom a kunyhóba, mert félek a kísértetektől; a nagyanyám így is mindig kapirgál az ajtón — hát a multkor éjjel hogy megijedtem! Éreztem, hogy lábam fejénél valami puhaság mozog. Kiabáltam, izzadtam; de hajnalban észrevettem, hogy egy sebesült nyulacska keres nálam menedéket; ugyanis törbe esvén, valahogy kiszabadult és most törött lábacsckáját fájlalja és úgy néz rám, mintha ember volna. Bepólyáztam a lábacsckáját; de aztán lázas lett; úgy sütötte a kezemet, mint egy nagy gombolyag parázs; aztán egészen megfeketedett és meghalt.

Efiz a kunyhó elé ült és onnan messze nézett.

— Mit szólsz hozzá, — kérdezte komoran — visszafogad engem Don Predu?

A gyerek fenyegető állásba helyezkedett.

— Hogy aztán engem elkergessen? És mi lesz akkor énvelem? Grizenda férjhez megy, itthagya beunünket. Én meg mit tegyek? Elmenjek koldulni? Nem, menjen inkább maga! Öreg ember inkább megteheti.

— Igazad van, — mondta Efiz és lesütötte a fejét. De ez a türelmes önmegadás jóindulatot ébresztett a kis cselédben.

— Don Predu olyan gazdag, hogy így is fel fogadhatja magát; elküldheti valamelyik másik birtokára, mert énnékem itt tetszik legjobban. Grizenda is azt mondja, hogy ez szép állás.

— Mit csinál Grizenda?

— Varrja a menyasszonyi ruháját.

— Mondd, Zuannantóni, Don Jácint eljött a faluba?

— A sógorom, — felelt nagy büszkén a gyerek — most júliusban jött el. Grizenda állandóan rosszúl volt; ha még egy kicsit késedelmeskedik, holtan találta volna. Igen, eljött...

Elhallgatott; emlékektől nehéz szemét a harmonikára függesztette.

— Mondj el mindent! Nekem elmondhatod, Zuannantó! Én úgy vagyok, mintha a családhoz tartoznám.

— Jó, elmondom. Tehát Grizenda rosszúl volt; úgy fogott mint a mécsbél. Éjjel nagy láza volt; felkelt mint a bolond s azt mondta: elmegyek Nuoróba. De mikor ki akarta nyitni az ajtót, nem bírta. Érti? Kívül a nagyanyánk vigyázott, az nyomta az ajtót és így megakadályozta abban, hogy elmenjen. Egyszer aztán elmentem én Nuoróba. Feltaláltam a sógoromat a malom-

ban: olyan az, mint a pokol! Elmondtam neki mindent. Erre ő háromnap szabadságot kért és eljött velem. Egy lovat vett bérbe, mert az olcsóbb mint a kocsi. Ozt' engem felvett a háta mögé; jaj, de szép így lóháton menni! Olyanok voltunk, mint az óriások. Így aztán Grizendát megkérte és Mindenszentekre megesküsznek.

— Kitől kérte meg?

— Nem tudom. Ótőle, magától!

— Mondd, Zuannantóni, volt Don Jácint a nénjeinél, az én gazdáimnál?

A gyerek megint tétovázott.

— Volt, — felelte kis vártatva. — Azt hiszem, civakodtak, mert vörös volt a szeme, mikor kijött, mintha sírt volna. Grizenda csak nézte és nevetett, de összeharapta a fogait. Don Jácint azt mondta: Többé engem itt nem látnak!

Efiz nem kérdezett egyebet. A kunyhóban hált. Nagy szél kerekedett s az árokúton a nádszálak úgy nyögtek, mint a kárhozott lelkek s mint-hogy a kis csász félt, Efiz a vak koldus hanglejtését utánózva, bibliai történeteket kezdett mesélni.

— Volt egyszer egy király, aki azzal a kifogással élve, hogy a fák is szellemek, alattvalóinak megparancsolta, hogy fát, állatokat, sőt még tüzet is imádjanak. Ekkor az igazi Isten megsértődve, azt cselekedte, hogy ennek a királynak a szolgálai mind rosszak lettek és összeesküvést szöttek, hogy gazdájukat megöljék. Igen, egy színaranyból való Istent is imádtatott velük: ezért van a világon a pénznek olyan sok imádója, úgy hogy a pénzért még a tulajdon atyafiát is meggyilkolja az ember. Még az ártatlan lelkek is imádják a pénzt.

Azután elkezdte a Salamon király templomának és palotáinak leírását. Zuannantóni már elaludt s ő még mindig mesélt. Künn az árokúton oly hevesen suhogott a nád, mintha csatát vív-
nának.

Hajnalban, midőn Efiz kilépett a kunyhóból, százával látott kettétört, szárán lógó nádat; hosszú levelek a földön, mint tört kardok, szerte-
szét heverték. És azok, kik a többit, megtépett lombbal, túléltek, lehajoltak, hogy halott társai-
kat nézzék és sebzett leveleikkel símogassák őket.

— Szedjen magának szőlőt, Efiz bácsi! — szólott a gyerek, elgondolkozva. — Nagyon örülnék, ha Don Predu ide visszaküldené: akkor históriák elbeszélésével mulatnánk. Ozt' szóljon be Grizendához is!

Efiz tehát megint a faluba vezető úton baktat fölfele. A hajnali levegő csaknem hűvös, aombok olyan fehérek, mintha hó borítaná őket. A síkságon elszórt falucskák fölött a kis hegyek, ott a kastélyon túl, mind füstölögnek, mint a befödött szénégető kemence; minden csendes és kihalt a rózsás reggelen. De Efiz rátalált a lelkére; szenvedésének hajlékába tér vissza, úgy mint a tékozló fiú, midőn már elvesztegette minden reménységét.

Egyenesen az uzsorás asszonyhoz sietett és magában nevetve szemlélte, milyen szívesen fogadja Kallina, noha nem ismerte fel. Bizonyára idegennek, valamely környékbeli birtokos szolgájának nézi, akit azért küldtek hozzá, hogy az úr részére kölcsönt kérjen.

— Kallina, hogy a holló csipkedjen meg! Nem ismersz rám? De te is megkisebbedtél ám!

Az asszony ép a csokros félcipőjét hozta ; előbb az egyik, azután a másik kezéből földre pottyant a cipőcske, de azután lehajolt és fölvette.

— Látod, Efiz ? Úgy jártál, amint átkozódásban mondtam. Még a ruhád is megváltozott. Emlékszel, mikor agyon akartál ütni ?

— Azt még mindig megtehetjük, ha nem hagyod abba ! Mondd, hogy vagy ?

— Nem egészen jól. Egy idő óta főfájás kínoz és a fájdalom és álmatlanság annyira megviselt, hogy ilyen kicsiny és görnyedt lettem, mintha a vampír szítta volna ki a véretem.

— Úgy kell neki ! — gondolta magában Efiz de nem mondta ki.

— Kutyának való betegség ez a főfájás, kedves Efiz. Már azt is megíérttem, hogy Szt. Ferenc-hez zárándoklok, most, októberben . . .

— Hallod-e, — mondta Efiz, a tűzhely elé ülve és netaláni elmenő szándékának semmi jelét sem adva — fölösleges zárándokútra menned : ha vezekelned kell valamiért, végezd el itthon.

— Nekem nem kell vezekelnem ! Ha elmegegyek, csak ájtatosságból teszem. Az én lelkem Isten előtt áll, nem pedig hozzád hasonló bűnös előtt.

Efiz lesütötte a fejét.

— Hallod-e, — kezdte újra — nekem ruhára és pénzre van szükségem. Neked kell segítségemre lenned ; ha akarod, te megteheted. Úgy vagyok, mint a háborúból megtért katona : hazajövök, de a ruhám nem tarthatom meg.

— Mondd el legalább, hol jártál !

— Hát úgy, kissé világot akartam látni. Még Keleten is voltam, hol Salamon királynak temp-

lóma és háza állott... Ez a ház színaranyból volt, az ajtókon arany-gránátalma díszlett,... a tányérok és edények aranyból voltak és még a kulcsok és az ajtókon a keresztrudak is aranyból valók voltak...

Az asszony, mialatt új zsinórt fűzött be a cipőjébe és közben a régit se dobta el, mert hasznát lehet még annak venni, talán meg lehet még vele valamit kötözni, — lopva rátekintett. Miért beszél ez így, a koldusok szokásos énekhangján? Őt akarja kicsúfolni, avagy talán lázas?

— Lelkem, Efiz? Addig jártad a világot, míg egészen elkopott a cipőd meg az agyvelőd!

De azért odaadta neki a kölcsönbe kért pénzt.

Efiz azonban nem távozott.

— Nem mehetek így ki az utcára. Nem jelenhetek meg Don Predu gúnyolódó cselédei előtt. Gondoskodnod kell részemre ruháról. Eredj! Vajjon mire gondolsz, ha nem alszol? Eredj, eredj, te is ember vagy.

— Hogyan? Én is? Már ami azt illeti, lelkem, Efiz, én nem hagytam oda a házamat és falumat, hogy ősz fejjel úgy csatangoljak a világon, mint a kutya...

— Vigyázz, Kallí, ha nem hagyod abba, eléhozom a vasrudat!

Egész nap így csipdelődztek; egy-egy kicsit tréfálkozva, egy-egy kicsit komolyan. De Kallina délután elment hazulról és egy asszonytól, kinek férje Amerikába ment, majdnem egészen új öltözetet vett.

Estefelé Efiz a gazdái háza felé tartott. Úgy van, csak estefelé, mint aki egy semmittevés-sel, kelleetlen kószálással eltöltött szabad nap után hazamegy. Odafenn minden nyugodt és szomorú volt: a Monte odaállt a fekete ház s az esthajnal zöldes ege fölé, az újhoid a Montéra támaszkodott, az esti csillag, a hold, föld reszketett.

A kapu be volt zárva, a fű úgy nőtt a fal mellett s a lépcsőfokokon, mintha a ház lakatlan volna. Efiz nem mert kopogtatni.

Megpillantotta a Grizenda kis ajtaját, mely a fekete falon úgy csillogott, mint valami aranyból való derékszög és eszébe jutott a Zuannantóni meghagyása.

Grizenda a láng előtt állt és nedves ruháját szárítgatta. Mezítláb volt; egyenes lábszárai úgy fénylettek, mintha bronzból öntötték volna. Férfit látva az ajtóban, leeresztette a ruháját és ráismervén, örömében nevetni és kiabálni kezdett.

— Hogyan? Grizenda? Még mindig jársz a folyóra? A vőlegényed megengedi?

— Hát ő talán nem dolgozik? Hát ő talán úr? Hisz ha ő úr volna, én már rég föld alatt volnék... Nohát, nem jön beljebb? Üljön le! Nehéz az a tarisznya? Arannyal van tele? Nohát, meggazdagodott, Efiz bácsi! Csitt, egy szót se! Gonoszlélek!

Efiz leült, letette a földre a tarisznyát és nézte Grizendát; Grizenda meg őt nézte, hamiskásan, értésére adva, hogy tudja a valót.

— De Efiz bácsi, én meg Jácint, mi is juthatunk még valamire. Még mi is meggazda-

godhatunk, Efiz bácsi; ki tudja? Minden lehetséges a világon: azt hiszem, minden lehetséges.

— Hát nem vagytok máris gazdagok? Ki lehet még nálatok is gazdagabb?

A leány, úgy mint régente, gyermekes kecses-séggel odahajolt az Efiz arcához.

— Ezt mondtam én is mindig! Mikor a maguk hölgyei elleneztek, hogy én meg Jácint megház-sodjunk, mivelhogy én szegény vagyok, én akkor azt mondtam: Hát nem vagyok én fiatal? Nem szeretem én Jácintot? Talán Donna Noémi meg Don Predu, minden jószágukkal együtt, gazdagabbak minálunk? Években, igen, ha tetszik, de egyébben nem!

Efiz összerezcent.

— Egybekelnek?

— Persze, hogy egybekelnek! Don Predu úgy emésztette magát, mint én tavasszal. Azt mondták, meg van igézve. Úgy van, meg volt igézve, a szerelem varázsával. Még Olienába is elment, a javasasszonyhoz. Legutóbb, a mult héten, a gonárei Madonnához ment, zarándokolva és három aranyat ajánlott fel, hogy a csoda beteljesedjék. Így mondják a rossznyelvűek!

Efiz gondolkozva lenézett a földre.

— Vissza szabad térnem? — kérdezte önmagától. — Nem mondják majd, hogy a jó szerencse szele hozott vissza?

Hirtelen, egy pillanatig, sajnálta, hogy Noémi az ő visszatérte előtt már megadta a beleegyezését. De rögtön megalázkodva, megbánta gondolatát és felállt. Óh, mily bűnös volt ő még mindig!

— Azt hiszed, Don Predu ott van? — kérdezte, távozása előtt visszafordúlva.

— Én itt vagyok, Efiz bácsi, és nem ott! — felelte Grizenda, nevetve — és még azt se mondhatom, hogy majd átmegyek megnézni, mert a maga úrnői kétszer is ráfordítják a kulcsot a závarra, ha engem meglátnak.

Efiz tovább ment; de szíve ismét görcsösen dobogott és amint a kaput a kalapáccsal zörgette, úgy érezte, mintha a saját belsejét dőngetné.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

XVI.

Noémi nyitott ajtót. Amint magas, karcsú alakja, fehér arca az udvar kékeszöld alapszínén Efiz előtt megjelent, ez megesküdött volna, hogy Lia feltámadt, hogy a leánykorabeli Lia, s nem más, áll előtte.

Noémi, mielőtt beeresztette volna Efizt, jól megnézte; úgy mint az ismeretlent meg szoktuk nézni; azután meg csak annyit mondott: »Óh, te vagy az?« De a bizalmatlan meglepődésnek ez a kissé gúnyos kifejezése Efiznek teljesen elégséges volt arra, hogy megalázkodó érzése és zavara még inkább növekedjék.

— Nohát, kedves Donna Noémi, — mondta belépve és az udvaron át Noémit követve, — a csavargó hazajött. Hát Donna Eszter hogy van? Megengedi, hogy meglátogassam?

A kékeszöld félhomályban minden mozdulatlanul állt a régi helyén; fenn, a fal szürke alapján a fekete erkély, lenn a kút a piros virágokkal s a lépcső mentén a kötél.

A konyhában világosság volt, de nem a Grizenda tűzhelye lángjának fénye; egy gyászos kis mécses égett nagy árnyék közepett az ősi padon.

Nem, semmi sem változott meg; még mindig minden meg van halva. És Efiz fájdalmasan így gondolkozott:

— Úgy látszik, nem igaz, hogy Donna Noémi beleegyezett.

Ösztönszerűleg kereste a cöveket, hogy a tarisznáját felakassza; de a cövek nem volt ott; senki se verte újra a falba. Tehát magánál tartotta a tarisznáját, mint a hamarosan távozni készülő vendég.

Donna Eszter az ősi pad előtt egy zsámolyon ülve, nyugodtan olvasgatott, de a macska, mely eddig a lámpa közelében a saját árnyékán ülve folyton a gazdája keze mozdulatát kísérte szemével, hirtelen ölébe ugrott, mintha el akarna bújni, onnan meg a pad alá szökött. Eszter felemelte tekintetét, meglátta az ismeretlent és elkezdte vizsgálni; szeme csillogott, kezében a könyv remegett.

— Nohát, jó gazdám, én vagyok, én! Visszajöttem. A csavargó hazajött. Mit szól hozzá, Donna Eszter? Hogy van egészség dolgában?

— Efiz! Efiz! Efiz! — hebegte Donna Eszter.

— Valóban Efiz. De talán fáj a szeme, Donna Eszter, hogy pápaszemet visel?

— Ül le, Efiz! Igen, szemfájást kaptam a sok sírástól.

De Noémi mindkettőjükre ránézett azzal a bizonyos babonázó tekintettel és úgy látszott, mintha mulatna a jeleneten.

— Úgy van, Eszter! Szemüveget viselsz, mert már öreg vagy. Ül le! — mondta Efizhez fordulva és rácsapott kezével a padra.

Efiz leült a meglepetéstől még mindig reszkető öreg gazdája mellé. Eleinte nem tudták, mit mond

janak egymásnak. Efiz a tarisznnyát szorongatta melléhez és szégyenkezve lesütötte a fejét. Eszter letette a pápaszemet, becsukta a könyv lapjai közé és úgy látszott, mintha a szolga oldalához akarna támaszkodni.

Végre mindketten egymás felé fordulva, megnézték egymást és Eszter szemrehányóan meg rázta a fejét.

— No, ez derék! Jár a baba, jár, de aztán csak mégis visszatipeg! Hanem miért nem küldtél soha egy sor írást, egy üzenetet se? Pedig Amerikából folyton jöttek haza emberek!

Efiz már felelésre tátotta a száját, de meglátta, hogy Noémi nevetgél, mintha ő is tudná a valót és ezért még jobban megalázva hallgatott.

— És úgy mentél el, Efiz, szó nélkül, mintha megsértettünk volna. És gondold csak meg: én mindig azt kérdeztem magamtól: Miért cselekedett így Efiz? Meg lehet most már tudni?

— Hát ilyen a világ sorja! Az ember megöregszik, újra gyerekké lesz, — mondta vállát vonogatva. — Most itt vagyok... Ne is beszéljünk róla többet.

— És most mit szándékozol tenni? Visszatérsz Preduhoz? Vagy igaz, amit a nép mond, hogy úgy meglépesedtél? De miért nem teszed le azt a tarisznnyát? Legalább egy falatot csak eszel velünk?

— El kell mennem, édes Donna Eszter... Csak azért jöttem, hogy köszönjek.

— Itt maradsz reggelig, — szólt közbe Noémi és mint a ragadozó madár a zsákmányt, kikapta kezéből a tarisznnyát s a pad alá tolta.

Egymásra tekintettek. Efiz megértette, hogy nekik kettőjüknek még beszédjük van egymással;

egy félbeszakadt beszélgetés fonalát kell újra felvenniök.

— Hallod-e, Efiz! Hogy sohasem írtál, most legalább elmondod élményeidet. Mennyi elbeszéltnivalód lehet! Jaj, Efiz, Efiz, ki hitte volna, hogy öreg korodban nyakadba veszed a világot!

— Jobb későn, mint soha, édes Donna Eszter! De elbeszéltnivalóm nagyon kevés.

— Beszéld el hát azt a keveset!

— Jó, hát elmondom...

Noémi hallgatagon terített; ugyanaz az öregségtől megfeketedett, használattól kifényesedett kenyereskosár, ugyanaz a kenyér és ugyanaz az étel kerül az asztalra. Efiz evett és tétovázva, félénk hazugságtól fátyolozottan mesélgetett; de mikor a kenyérmorzsát és a pohár maradék-alját a kövezett padlóra öntötte, — mert a föld mindig megköveteli az ember táplálékából a magáét, — kissé kiegyenesítette a hátát és szeme körül a ráncok sugárzókká váltak.

— Hát mentünk, mendegéltünk, csupa szegény tatár, azt se tudtuk, hova, de folyton remélve, hogy meggazdagodunk. Mentünk, mendegéltünk, szép sorjában, mint az elítéltek...

— De hisz tengeren voltatok?

— Persze, mit is mondok? tengeren. Hát viharban a tengeren is. Hányszor áztam bőrig! Éhség nem bántott, nem! De különben is, ki gondolt ételre? Én nem. Néha úgy éreztem, hogy valami láthatatlan kéz megmarkolja a gyomromat és ki akarja tépni. Akkor ettem valamit és megnyugodtam. Amint megérkeztünk, elkezdődött a munka.

— Milyen munka?

— Oh, könnyű munka. Hát... hogy... a földet egyik helyről fel kellett venni és a másik helyre rakni...

— Igaz, hogy csatornát ásnak, hogy arra vezessük a tengert? De a víz nem akarja a csatornát követni?

— Igen, bejön a csatornába, de gépek vannak benn, melyek visszatartják. Olyan gépek, mint a szivattyúk... hát, én nem tudom alaposan leírni.

Noémi, az ölében kéjjel duruzsoló macskát simogatva, szótlanul hallgatott. Hallgatott, de esze távol kalandozott.

— A vidéken, a termőföldek közt jártál? Azt mondják, hogy ott minden nagyon drága. Emlékszel még, mit beszéltek a kivándorlottak, lenn a Bajgyógyító búcsúján? Aztán meg azt is mondják, hogy olyan ország az, ahol nincs mulatság.

— Hát azért csak mulatnak az emberek, persze, akinek kedve telik benne. Ki muzsikál, ki táncol, ki imádkozik, ki iszik, aztán mind hazamennek...

— Hazamennek? Hogyan?

— Akarom mondani... a sátrukba mennek, lepihenni.

— És milyen nyelven beszélnek?

— Milyen nyelven? Mindenféle nyelven. Én szárdul beszéltem a társaimmal...

— Ah! tehát szárdok társaságában voltál?

— Voltak társaim között szárdok is; egy öreg meg egy fiatal. Úgy érzem még, mintha most is kétoldalt mellettem volnának, megkövetem alássan méltóságtokat.

A Noémi szeme hamiskásan csillogott.

— Remélem, hogy mi egy kicsit tisztábbak vagyunk! — mondta, erősen megszorítva a karját.

— Úgy van, egy öreg, meg egy fiatal. Mindig veszekedtek; rosszak, irigyek, féltékenyek, de alapjában véve jók is voltak. Hiába! ilyen az ember! jó meg rossz, jó meg rossz; aztán mindig szerencsétlen. Gyakran még a gazdagok is szerencsétlenek. Lám...

Lám, a Noémi keze szorítása eszébe juttatta, milyen szorítás volt az, mikor Jácint a nuorói kis udvarban a karját megfogta és eszébe juttatta a titkot, mely a nőt megakadályozta abban, hogy Don Predu tisztas ajánlatát elfogadja.

— ... például Don Predu, — mondta csaknem önkénytelenül; aztán fiatalabb úrnőjére tekintve, így folytatta: — Avagy nem gazdag és szerencsétlen ő?

De úrnője megint csak nevetett, úgy hogy Efiz akaratlanul is felingerült.

— Mi nevetni való van ezen? Hát talán nem szerencsétlen Don Predu? Amíg maga, édes Donna Noémi nem könyörül rajta... Pedig ő jó ember.

Ekkor Donna Eszter felállt és kezét a pad támlájára nyugtatva, komolyan figyelni kezdte őket.

— Mit, jó ember? — felelte Noémi, de már nem nevetett. — Megöregedett, már nem gúnyolhatja ki a felebarátját; ez az egész! Ne is beszéljünk többé róla!

— Sőt inkább beszéljünk róla! — mondta nyomatékkal Donna Eszter. — Efiz, magyarázd ki magadat!

— Mit magyarázzak ki, édes Donna Eszter? Hogy Don Predu el akarja venni Donna Noémit?

— Áh, te is tudod? Hogy tudhattad meg?

— Hisz én voltam az első kérő násznagy.

— Az első és az utolsó, — kiáltotta Noémi és ledobta a munkát, mint valami gombolyagot. — Elég volt! Nem akarom, hogy erről tovább is szó essék.

De Efiz lázadozott.

— De hát mert nem vittem meg neki eddig a választ, édes Donna Noémi, — de hát, hogy is vihettem volna meg? Nem mertem; ezért szöktem meg.

Donna Eszter visszaült melléje a padra; egész teste remegett.

— Őh, Efiz, — mondta kimerülten. — Már akkoriban megvolt ez a szándéka és te semmit se szóltál? Inkább megszöktél? De hát miért? Valóban, úgy rémlik, mintha álomkép volna az egész. Sohse tudtam az egész dologról semmit se; csak az emberek, az idegenek jöttek, mondogatták. És te, édes testvérem, te ... te ...

— Hát [mit mondtam volna, Eszter? Avagy ő maga megkérte valaha a kezemet? Hát nyilatkozott valaha? Ajándékot küldözget, néha benéz hozzánk, leül, beszélget teveled; énhozzám soha még szót se intéz. Azt nem mondhatja senki, hogy kikergettem volna a házból.

— Te nem kergeted ki a házból, de amit művelsz, sokkal rosszabb. Ha bejön, nevetsz; mindig ki-neveted.

— Úgy kell neki! Ki mint vet, úgy arat.

— Noémi, miért beszélsz így? Egy idő óta olyan vagy, mintha megőrültél volna! Te nem beszélsz már józanul. Hogy mondhatod, hogy kigúnyol, holott megizente, hogy szerelmes beléd.

— Szolgával izente.

Donna Eszter ránézett Efizre, de Efiz, úgy mint régente, mikor úrnői egymással civakodtak, lesütött fővel hallgatott. Különben nyugodtan várt, mert biztos volt benne, hogy Noémi, ha megveti is, újra fel fogja venni a kettőjük közt történt beszélgetés fonalát.

— Efiz, hallod, hogy beszél? Már pedig én azt mondó vagyok, hogy nemcsak te mondtad neki. Jácint is ...

De ez a név úgy hatott, mint a tátongó mélység. Noémi görcsösen megrándulva, a haragtól és gyűlölettől szederjes arccal felugrott.

— Eszter! — kiáltotta nyers hangon. — Te megesküdtél, hogy nem ejted ki többé a nevét.

Es kirohant, mintha haragjában rögtön meg kellene fulladnia.

*

— Igen, — mondta Donna Eszter suttogó hangon, Efiz füléhez közel hajolva. — Annyira gyűlöli, hogy megesküdtél, hogy többé ajkamra se veszem a nevét. Mikor legutóbb bejött, hogy elmondja, hogy elveszi Grizendát s hogy azt tanácsolja Noéminak, menjen hozzá Don Preduhoz: Noémi époly szörnyen kikelve magából, mint most, kikergette. Jácint sírva távozott. De mondd, Efiz, — folytatta bánkódva — mondd, nem szörnyű a mi sorsunk? Jácint tönkretesz bennünket és elveszi azt a koldusleányt, Noémi meg visszautasítja a fényes jó szerencsét. Miért van ez így, Efiz? Mondd meg te, aki bejártad a világot! Mindenütt így van ez? Miért tör bennünket ketté a sors, mint a nádszálat?

— Úgy van! — felelte erre Efiz. — Olyanok vagyunk csakugyan, édes Donna Eszter, mint

szélben a nád. Ez az oka, igen! Nádszálak vagyunk s a szél a sorsunk.

— Jó, de hát miért van a világon ez a sors?

— Hát a szél miért van? Csak Isten tudja.

— Akkor hát legyen meg az ő akarata, — mondta Donna Eszter, fejét lecsüggesztve. Így meghajolva, ily öregén és bánatosan látva úrnőjét, Efiz szinte erősnek érezte magát. És hogy megvigasztalja, a vak elbeszéléseiből kiválogatott egyet és elkezdte:

— Különben is az emberek mindig elégedetlenek. Tudja Sába királynőjének történetét? Szép volt; messze-messze nagy birodalmon uralkodott; füge- és gránátalmafákkal telt kertjei és színaranyból való palotája messze földön híresek voltak. És mégis, mikor meghallotta, hogy Salamon király gazdagabb nálánál, álmatlanság szállta meg. Az irigység emésztette; elannyira, hogy útra kelt, noha a föld felét kellett végigutaznia, hogy oda-
jusson . . .

Országos Széchényi Könyvtár

Donna Eszter kissé a másik oldalára hajolt és felvette a könyvet, melybe a pápaszemet betette volt.

— Ezek a történetek itt megvannak; ez a Szent Biblia.

Efiz megalázottan ránézett a könyvre és nem folytatta az elbeszélést.

Egyedül maradván, leheveredett a gyékényre, de nagy fáradtsága ellenére sem bírt elaludni; az az érzése volt, mintha a vakok ott feküdnének mellette és köröskörül és künn a sötétben valami ismeretlen vidék terül el. Úrnői azonban ott ülnek a padon és őt nézik; Donna Eszter megöregedve, és csaknem könyörögve, Donna Noémi nevetve, de szokott ridegségénél is félelmesebben.

És — furcsa ! — nem érezte magát alárendeltnek Donna Eszterrel szemben, nem félt Donna Noémitől; valóban olyan volt, mint a felszabadított rabszolga, ki meggazdagodván, szegény gazdáival kerül össze.

— En segíthetem őket, meg is segítem, még ha nem kívánják is ... Holnap...

Nyugtalanul várta a reggelt; ezért nem bírt elaludni. Holnap beszél majd Noémival; a hónapokkal ezelőtt félbeszakított beszélgetés fonalát újra felveszik és talán megviheti Don Predunak a kedvező választ.

Ekkor elkezdett előbb halkán, csendesen, aztán mind hangosabban imádkozni, míg végül úgy tetszett neki, hogy hangosan énekel, úgy mint a zarándokok fenn a Csodatevő Szent Szűz búcsúján.

Holnap... Holnap minden rendbe jön; holnap mindent elvégeznek, minden világos lesz. Úgy tetszett neki, hogy most már megérti, miért készítette Isten arra, hogy elhagyja gazdái házát és szerteszéjjel csavarogjon a nagyvilágban. Arra való volt ez, hogy a közbeeső idő alatt Jácint magába szállhasson, Noémi meg a bajából kigyógyuljon.

— Ha rögtön elvittem volna Don Predunak a választ, mindennek egyszeriben vége szakadt volna, — gondolta magában a megkönnyebbülés érzetével és erre elaludt és álmodott. Köröskörül a síkságot különös, bájos fény, egy nagy fekete körön levő fehér gyűrű világítja meg. Ez a hajnali szürkület. A vakok felkelnek, újjaikat egymásba fűzik, meghajolnak előtte és kényszerítik, hogy üljön a kezükre, két karját pedig rakja a vállukra; így felemelik, dalolva viszik messzire, mint a gyerekek, mikor játszanak.

Ő nevet: sohse volt még ilyen boldog. De ott hátul, a sötét konyhában Donna Eszter és Donna Noémi nem mozdúlnak a padról; íme, ismét az alárendeltség érzése szállja meg az egyikkel szemben s a félelemé a másikkal szemben. Erre behúnyja a szemét és vaknak tettet magát ő is. És így mennek, mendegélnek mind a hárman, erre meg amarra, valami puha talajon és a Szentlélek dicséretét zengő himnuszokat éneklük. De valaki hátúlról megragadja a kabátjánál fogva és ezzel megállítja a csoportot. Ő rángatódzva leugrik, kinyitja szemét és meglátja Donna Noémit, aki az égő mécsest kezében tartva, áll előtte.

— Már aludtál, Efiz? Bocsáss meg, de Eszter azt mondta, hogy jókor reggel el akarsz menni s ezért lejöttem.

Efiz a gyékényen hirtelen ülő helyzetbe szökött. Noémi a mécsvilággal kezében egyenesen állva fölötta, onnan, a lábai mellől oly nagyra tetszett. Sötét árnyék íve vette őket körül, a szélein fénygyűrű világított, épúgy, ahogy álmodta.

— Aztán beszélni is óhajtottam veled, Efiz, négy szemközt. Vannak dolgok, miket Eszter meg nem ért. Ép ezért helytelenül cselekedtél, mikor előtte fecsegtél. Mert vannak dolgok, miket te sem tudsz megérteni.

Efiz hallgatott. Ő bizony megértette, de hallgatnia és színelnie kellett, mint a rabszolgának.

— Nem érted a dolgot, Efiz, és ezért többet beszélsz a kelleténél. Ha te aznap csak az üzenetet adtad volna át és nem bocsátkoztál volna tanácsadásba, sokkal jobb lett volna. Ehelyett sok haszontalan dolgot mondogattunk egymásnak. Most azonban csak azt akarom tudni, igaz-e, hogy te a beszélgetésünkből semmit se mondtál el Don Predunak.

— Semmit, édes Donna Noémi.

— Még valamit kérdek tőled, Efiz ; de válaszod igaz legyen. Erről . . . — kissé habozott, de csakhamar szilárd hangon folytatta — erről a dologról szóltál te Don Jácintnak ? Igazat mondj !

— Nem ! — hazudta Efiz szilárd hangon. — Isten engem, nem beszéltem róla.

— Így hát azt hiszed, Don Predu mondta el neki ?

— Azt hiszem, igen, édes Donna Noémi.

— Még valamit ! Mondd meg, miért mentél világgá ?

— Nem tudom ; elalvás előtt ép ezen gondolkoztam. Azt hiszem, az Úr Jézus küldött világgá. Félttem és szégyeltem is magam, hogy azzal a válasszal Don Predu színe elé lépjek. Úgy van, Donna Noémi, mert én jól tudom, hogy csak azért fogadott szolgálatába, mert szerelmes magába és azt remélte, hogy én leszek a közvetítő. Ezért, mikor maga azt mondta, hogy nem, nem : én megszöktem . . .

Noémi nevetett, de könnyed nevetéssel, nem olyan keserűn, mint azelőtt. Volt abban részvét Efiz iránt, részvét Don Predu iránt, de benső öröm és élvezet is ; Efiz még soha, de sohase hallotta így nevetni. Pedig ilyen nevetést hallott már egyszer ; ezt a föléje hajló arcot, ezt a körötte, az árnyék magvában reszkető fényt látta ő már egyszer s a szíve úgy kopogott, de úgy, hogy majd meghasadt.

Lia állott előtte, épúgy, mint akkor, szökése éjjelén.

— Még valamit s aztán békén hagylak. Mondd, azt hiszed, Jácint csakugyan elveszi Grizendát ?

— Persze ! Ez már bizonyos !

— Mikor esküsznek ?

— Karácsony előtt.

Noémi odatartotta a mécset az Efiz arcához, hogy jobban lássa. Így aztán jól megvilágította a saját arcát. Milyen halavány, milyen fiatal és egyidejűleg milyen öreg volt az arca!

Büszkeség és szenvedély égett a szemében; de meg az a vágy is, hogy régi, nyomorúlt életével szakítva, ennek romjain egy másikat, újat, szilárdat építsen fel.

— Hallod-e, Efiz, — szólt, a mécsvilágot ismét felemelve — hát mondd meg Predunak, hogy elfogadom férjemül. De minél előbb, azokat megelőzve, meg kell esküdnünk.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

XVII.

Efiz ismét ott lakott a kertben. A meleg napok elmúltak, a gyümölcsöt már leszedték. Zuanantóni, kit a gazda megbízott, hogy a falu környékén levő szittyós földjein egy kis juhnyáját legeltessen, szívesen távozott.

Efiz tehát ismét ott ül szokott helyén a kunyhó előtt, a nádas kékeszöld árokútja alatt. A fehér domb fölött a magasban vörös az ég; szeles idő jár, a nád reszket és mind csak susog:

— Emlékszel még, Efiz? Emlékszel? Elmentél és visszajöttél; most ismét közöttünk élsz, mint családjunk tagja. Van olyan köztünk, ki meghajol, van olyan, ki kettétörik; van olyan is, ki ma ellenáll, de holnap már meghajol, holnapután pedig kettétörik. Emlékszel, Efiz?

Ő csak fonta a gyékényt és imádkozott. Időnkint éles fájdalom nyilalt a csípőjébe, úgy hogy felső teste hirtelen egyenesre merevedett, mintha valaki vascöveket ékelt volna a derekába; azután szederjes arccal, remegve összegörnyedt, épen úgy, mint szélben a nád. A görcsös fájdalom után nagy gyengeség fogta el, de egyúttal valami komor édes érzés is, mert nemsokára bekövet-

kező halálát remélhette. Az ő napja már leáldozott.

Míg a bajnak ellenállhatott, ott maradt a rög-höz kötve, mely minden erejét, minden könny-cseppjét kiszipolyozta.

Októbernek szelíd és novembernek első hűvös napjaival mindinkább előrehaladt már az őszt; a völgy előtt és mögött levő hegyek tűzhányóknak tetszettek; halvány lángoktól és kékes lávalövelléstől barázdált füstfelhők és tűzoszlopok csaptak fel a tengerből.

Estefelé kiderült az ég; a világ minden bányájának ezüstje az égbolt alá gyűlt itt óriás darabokban, amott ölbe rakva, mint a tűzifa; láthatatlan munkások dolgozták fel: házakat, palotákat, egész városokat építettek és aztán hirtelen feldúlták és aztán az estszürkületben aranyos fűvekkel és rózsaszínű bokrokkal borított romok meg romok fehérlettek mindenfelé; szürke meg fekete lovak csapatostúl vonultak el, egy rombadőlt kastély mögött egy sárga pont csillámlott; valamely, odafenn meghúzódó remete vagy bandita őrtüzének nézte volna az ember, pedig a hold tányéra volt, amint a táj fölé emelkedett.

Fénye lassankint megvilágította az egész kísérteties vidéket és egyszerre minden sejtelmesség eltűnt, mintha bűvös újj érintette volna meg; kék tó árasztotta el a szemhatárt, az égen nagy csillagok, a földön távoli tüzek fénylettek; a hegyektől a tengerig tiszta, hideg őszi éj borult a tájra. A csendben a folyó úgy lüktetett, mint az álomba merült völgynek vére. És Efiz érezte, hogy a halál lassan-lassan közeledik, mintha hallgatógon jönne fölfelé az ösvényen; hazajáró lelkek, a folyó felől a *pánák* sulykolásának hangja,

s a falevélle, virággá változott ártatlan lelkek könnyed röpdösése kísérik...

Egy éjjel kunyhójában szundikált, midőn egyszerre hirtelen felrezzent, mintha valaki felrázta volna.

Úgy rémlett, mintha valami rejtelmes lény rohanna rá és késsel vájkálna a belsejében; mintha szétszaggatott testéből minden vére kibugyborékolna és haját, arcát, kezét benedvesítve, a gyékényt egészen előntené.

Elkezdett kiabálni, mintha igazán gyilkolnák, de a néma éjtszakában csak a víz csörgedezése válaszolt.

Ekkor félelem szállta meg és elhatározta, hogy hazamegy a faluba; de az éjtszaka hosszú óráin át nem bírt megmozdúlni; oly gyenge volt, mintha vére kifolyt volna; egész teste halálos verejtékben úszott.

Pitymalatkor megmozdult. Isten veled, Efiz! Ezúttal valóban elmegy! A kunyhóban mindent rendbe rakott: hátul a gazdasági eszközöket; melléje a gyékényt, összegöngyölgetve; a felfordított fazekat a polcra; a kákakötegeket a sarokba; a tűzhelyet lesöpörte. Mindent rendbehozott, mint a távozó jó szolga, ki azt akarja, hogy az, aki a helyébe jön, jó véleménnyel legyen felőle.

Vállára vette a tarisznyáját, az élősövényről leszakított egy jázminvirágot és körben megfordulva, körültekintett: az egész völgy oly fehér és szelíd volt, mint a jázmin.

Mély csend feküdte meg a tájat; a kísértetek a hajnali szürkület fátyla mögé vonultak vissza; még a víz is halkabban csörgedezett, hogy annál jobban hangozzék az Efiz lépése, amint az ösvé-

nyen lefelé halad ; csak a nádszálak mereven egyes levele mozgott fenn az árokút felett, mint az ég acélján kifent megannyi éles kard.

— Isten veled, Efiz ! Efiz, Isten áldjon meg !

*

Visszatért gazdáihoz, a kisasszonyokhoz és lefeküdt a gyékényre.

— Jól tetted, hogy feljöttél, — mondta Donna Eszter, miközben pokróccal takarta be. Noémi is föléje hajolt, megtapogatta az ütőerét és rá akarta bírni, hogy feküdjék ágyba.

— Hagyjon itt, édes Donna Noémi ! — nyögdelte mosolyogva ; szemét halálos fátyol borította már ; oly tétován meredt a messzeségbe, mint a vaknak a szeme. — Itt az én helyem !

Később a bajnak újabb rohamától összezsugorodott, megfeketült és míg úrnői az orvosért küldtek, már félrebeszért.

A konyha kísértetekkel telt meg s az a szörnyű lény, ki folyton ütésekkel bántalmazta, mind csak azt kiabálta a fülébe :

— Gyónjál meg ! Gyónjál meg !

Donna Eszter is letérdepelt a gyékény elé és suttogva kérdezte :

— Efiz, lelkem, úgy-e jó lesz, ha elhívjuk Paskál tisztelendőt ? Majd felolvassa az Evangéliumot és akkor jobban érzed magad . . .

De Efiz izzadságtól csillogó fekete arccal, megüvegesedett szemekkel mereven maga elé bámúlt ; a végtől való borzalom fojtogatta ; és noha félt, hogy valamint ő megszökött a gazdái házából, úgy most a lelke is kiszökhetnék hirtelen a testéből és számkivetve az igazak világából, nyug-

talánúl és kárhozottan a völgy kísérteteivel együtt kényteleníttetnék bolyongani: mégis azt felelte, hogy nem, nem. Nem kell neki a pap: a halálnál és kárhozatnál is jobban félt attól, hogy titkát fölfedi.

És íme, megérkezik Don Predu, odaül a gyékény mellé és tréfálkozni kezd. Don Predu vidám; újra hízik, az aranylánc már nem lötyög annyira a fekete mellényén.

— Miért jöttél ide vissza, fajankó? Hát az én házamban nem lett volna jó dolgod? Olyan vagy mint a macska, aki, ha zsákban viszik is el, visszatér előbbi otthonába. Nosza, gyerünk! A Stefana ágyába fektetlek.

Noémi is, ki félkezében egy gőzölgő csészét tart, mialatt a verejtéket törli Efiz arcáról, testes vőlegényének hangnemét igyekszik utánózni:

— Nosza, idd ki! Csak nem akarsz legénysorban meghalni? Országos Széchényi Könyvtár

— Nohát, — felelte Efiz, fejét fölemelve, de a levest eltolva magától, — hát akkor menjünk...

— Mit beszélsz? Újra el akarsz menni? No lám, a csavargó...

— De, ember, mit művelsz? Rajta, gyerünk Stefanához, aki megőrizte részedre eddig a gránátalmáját... Rajta, jó legény!

De Efiz hátrahajtott a fejét és behúnyta a szemét, nem azért, mintha gazdájának tréfája bántotta volna, de oly távol érezte magát tőlük, mindenkitől... Távol, mindig távolabb, de teherrel a vállán, egy petrencére való teherrel, melytől nem mehetett se előre, se hátra. Rosszabb volt ez, mint mikor a vakokkal vánszorgott.

Végre megérkezett az orvos; végigtapogatta, újja bütykével megkopogtatta a hasát, mely olyan kemény volt, mint a dob, megforgatta, visszafordította, aztán rádobta a pokrócot, mint mikor a kenyér tésztáját betakarják, hogy megkeljen.

— A mája rakoncátlankodik. Ágyba kell fektetni, Efiz!

A beteg felemelte mutatóujját s úgy mutatta, hogy nem.

— Úgy is meg kell halnom. Hadd haljak meg úgy, amint szolgálhoz illik!

— Isten előtt nincs se szolga, se úr, — válaszolt Donna Eszter. Don Predu pedig lehajolt, hogy fölemelje és a szobába vigye.

— Csitt, fajankó! Csitt!

De Efiz, mint a sebzett madár, mely megkísérli, nem repülhetne-e el, gyöngéden megrázkódott és nyögni kezdett.

— Azt akarják, hogy meghaljak, mielőtt az óráim ütött?...

Ekkor az orvos egyet intett a kezével, szemét pedig az ég felé fordította, mire Don Predu visszatette a beteget, újra betakarta és abbahagyta a tréfálkozást.

Ezután már így hagyták. És órák és napok múltak és Efiz lázas álmaiban folyton a vakokkal járt, végig a völgyeken, a fennsík pusztáin, folyton járta a búcsúkat, a sok szoldó egyre hullott lába elé, látta a kegyes nőket, látta a Monte oldalán pejlovakon vágató szép legényeket, kik rézpénzt meg sértő szavakat dobáltak arcába.

De a szemhatárt vörösrézsfoltos, füstös falak s ezek aljában hosszú pad zárták el; a túlsó oldalára nem lehetett eljutni, pedig neki, hogy ter-

hétől megszabadúljon, hogy bajából kigyógyúljon, oda, a túljára kellene mennie.

Noémi kétszer is rajtakapta, hogy felkelt és ki akart menni az udvarból. Ezentúl nem hagyták künn a zárban a kapukulcsot.

Donna Eszter föléje hajolt, megigazította a párnáját, a takaróját és megtapogatta az ütőerét.

— Efiz, a plébános úr eljön majd hozzád.

Ő behúnyt szemmel felemelte mutatóujját és intett, hogy nem.

Az első napokban voltak egyesek, kik meg akarták látogatni. De Noémi jóformán ki se nyitotta a kaput; mindenkit elküldött. Ő, bentről, meghallotta. És nagyon csodálkozott és nagyon meglepte, hogy reá, ki oly messze, a világ messgyén jár már, egyes emberek emlékeznek még.

— Ki akart legutóbb meglátogatni? — kérdezte egy reggel Donna Esztertől.

— Talán Zuannantóni.

— Ha újra beszél, édes Donna Eszter, eresszék be hozzám... Jó lesz a búcsúzkodást megkezdenem...

— Ugyan mit beszélsz, Efiz? Mire való ez a rögeszme? Jobb volna, ha beleegyeznél, hogy a plébános meglátogasson. Ő felolvassná az Evangéliumot és aztán nem félnél a haláltól...

Efiz nem felelt. Nem, nem szedik rá: de az ő órája nem ütött még és csak azért ragaszkodik úgy az élethez, mert félt attól, hogy terhét gazdának házában tegye le.

Körülötte új színt öltött az élet. Don Predu érkezésekor mindig öröm árasztotta el a házat. A jegyesek tervelgetését, beszélgetését, tereferéjét időnként Donna Eszter tartózkodó nevetése szakította meg, másszor meg a betegre való tekintetből hirtelen csend állott be.

Ekkor Efiz úgy érezte, hogy láb alatt van és ezért nagyon szeretett volna már elmenni.

Donna Eszter, ki hogy reá ügyeljen, a földszinti szobában aludt, egy reggel jókor kelt fel, és halkán beszélgetve magában, mindent szépen rendbehozott. Midőn a csésze tejet odanyújtotta neki, így szólt:

— No, Efiz, ma ne búsuljunk! Don Predu ma fogja megállapítani az esküvő napját. Örülsz?

Fejével intett, hogy örül; aztán egészen a pokróc alá bújt, úgy, hogy aki látta, azt hitte volna, hogy meghalt, pedig csak azért tette, hogy annál jobban örülhessen kisasszonyai szerencséjének.

Noémi is korán kelt fel. A nénjével vitakozott és szenvedélyesen így szólt:

— Miért tűzze ki ő a napot és miért ne én? Nem vagyok parasztlány, hogy ehhez a szokáshoz alkalmazkodjam.

— Milyen türelmetlen vagy! A kihirdetés már megtörtént. Különben is majd megbeszéljük.

Noémi nagyon felindult hangulatban volt. Efiz hallotta, mint jár fel s alá könnyű, de nyugtalan léptekkel a házban. Végre leült a bejárat elé, ott hallgatagon varrni kezdett s midőn Don Predu megérkezett, kissé odább tolta a székét s a túlsó oldalra húzta a földre omló vásznat, hogy utat engedjen neki, de csak épen hogy rátekintett és könnyed fejbólintással viszonzta köszöntését.

De Donna Eszter, a lépcsőn lefelé jövet kötözve össze a kendőjét, rögtön köztük termett, hogy tolmácsa legyen a jegyeseknek, kik közt gyakran támadt olyan jelenet, hogy Noémi megsértődött és mindent félremagyarázott, ámbár Don Predu nagy jóindulattal mindig kedvében igyekezett járni.

Midőn belépett, előbb Efizhez ment és meg nézte :

— Hogy vagy ? Úgy látom, jól. Hát most felkelünk, úgy-e ?

Efiz fölemelte kifejezésnélküli, mélyen árkolt szemét és minthogy Don Predu lehajolt, hogy megérintse, tiltakozó mozdulattal kiterjesztette a kezét, hogy ez a súlyos test valahogy meg ne érintse az ő feloszlásnak induló gyöngye testét.

— Menjen, menjen . . .

Don Predu tehát leült a menyasszonya mellé.

— Milyen hangulatban vagyunk ma ?

— Ne bántsd, Predu, ne húzd a vásznat, mert megszúrom az újjam . . .

— Ép azt akarom !

— Predu, engedj ! Olyan vagy, mint a gyerek !

— Te vagy az oka ! Te babonáztál meg, hogy ismét gyerekessé, vagy talán egészen hülyévé váljak.

— Predu ! Hagyd abba !

— Tudod, mit mond a bölcselkedő Stefana ? Azt mondja, hogy a babonázásnak most a visszaját műveled, a boszorkányság előbb lesoványított, most meg megkövérít . . .

— Tréfálkozol, Predu. De a cselédeidnek kissé hosszú a nyelvük.

— De hát világos, hogy kövéredem ! Az ígézet megrontására nincs más mód . . .

Donna Eszter a Noémi székének hátára támaszkodva, szó nélkül nézte a jelenetet és várt. Don Predu most ránézett és két kezével lecsapva, kérdezte :

— Nos, mikor törjük össze ezt a bilincset ?

— Rajtad áll, Predu. Te határozol.

Noémi varrt; ő is fölemelte tekintetét, szeme villogott, de rögtön lesütötte és egy szót se szólt.

— Eszter, azt mondom, hogy advent előtt.

— Jó; hát advent előtt.

— Mit gondolsz ? Készen lesz minden a hó közepe előtt ?

— Minden készen lesz, Predu.

— Hát akkor jól van.

Néma csend. Noémi varrt, Donna Eszter a háta mögött állva nézte. Végre Don Predu, csaknem félve, megszólamlott :

— És te mit szólsz hozzá ?

— Miről beszéltek ?

— Noémi ! — tiltakozott Donna Eszter. De a vőlegény intett, hogy hallgasson és újra elkezdte a menyasszonya térdéről a vásznat húzgálni.

— Az ígézetről beszélünk. Hogy megrontsuk, mielőtt még túlságosan meghízom. Hogy rontsuk meg, azt kérdeed ? Hát így ni ! Aki látja, annak is egészségre !

És Donna Eszternek kissé erőltetett nevetése és Noémi tiltakozása kíséretében, kit vállánál fogva jó erősen tartott, egy csóknak hangos cuppanása hallatszott.

— Nagy öröm ért ! Most már meghalhatok, — gondolta magában Efiz a pokróc alatt. De azért úgy érezte, hogy most még nem mehet el, még nem mehet ki, mert köröskörül magas fal emelkedik.

Don Predut unokatestvérei meghívták ebédre ; így ott maradt egész nap ; beszélgetett, nevetett és megint gúnyolódott, ha ismerősökről volt szó. Időnkint azonban elhallgatott, már csak azért is, mert Noémi nem sokat törődött vele. Ilyenkor komor csend vette körül Efízt ; megértette, hogy útjában van, terhére van a hölgyeknek s még Don Predut is feszélyezi.

El kell mennie, hogy a jegyesek szabadon szerezthessék egymást és a halálra való folytonos emlékeztetés nélkül tréfálkozhassanak.

És egyszerre, ott a sötétben, a pokróc alatt, úgy rémlett neki, hogy megérti, miért nem mehetett el eddig.

Valami tartóztatta a gazdái házában ; olyasvalami, mint a kifizetetlen számla, amit okvetetlen ki kell egyenlíteni.

És midőn Donna Eszter, abban a hitben, hogy alszik, lehajolt hozzá és kissé fölemelve a pokróc felső csücskét, halkán kérdezte : — Nos, Efí, hogy vagy ? — ő csak szemöldökével intett, hogy hajoljon le jobban és tágra nyílt szemekkel, égő orcával és remegő ajkakkal, alig hallhatóan sutto-gta :

— Édes Donna Eszter, ha úgy tetszik, hívassa el Paskál tisztelendőt.

A gyónás után többé nem beszélt, nem jajgatott. Fejét betakarva feküdt, de Donna Eszter, valahányszor fellebbentette a pokrócot, szegény arcocskáját mindig kisebbnek, kékesebbnek és olyan összetöpörödöttnek látta, mint az aszalt szilvát. Egy este kinyitotta a szemét és azzal a bizonyos ijedt tekintettel meredve Donna Eszterre, mely oly mély sajnálkozást ébresztett benne, szinte hang nélkül sutto-gá :

— Édes Donna Eszter, nagyon hosszú! Ne vegyék rossz néven!

— Mi hosszú, Efiz?

— Az út... Sohse ér oda az ember!

Valóban úgy rémlett neki, hogy folyton jár. Felment egy hegyre, átment egy pusztán, de amint ennek végére ért, íme megint egy másik hegy, egy másik fennsík s a háttérben a tenger.

Csakhoggy most már nyugodtan járt és nem volt egyéb kellemetlensége, csak az, hogy nem ér célhoz, hogy gazdáinak háza valahára már megszabadúlna az ő testétől. De egyszer éjjel, vagy talán nappal, — már nem bírta a nap szakait megkülönböztetni — úgy tetszett neki, hogy eljutott a teleknek felső részén, a nádas árokútja alatt húzódó, alacsony kőfalig és hogy nehézkesen ott hever a köveken. A nádszálak susogtak, lehajoltak hozzá, hogy megérintsék, hogy megnyalogassák eleven újjukkal, nyelvükkel, a leveleikkel. És beszéltek neki; egyikük megszúrta a fülét, hogy jobban halljon: rejtelmes suttogás volt, mely megismételte a völgybeli kísértetek zsivaját, a folyó mormolását, a zarándokok zsolozsmáját, a malom dübörgését, a Zuannantóni harmonikájának nyögdécselését. Ő hason fekve kapaszkodván a kőfalba, hallgatta ezt a zsivajt és az egyik oldalon a gazdáinak konyháját látta, a másikon egy messzire húzódó ködös térséget, olyasformát, amilyent a Gonáre-hegyről letekintve látott.

A völgyből Donna Eszter jött fölfelé; arcát egy fekete szárny takarta el; amint odaért, fölemelte a szárnyát, megmutatta sötét, szenvedő arcát, könyörülettel fátyolozott szemét, de mintha félne, hogy lebukik, visszahúzódott a kőfaltól; és íme mások is jönnek fölfelé, mindegyiknek arca fekete

szárny mögé rejtőzött, mindegyik odajön, de hirtelen ijedten visszahúzódik, mert megrémíti őket az a veszedelem, hogy a túlsó oldalra zuhannak.

Efiz mindnyájukat felismeri, hallja, hogy beszélnek, tudja, hogy élnek és valóságos lények; mégis úgy érezte, mintha álmodnék: az élet álmából való emberi alakok voltak: a pap, a Milói, Zuannantóni, Don Predu cselédei, maga Don Predu és Noémi; néha egyik-másik nekibátorodott és segíteni akart rajta, hogy lehúzza a kőfalról, de nem sikerült.

Már kezdte únni a dolgot; a túlsó oldal felé fordította az arcát és a ködös völgyet fürkészte szemével. És lám, a köd ritkúlni kezd; az azúrkék réseken át aranyos erdőrészetek tűnedeztek elő és a fölötte levő árokúton egy gránátalmafa-nak meghasadozott piros gyümölccsel terhes ágai hajladoztak és egyenként hullatták igazgyöngyből való magvaikat, ép úgy, ahogy a vak mesélte annak idején.

De a falon túl levő emberek nem hagyták nyugodtan szemlélgetni ezt a sok jót. Nem fordult többé vissza; csak egyszer riadt föl, midőn egy szép napon egy kéz nehezedett a vállára és egy fülébe suttogó hang halkán szólította: — Efiz! Efiz!

A Jácint arca, könnyörületességtől nedves, szelíd szeme állt előtte; a sok meghalt ember jelensége közt ez az egy tetszett csak elevennek, annyira elevennek, hogy meleg keze talán fel is húzhatta volna és egyenes állásban visszahelyezhette volna az innenső világba.

De ez csak egy pillanatig volt így; máris fátyol vonja be a jelenséget, elerőtlenedik, ismét

szellemmé higúl; Efiz fájdalommal látja mindezt, mintha Jácint haldokolna, s nem ő.

— Efiz, talpra! Hogy vagy? Nem szólsz semmit? Pedig a te kedvedért jöttem. Most itt vagyok. Nem akartak beereszteni, hát átugrottam a falon. No, nézz rám!

A beteg ránézett, de már nem látta a szemét.

— Noémi néném, amint meglátott, szinte röppült, úgy elszaladt! Már látom, sohse bocsát meg. Hogy beszélte el neked a dolgot? Mondd el! Hogy nem akar többé látni, hogy megesküddött, hogy nem ejti ki többé a nevemet? Tudom, de ez nem határoz. Örülök, hogy férjhez megy. Tudod, mi történt, mikor legutóbb itt voltam? Azt mondtam neki: — Noémi nénikém, menjen hozzá! Péter bátyám gazdag, szereti, boldoggá teszi. — Ő megvetéssel nézett rám és ebből megértettem, hogy soh'se fogja magát elhatározni. Erre, — hallod, Efiz? beszéljünk halkán, hogy meg ne hallja! — nos, ekkor eszembe jutott a te tanácsod. Jól a szemébe néztem és azt mondtam: — Noémi nénikém, én elveszem Grizendát; csak Grizenda lehet az én életem társa, mert ő épen olyan szegény, mint én, épen olyan fiatal, mint én és épúgy egyedül van a világon, mint én. — Ekkor Noémi elsápadt, mint a halál. Megijedtem és eltávoztam. Sírtam; elmondta? Nohát, Efiz, te nem hallgatsz rám. Ébredj! Itt jön Eszter néném. Úgy-e, Eszter néném, Efiz csak azért színleli ezt a betegséget, hogy ne kelljen az esküvőmre, meg a Noémi néném lakodalmára jönnie és ne kelljen ajándékot adnia? Pedig, azt mondják, az utazásodból pénzt hoztál haza eleget...

Efiz hallotta és meg is értette a szavakat, de csupa hangnélküli beszéd volt, mint az írott szó.

— Nohát, mondd meg legalább, mi bajod? Azt se mondod el, hol jártál. Emlékszel, mikor a malomban felkerestél s én azt kérdeztem tőled, hová mégy? Te meg azt felelted: Nagyon szép állásba. Nem emlékszel? Nyisd ki a szemed! Nézz rám! Merre jártál?...

Efiz megint únni kezdte a dolgot; egy pillanatra kinyitotta a halál álmától már nehéz szemét, de aztán ismét behúnyta. A Jácint szavai összezavarodtak a kőfalon túl levő nádak susogásával s az arra vonuló szél döngicsélésével.

De azért egyszerre, úgy látszik, összeszedi magát és újra éled. A betegségnek egy heves rohama folytán az este úgy összezúzódott, mint a só a mozsártörőben; a fájdalomtól siketnémává lett, de azt meglátta, hogy Don Predu az ellenkezés mozdulatával nézett Noémira. Másnapra volt ugyanis kitűzve az esküvő s ha ő most meghalna, balvégzetet hozna a jegyesekre és kényszerítené őket, hogy későbbre halasszák az esküvő szertartását. Ekkor az őt körülfogó sötétség háttérében a távolból lámpafényként villant fel benne az akarat, hogy nem enged a halálnak.

Levette fejéről a takarót és megszólalt:

— Donna Eszter, jobban vagyok. Adjon in-nom!

Mindkét kisasszony odarohant és maga Noémi emelte fel a fejét és megittatta.

— Mégis csak derék ember vagy te, Efiz! Így már jól van! Tudod, mi történik ma?

Ivott s a fejével intett, hogy tudja.

— Úgy-e, örülsz, Efiz? Mily rég várod te ezt a napot! Olyan ez, úgy-e, mintha álom volna.

Intett a fejével, hogy úgy van: minden álom volt! Minden csak álom!

Azután magára hagyták, mert Noéminak öltözködni kellett. És ő fölemelte fejét és körülnézett, mintha titkon tenné és folyton csak helyeslőleg bólintott. Minden rendben volt; a lakodalom a vőlegény házában megy végbe, itt semmi sem zavarja az ősi békét és nyugalmat. Noéminak a beteg iránt való figyelmességéből még a konyhában sem végeztek az esküvő előtt szokásos nagy-takarítást; a házat és az udvart mély csend feküdte meg; a zöldszemű fekete macska, mint a magányosság bálványképe, mozdulatlanul ült a padon; a csendben meghallatszott az erkély szuvas fájának recsegése és fölemelve kissé a fejét, még egyszer, utoljára láthatta Efiz az omladozó falat s a régi temető fűvét és esontvirágait.

De hirtelen megjelent valaki az ajtóban; Efiz nem ismerte: magas, karcsú alak volt, fekete-virágos, gránátszínű szűk ruha volt rajta, fején rózsakoszorú és az arcán, természetén, lábain, imitt-amott valami ragyogó: a két szeme, az ékszerek, a cipő...

Tágra nyitotta szemét és felismerte Noémit; de mögötte, mint az árnyék, a menyasszony kalapja rózsáit és ruhája ráncait igazgatva, a két vállán fekete szárnyakként fölhajtott kendővel Donna Eszter lépkedett.

— Ugy-e, szép a ruhám? — kérdezte Noémi, Efiz előtt egyenesen megállva és az újja hajtókáját igazgatva. — Mit szólsz hozzá? Nem szűk? De most így hordják. És nézd csak, milyen szép ez! A Predu ajándéka.

Szűk ruhája ellenére lehajolt s megmutatta neki a gyöngyház-rózsafüzéren lógó nagy aranykeresztet.

— Látod? Ez egy püspöknek volt, valamikor a keresztje; azután a Predu nagyanyjának birtokába került, aki nekünk is nagyanyánk volt. Szép, úgy-e? Nézd csak a Krisztust, olyan, mintha mosolyogna, pedig a könnyei hullnak és a vére is... Itt hátul meg, nézd csak...

Efiz szótlánul, mozdulatlanul nézett; aszott, fekete kezével a pokróc szélébe kapaszkodott; úgy rémlett, mintha hulla létére a túlvilágból jött volna oda, hogy még egyszer, utoljára lássa gazdájának boldogságát. Noémi, a térdét is meghajlítva és annyira leguggolva, hogy az arca szinte érintette a haldoklóét, így szólt:

— Látod, Efiz? Milyen szép ajándék!

És halavány volt gránátszínű ruhájában és igéző szeme könnyekkel volt tele.

De Efiznek ez nem okozott fájdalmat. Egyet sóhajtott és így szólt:

— Azért születünk, hogy szenvedjünk, mint Ő; a mi dolgunk, hogy sírjunk és hallgassunk...

Ez volt az ő szerencsekívánata.

*

Ettől a pillanattól kezdve többé nem szólt. Belekapaszkodott a pokróc szélébe, hogy a túlsó világba ne essék; mert úgy képzelte, hogy a kőfal tetejéről nézi a világ színjátékát.

Ime megérkezik Don Predu s a rokonok, hogy elvigyék a menyasszonyt; bejönnek s mint az álombeli alakok, zavarosan, de egyes részletekben jelentősen elhelyezkednek köröskörül a konyhában.

Don Predu fekete ruhát visel, testhez álló új ruhát s ezért nehezen lélegzik, de Efiz nem látja

az arcát; ellenben jól látja a Milói elfojtott nevetéssel telt, hosszú, keskeny, gúnyos száját s annak a nőrokonnak a dagadt hasát, aki a menyasszonyt fogja kísélni és lát két halavány kezcskét és azokban két rózsaszínszalagos viaszgyertyát.

És mind olyan komolyak, mintha őérte, a halottért, nem pedig a menyasszonyért jöttek volna és halkán lépkednek, hogy ne legyenek terhére.

Donna Eszter rendezi a menetet; a vállán megmeglíbben a kioldódott váilkendő; elől mennek a gyermekek hosszú viaszgyertyával a kezükben; aztán a menyasszony a nőrokonnal; aztán a vőlegény a férfi rokonaival; utánuk a meghívottak kis csapata; sereghajtónak a Milói, aki — úgy látszik — magában csendesen neveti az egész világot.

— Most egyedül maradok, — gondolja magában Efáz kissé elkeseredve. — Egyedül hagynak, pedig az egész az én művem.

Mind kimentek, elmentek. Donna Eszter odahajolt föléje, mintha a két fekete szárnyával beakarná takarni.

— Rögtön visszatérek; mihelyt hazakísértem őket. De most el kell mennem. Légy nyugton! Tartsd magad erősen!

Igen, ő erősen állta a helyét; erősen és egyedül. Behallatszott a Zuannantóni harmonikája, aki a jegyespár tiszteletére játszott és az emlékek egymásután rajzani kezdtek agyában: a malomzakatolása odafenn Nuoróban, a Gonáre-hegy fölött csatázó fellegek, az árokút fölött levő nádas susogása:

— Emlékszel, Efáz? Emlékszel?

Hogy kitágult a konyha! Milyen sötét és langyos! A falak messze-messze vannak, a háttére csupa rejtelmesség, mint a puszta éjjel. A fülküle énekel, a vak elmeséli a Salamon király aranypalotájának históriáját:

»... minden aranyból volt, mint az igazság világában; minden tiszta, fényes volt. Aranygránátalma, aranyedények, aranygyékények...«

És látta Don Predunak házát, látta a gyümölcscsel terhes gránátalmafaakat, a pálmafaakat, az aranszőlőfürtökkel és aranytökökkel borított gyékényeket.

— Noéminak ott jó dolga lesz, ... mindennap jóllakik, meg fog hízni és pénzt ad majd Donna Eszternek, hogy javíttassa ki itt az erkélyt. Jó dolga lesz ... Ugy él majd, mint Sába királynője. De hisz Sába királynője se volt megelégedve ... Noémi is megúnja majd az aranykeresztjét és elkívánczik majd messzire, mint Lia, mint Sába királynője, mint mindenki ...

De ezen most már nem csodálkozott; mindenkire nézve szükséges, hogy elmenjen, messzire, hol a mieinknél nagyobb dolgok vannak.

És ő is elmegy.

Behúnyta a szemét és fejére húzta a pokrócot. És íme, ismét a telek kis kőfalán van; a nádszálak suttognak, Lia és Jácint hallgatagon a kunyhó előtt üldögélnek s a tenger felé néznek.

Úgy érezte, hogy elalszik. De hirtelen felrezzent. Jaj! Mindjárt lezuhan a kőfalról!

És lezuhant a túlsó oldalra, a halál völgyébe.

Donna Eszter így találta ; nyugodtan, mozdulatlanúl, erősen, a pokróc alatt.

Rázta, hívogatta és észrevevén, hogy meghalt, hogy egyedűi hagyták meghalni, rekedt nyögdelessel hangosan sírni kezdett, úgy hogy maga is megijedt a hangjától. Meg akarta magát nyugtatni, de hiába ; úgy volt, mintha a belsejében egy lélek az ő akarata ellenére sírna. Ekkor kiment és bezárta a kaput, hogy meg ne lepje valaki és ne lássa, hogy egy szolga halála miatt szinte kétségbeesik s a nép ne vegye észre, hogy mialatt a család lakodalmazik, a szolga magára hagyva halt meg.

Arra várva, hogy az órák múljanak, fölemelte az összeaszott, kisgyermek-könnyűségű halottat, megmosta, felöltöztette és egy-egy imádság után suttogva beszélgetve neki, elmondta, hogy folyt le az esküvő szertartása, hogy sírt Noémi, mikor új hajlékába belépett, — természetesen azért sírt, mert nagyon boldognak érezte magát — mennyire tele van a ház ajándékokkal, hogy szórta a nép a búzát és virágot, egészen be az új pár udvarába, hogy szerencsekívánatuknak kifejezést adjanak és hogy egy szóval mily öröm tölt el mindenkit.

— És te mégis ilyet cselekedtél... elmentél így, titokban... anélkül hogy szóltál volna... mint a multkor is... Óh, Efiz, ezt nem kellett volna megtenned... ma, épen ma!...

Úgy látszott, mintha odahallgatna ; félig behúnyt, megüvegesedett szemekkel nyugodtan figyelne, de mintha feltette volna magában, hogy tisztességtudó, jó szolga lévén, nem válaszol.

Donna Eszternek eszébe jutott, mennyire sze-

rette Efiz a virágot ; letépett tehát a kút kávájáról egy szál gerániumot s az újja közé dugta, a feszület fölé ; végül betakarta a holttestet egy zöldselyem terítővel, melyet a lakodalom céljaira vettek elő a szekrényből. De a terítő rövid volt ; a lábak mintegy megszokásból az ajtó felé fordítva fedetlenül maradtak ; úgy látszott, mintha a szolga még egy utolsó éjtszakán át a nemes házban akarna aludni, hogy itt kipihenje magát, mert vár már reá a hosszú út, az örökkévalóság.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

NEHÁNY SZÓ
A HÍRES KÖNYVEK
GYŰJTEMÉNYÉNEK CÉLJÁRÓL, JELEN-
TŐSÉGÉRŐL ÉS PROGRAMJÁRÓL.

A címe egyúttal a programja is ennek a könyvsorozatnak. Tudnillik olyan könyvek gyűjteménye lesz, amelyet a hazai, vagy a külföldi közönség egyhangú ítéllete híresekké avatott. Nem új könyvek sorozata a »Híres Könyvek«, hanem

a világirodalom legkiválóbb oly alkotásának kincsestára, amelyek vagy tárgyuk, vagy szerzőik, vagy bármely más egyéb körülmény folytán híresekké váltak. Mindezek a könyvek kitűnő fordításban, a mai viszonyokhoz mértén rendkívül kiállításban kerülnek a magyar közönség elé. Ez a »Híres Könyvek« célja és jelentősége.

Eddig megjelentek:

ZOLA: THÉRÈSE RAQUIN

BALZAC: A 30 ÉVES ASSZONY

SHAW: BARBARA ÖRNAGY

DE AMICIS: A SZÍV

TOLSZTOJ: SEVASTOPOL

MERESKOVSZKI: ÖRÖK UTITÁRSAINK

(Ewige Gefährten)

Ch. L. PHILIPPE: MARIE DONADIEU

Előkészületben:

BÉDIER: TRISZTÁN ÉS IZOLDA

LE SAGE: GIL BLAS

stb. stb.

Ez a rövid program is bizonyítja, hogy valóban »Híres Könyvek«-et akarunk a magyar közönségnek nyújtani. Nem túlozunk, ha azt állítjuk, hogy az új könyvsorozat megindítása egyik legnagyobb jelentőségű eseménye a magyar irodalomnak és könyvpiacnak. A »Híres Könyvek« kötetei részletfizetésre is kaphatók a Magyar Könyvterjesztő Vállalat r.-t.-nél Budapest, VII., Erzsébet-körút 7. III.

AZ

ATHENAEUM KÖNYVTÁR

JELENLEG KAPHATÓ KÖTETEI

Mindegyik kötet csinos és erős kötésben, művészi rajzzal díszített borítékban jelent meg. Egy-egy kötet ára bekötve **50** korona.

BABITS: A gólyakalifa.

SZEDERKÉNYI ANNA: Mire egy asszony eljut odáig.

BRÓDY SÁNDOR: A nap lovagja.

HONORÉ DE BALZAC: César Birotteau.

CLAUDE FARRÈRE: A kis szövetségesek.

LEBLANC: A kívájt tű.

PIERRE LOTI: Krizantém asszony.

CHOLNOKY LÁSZLÓ: Piroska.

GUSTAV LEROUX: Halál után.

GORKIJ MAXIM: Gyermekéveim.

KRÚDY GYULA: A podolini kísértet.

HELLER: A nagyherceg pénzügyei.

SZEDERKÉNYI ANNA: A végzet és egy rongybaba.

KOSÁRYNÉ RÉZ LOLA: Filoména. (Pálya-díjnyertes mű.)

RIDER HAGGARD: Jess.

BALZAC: De Langeais hercegasszony.

LEBLANC: Az üveg dugó.

SZILÁGYI SÁNDOR: Mint a fönixmadár.

WEYMANN: A bíboros szolgálatában.

BALZAC: Széplányok tündöklése és nyomorúsága. Két kötet.

DAUDET: Ifj. Fromont és idősb Risler.

PÜNKÖSTI ANDOR: Bús Péter csodálatos kardja.

R. HAGGARD: A sárga isten.

HAWTHORNE: A skárlát betű.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár